

Vilniaus universiteto
Komunikacijos fakulteto
Informacijos ir komunikacijos katedra

MARTYNAS GALINAITIS,

Tarptautinės komunikacijos magistro studijų programos studentas

KULTŪRINIO IMPERIALIZMO IR INFORMACINIO KARO RYŠYS

Magistro darbas

Darbo vadovas lekt. dr. Mantas Martišius

Vilnius, 2010

Pildo magistro baigiamojo darbo autorius

(magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė)

(magistro baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)

(magistro baigiamojo darbo pavadinimas anglų kalba)

Patvirtinu, kad magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas baigiamasis magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudoti kitose aukštosiose mokyklose.

(magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Sutinku, kad magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 metus Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto studijų procese.

(magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Pildo magistro baigiamojo darbo vadovas

Magistro baigiamąjį darbą ginti _____

(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

(data) (magistro baigiamojo darbo vadovo parašas)

Pildo instituto / katedros, kuriojančios studijų programą, reikalų tvarkytoja

Magistro baigiamasis darbas įregistruotas

(instituto / katedros, kuriojančios studijų programą, pavadinimas)

(data) (instituto / katedros reikalų tvarkytojos parašas)

Pildo instituto / katedros, kuriojančios studijų programą, vadovas

Recenzentu skiriu _____

(recenzento vardas, pavardė)

(data) (instituto / katedros vadovo parašas)

Pildo recenzentas

Darbą recenzuoti gavau. _____

(data) (recenzento parašas)

Galinaitis, Martynas

GA 233 Kultūrinio imperializmo ir informacinio karo ryšys: magistro darbas / Martynas Galinaitis; mokslinis vadovas Mantas Martišius; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Informacijos ir komunikacijos katedra. – Vilnius, 2010. – 73, [3] lap.: lent. – Mašinr. – Santr. angl. – Bibliogr.: lap. 58–64 (69 pavad.).

UDK indeksas 327.2

Reikšminiai žodžiai: *kultūra, imperializmas, kultūrinis imperializmas, informacinis karas, galia, viešoji diplomatija, dominavimas, propaganda, masinės žiniasklaidos priemonės.*

Magistro *darbo objektas* – kultūrinio imperializmo ir informacinio karo ryšys. *Darbo tikslas* – išanalizuoti informacinio karo ir kultūrinio imperializmo sąlyčio taškus. *Darbo uždaviniai:* pateikti kultūros bei imperializmo sąvokų apibrėžimus, parodyti jų sąlyčio taškus, kultūrinį imperializmą traktuojant kaip vieną iš sudedamųjų tarpkultūrinės komunikacijos elementų; išnagrinėti ryškiausias kultūrinio imperializmo apraiškas istorijos eigoje; atskleisti globalizacijos ir technologijų sklaidos reikšmę kultūrinio imperializmo ir informacinio karo sąsajai; išanalizuoti informacijos kaip galios svarbą ir pasireiškimo būdus šiandieniniame globaliame pasaulyje; atlikti kokybinį tyrimą, siekiant rasti informacinio karo bei kultūrinio imperializmo sintezės taškus.

Panaudojus sisteminės mokslinės literatūros analizės, apibendrinimo bei ekspertinio interviu metodus, šiame magistriniame darbe buvo atskleista, jog gana nedaug mokslininkų akcentuoja kultūros, imperializmo ir informacinio karo sąsają medijų pramonės, valstybės informacijos valdymo galios ar populiariosios kultūros sklaidos kontekste. Būtent šiame lauke susiformuoja naujojo imperializmo, pasireiškiančio ne karinės invazijos į svetimą teritoriją būdu (kuomet tiesioginiu dominavimu siekiama keisti pamatines kultūrinės bei socialines vertybes), o informacijos galios valdymu, sąvoka. Darbe parodyta, kad trečiojo pasaulio valstybėms brukami vakarietiškos kultūros (didžiaja dalimi – JAV) simboliai, vaizdiniai ir ideologijos yra pagrindinė kliūtis natūralios kultūrų įvairovės virsmui. Tiek informacinis karas, tiek šiuolaikinis kultūrinis imperializmas sklinda masinių žiniasklaidos priemonių pagalba. Kultūrinio imperializmo įtakos efektyvumas šiandieniniame pasaulyje nebeprislauso vien nuo techninės manipuliacinių idėjų sklaidos pusės, bet nuo valstybės sugebėjimo išskaidyti liaudį, atimti jos viltį bei kolektyvinį įsitikinimą apie visuotinės lygybės principu veikiančią visuomenę. Tačiau prieita prie išvados, jog tiesioginis ryšys tarp kultūrinio imperializmo ir informacinio karo akademinėje prasme negali būti rastas dėl sąvokų vartosenos skirtumų.

TURINYS

ĮVADAS	5
1. IMPERIALIZMAS IR KULTŪRA: APIBRĖŽIMAS, SKLAIDA, SĄLYČIO TAŠKAI	8
1.1. Kultūros ir imperializmo apibrėžimas	8
1.2. Istoriniai kultūrinio imperializmo pavyzdžiai	14
2. NAUJOS KULTŪRINIO IMPERIALIZMO KRYPTYS MODERNIOJE VISUOMENĖJE ..	19
2.1. Kultūrinis imperializmas, globalizacija ir technologijų sklaida	19
2.1.1. Skirtingi globalizacijos veidai	19
2.1.2. Informacija kaip galia: materialus ir nematerialus matmuo	24
2.1.3. Žiniasklaida – nauja globalios rinkos žaidėja	28
2.1.4. Viešoji diplomatija – strateginės komunikacijos įrankis	33
2.2. Informacinis karas – naujas iššūkis tautų saugumui	36
2.3. Kultūrinio imperializmo ir informacinio karo sąsaja	42
3. KULTŪRINIO IMPERIALIZMO IR INFORMACINIO KARO RYŠYS: TYRIMAS	46
3.1. Tyrimo metodologija ir bazė	46
3.2. Tyrimo rezultatai	48
3.3. Kultūrinio imperializmo ir informacinio karo ryšys: tyrimo išvados	53
IŠVADOS	55
The relationship between cultural imperialism and information warfare (summary)	57
Bibliografinių nuorodų sąrašas	58
Priedai	65
<i>1 priedas.</i> Ekspertinio interviu transkripcijos	65

ĮVADAS

Darbo temos aktualumas ir naujumas. Imperializmas yra galingas pasaulio ekonominių ir socialinių pokyčių instrumentas, savo ištakomis siekiantis ankstyviausius istorijos periodus. Savo noru ar prievartos būdu skirtingų kultūrų ir skirtingų regionų žmonės buvo suvedami kartu, taip kuriant naujas bendruomenes, paremtas ne tik dalijimusi žiniomis, technologijų sklaida bei platesnio pasaulėvaizdžio formavimu, bet ir skatinant naujas socialinės nelygybės ir konflikto formas. Šiame darbe bus atsiribojama nuo tradicinio imperializmo suvokimo lauko (paremto dažniausiai militaristiniu ar ekonominiu vienos valstybės dominavimu kitoje) ir bus koncentruojamasi ties „kultūrinio imperializmo“ apraiška, kuris nagrinėjamas naujų idėjų, identiteto ir vertybių sklaidos kontekste, kuomet kultūriniai vienos tautos elementai yra primetami kitos tautos atžvilgiu. Globalaus moderniojo pasaulio lygmeniu kultūrinis imperializmas suvokiamas kaip galia valdyti informaciją, tokiu būdu formuojant naujas priverstinio paklusnumo formas.

Galingųjų tautų bei valstybių kultūrinė ekspansija, nagrinėjant ją dabartinės modernios tarpkultūrinės komunikacijos kontekste, pasireiškia įvairiomis – „medija imperializmo“ (Oliver Boyd-Barrett, 1977), „struktūrinio imperializmo“ (Johan Galtung, 1979); „kultūrinės priklausomybės ir dominavimo“ (Ali Mohammadi, 1995); „kultūrinės sinchronizacijos“ (Cees J. Hamelink, 1983); „elektroninio kolonializmo“ (Thomas L. McPhail, 1987); „komunikacinio imperializmo“ (Paul Sui-Nam Lee, 1988); „ideologinio imperializmo“ ar „ekonominio imperializmo“ (Armand Mattleart, 1994) – formomis. Ir nors tai, kas čia paminėta yra sutinkama kultūrinį imperializmą nagrinėjančioje literatūroje, šie dariniai laikomi primityviais kultūrinio imperializmo apibrėžimo konstruktais, tai yra, visi jie telpa į kultūrinio imperializmo apibrėžimą plačiąja prasme, tačiau juos visus reikia turėti omenyje norint suvokti dinamišką šio reiškinių prigimtį.

Tuo tarpu informacinis karas yra modernus šių laikų konstruktas, gimęs kaip JAV Saugumo Departamento atsakas į itin padidėjusius informacijos srautus ir būtinybę juos valdyti, idant būtų apsaugota informacinė valstybės erdvė ir užtikrintas atsakas bet kokioms informacinėms atakoms. Informacinis karas – tai strateginės komunikacijos įrankis, skirtas kontroliuoti „aukštų įtampos zonų“ atsiradimą. Tai taip pat ir būdas pasiekti dominavimą nuo informacijos priklausomos (angl. information-dependent) šalies atžvilgiu. Todėl siekiant atrasti šių reiškinių sąlyčio taškus, analizuojamos pamatinės kultūros, imperializmo, informacinio karo, technologijų sklaidos ir pagrindinės varomosios pasaulio jėgos – ekonomikos – sąvokos, laikantis nuostatos, jog pastaraisiais šimtmečiais kultūrų ir žmonių pažinimo procesai yra veikiami išskirtinai vakarietiškojo imperializmo autoriteto funkcijos.

Stengiantis apžvelgti kultūrinio imperializmo ir informacinio karo tema prieinamą literatūrą, tenka pasidžiaugti ne tik užsienio, bet ir Lietuvos autorių nuomonių gausa. Būtent dėl gana plataus šių reiškinių masto darbe nėra apsiribojama viena konkrečia pozicija, pateikiamos įvairios mokslinės traktuotės ir siekiama atskleisti kontroversišką tyrinėjamų objektų prigimtį. Vis dėlto, ieškant atsakymo į užsibrėžtus klausimus, išlaikomas temos nuoseklumas. Paminėtini tokie kultūrinio imperializmo tyrinėtojai kaip Herbert Schiller (1976) – pasižymėjęs medija imperializmo tyrinėjimų srityje, Edward Said (1979, 1989, 1992), John Tomlinson (1991), Romualdas Grigas (2002). Informacinio karo tema aktualūs tokių autorių kaip William Hutchinson (2006), Stefan Wray (1998), Maj YuLin Whitehead (1997), Tomo Janeliūno ir jo kolegų (2005), Manto Martišiaus (2006) ir Nerijaus Maliukevičiaus (2006) darbai. Svarbiausiu informacinio karo teorijos dokumentu, be abejo, tampa JAV Saugumo departamento (DoD) paskelbtas informacijos valdymo aktas, kuriame aiškiai atskleista informacinio karo sąvoka ir jos taikymo sritys. Tačiau ne mažiau aktualūs ir tų mokslininkų darbai, kurie nagrinėja informacinį karą įvairiuose visuomeninio gyvenimo kontekstuose – darbe itin aktuali konfliktus ir saugumo klausimą tinklų visuomenėje nagrinėjančio E. Anders Ericsson (1999) teorija.

Darbo objektas: kultūrinio imperializmo ir informacinio karo ryšys.

Darbo tikslas: išanalizuoti informacinio karo ir kultūrinio imperializmo sąlyčio taškus.

Darbo uždaviniai:

1. Pateikti kultūros bei imperializmo sąvokų apibrėžimus, parodyti jų sąlyčio taškus, kultūrinį imperializmą traktuojant kaip vieną iš sudedamųjų tarpkultūrinės komunikacijos elementų.
2. Išnagrinėti ryškiausias kultūrinio imperializmo apraiškas istorijos eigoje.
3. Atskleisti globalizacijos ir technologijų sklaidos reikšmę kultūrinio imperializmo ir informacinio karo sąsajai.
4. Išanalizuoti informacijos kaip galios svarbą ir pasireiškimo būdus šiandieniniame globaliame pasaulyje.
5. Atlikti kokybinį tyrimą, siekiant rasti informacinio karo bei kultūrinio imperializmo sintezės taškus.

Darbo hipotezė: informacinis karas yra sudedamoji kultūrinio imperializmo dalis. Kultūrinis imperializmas – tai platesnis, istoriškai universalesnis reiškinys, o „informacinis karas“ – vienas iš praktinių šių laikų kultūrinio imperializmo įgyvendinimo bei sklaidos būdų.

Darbo metodai:

1. Sisteminė mokslinė literatūros analizė;
2. Loginė analizė ir apibendrinimas;
3. Ekspertų interviu.

Magistro darbo struktūra. Darbas sudarytas iš trijų pagrindinių dalių. Pirmoji darbo dalis analizuoja kultūros, imperializmo ir kultūrinio imperializmo sąvokų genezę, remiantis istoriniais kultūrinio imperializmo pavyzdžiais. Atliekant mokslinės literatūros analizę pateikiamas darbo temai priimtinausias kultūrinio imperializmo apibrėžimas, atskleidžiamas šio reiškinio aktualumas įvairiais istorijos periodais. Antroje darbo dalyje atskleidžiamas kultūrinio imperializmo vaidmuo modernioje ir globalioje pasaulio plotmėje, akcentuojant technologijų sklaidos, globalios ekonomikos ir informacinių technologijų išsivystymo lygį. Remiantis literatūros analizės ir palyginimo metodais šioje dalyje pagrįstai parodoma informacijos kaip galios transformacijos reikšmė, pagrindinį dėmesį sutelkiant į žiniasklaidos ir viešosios diplomatijos įtakos sferas. Trečioje darbo dalyje, remiantis kokybiniu ekspertinio interviu metodu atliekamas tyrimas, siekiant išsiaiškinti skirtingų sričių mokslininkų poziciją bei nuomonę informacinio karo ir kultūrinio imperializmo ryšio tema, pateikiamos apibendrinančios išvados.

Teorinė ir praktinė darbo reikšmė. Darbe aptariami keli svarbūs tarpkultūrinės disciplinos elementai, jų formuojami požiūriai ir atramos taškai: globalizacijos reiškinys, kultūros studijos, postkolonializmo istorija, tarptautinės komunikacijos aspektai, technologijų išsivystymas bei ekonominiai-politiniai dariniai modernios epochos kontekste, taip pat tarptautinių santykių ir daugelio didžiųjų valstybių (ypatingą dėmesį skiriant JAV) imperializmo doktrinos. Todėl šio darbo tikslinė auditorija gali tapti tiek akademinės, tiek ne akademinės sferos atstovai, kurių domėjimosi laukas apima išvardintus reiškinius. Minint informacinio karo, modernioje visuomenėje keičiančio galios sąvoką, reiškinį, manoma, jog Lietuvos visuomenei, o tuo labiau akademinėi bendruomenei yra aktualu suvokti šio konstrukto problematiką, grėsmes ir galimybes.

Tarptautinės komunikacijos studijų programai darbas itin aktualus tuo, jog apibrėžia aiškias informacinio karo taikymo sritis, atskleidžiant šio reiškinio, kaip strateginės komunikacijos įrankio, reikšmę valstybės politikos formavimui. Taip pat parodomas išskirtinis masinės medijos, arba kitaip – masinės žiniasklaidos vaidmuo informacinio karo bei šiuolaikinio kultūrinio imperializmo sklaidai. Siekis tikslingai formuoti žiniasklaidos turinį ir jos pagalba diegti atitinkamas vertybes ar formuoti tikslinės auditorijos nuomonę yra svarbus tiek lokaliu, tiek tarptautiniu mastu, nes turi reikšmės valstybių įvaizdžiui, diplomatinių tikslų įgyvendinimui bei gebėjimui atsispirti priešingoms, netinkamoms nuomonėms.

1. IMPERIALIZMAS IR KULTŪRA: APIBRĖŽIMAS, SKLAIDA, SĄLYČIO TAŠKAI

1.1. Kultūros ir imperializmo apibrėžimas

Pastaraisiais metais susidomėjimas imperializmo ir kultūros sąsaja akademinėje sferoje žengia vis tolyn ir imamas nagrinėti ne vien tradiciniu ekonominiu pagrindu. Jis išplito į šiuolaikinių tyrinėjimo ir studijų lauką, apimant tokias sferas kaip kultūrinio ir nacionalinio identiteto klausimas pokolonijiniu laikotarpiu ir globalizacija. Apskritai susidomėjimas kultūriniu imperializmu ypatingai išaugo 1970-aisiais ir yra susijęs su nauju pasaulio informacijos ir komunikacijos judėjimu, apimant tokių tarptautinių organizacijų kaip UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) veiklą ir atsižvelgiant į informacijos tarp tautų ir pasaulio srautą. Taigi šiuo požiūriu kultūrinis imperializmas gali būti traktuojamas kaip palyginti naujas poindustrinės epochos darinys. Tačiau nagrinėjant „kultūrą“ ir „imperializmą“ atskirai, šių sąvokų kilmė siekia seniausius laikus, suteikdama galimybę laviruoti plačiame apibrėžimų diapozone. Todėl toliau, siekiant atskleisti konkretų kultūros ir imperializmo ryšį, pateikiamas trumpas įvadas į šių terminų genezę.

Sąvoka „kultūra“ yra kilusi iš lotyniškojo „cultura“, jos ištakos randamos jau 15-ame amžiuje. Sunku vienareikšmiškai ir tiksliai nusakyti, kas charakterizuoja „kultūrą“, nes ją galima suprasti istoriniame, normatyviniame, funkciname, struktūriniame, žmonių veiklos ar simbolių kontekste, o 1952 metais Alfred Kroeber ir Clyde Kluckhohn išskyrė net 164 skirtingus „kultūros“ apibrėžimus (Kroeber, Kluckhohn, 1952). Tačiau pastangos rasti definiciją šiame darbe yra būtinos, todėl toliau bus aptariamos labiausiai darbo temai artimos „kultūros“ prasmės.

Vienas labiausiai paplitusių kultūros apibrėžimų, kuri naudoja skirtingų akademinų sričių mokslininkai, yra išskirtas Pierre Bourdieu ir Jean Claude Passeron. Pasak jų, kultūra gali būti apibrėžta kaip dominuojančių visuomenės grupių priimtos ar netgi laukiamos nuostatos ir poelgių būdai. Tai yra įgytos vertybės, kurios pasireiškia tinkamomis manieromis, geru skoniu, kalbos vartoseną, ypatingais gebėjimais ir kompetencija (Bourdieu, Passeron, 1973). Anot Bourdieu ir Passeron, kultūra gali būti suvokiama kaip dalijimasis bendromis prasmėmis, nusakančiomis tam tikros grupės gyvenimo būdą. Kitas autorius, Edward B. Tylor, 1871 metais rašė, jog „kultūra ar civilizacija, suvokiant ją plačia etnografinė prasme, yra toks visumos kompleksas, kuris apjungia pažinimą, tikėjimą, meną, moralę, teisę, papročius ir bet kokius kitus sugebėjimus ar įpročius, įgytus žmogaus kaip visuomenės nario (Tylor, 1871). O žvelgiant iš šiuolaikinės modernios perspektyvos, 2002 metais UNESCO priėmė tokį kultūros apibrėžimą: „kultūra yra skirtingų

dvasinių, materialių, intelektinių ir emocinių savybių visuma, charakterizuojanti bendruomenę ar socialinę grupę. Ji apima ne tik meną ir rašmenis, bet ir gyvenimą, pamatines žmogaus teises, vertybių sistemą, tradicijas bei įsitikinimus¹. Taigi akivaizdu, kad vyrauja daug skirtingos pakraipos kultūros, kaip žmogaus darbo, mentaliteto ir socialinės aplinkos, apibrėžimų. Šiame darbe aktualiausia ta kultūros perspektyva, kurią galima traktuoti kaip bendruomenių įsitikinimų, vertybių ir idėjų sandaigą, nes būtent šie reiškiniai labiausiai pasiduoda sklaidai, yra lengviausiai pastebimi kultūrų sandūrose, o manipuliacijos jais visais laikais turėjo skaudžiausius padarinius.

Ieškant tinkamiausio kitos sąvokos, „imperializmo“, apibrėžimo, taip pat susiduriama su plačiomis pasirinkimo galimybėmis, tačiau visi jie turi bendrą vardiklį. Savo plačiąja istorine prasme imperializmas suvokiamas kaip visų pirma ekonominių interesų tenkinimas ir didžiųjų valstybių kolonijų kūrimas (15-20 a.), siekiant įtvirtinti valdžią ir skatinti imperijos augimą. Europos žemėlapyje tokios imperialistinės valstybės kaip Didžioji Britanija, Prancūzija ar Ispanija nesikuklino savo valdomų teritorijų didinti tiesioginėmis karinėmis invazijomis į tolimiausius regionus, savo galią tiesiogiai įrodinėdamos kolonijų skaičiumi. Tokį imperializmo kryptį gana aiškiai apibrėžia „Dictionary of Human Geography“ teigdamas, jog imperializmas yra „nelygiaverčių ekonominių, kultūrinių ir teritorinių santykių kūrimas ir palaikymas, dažniausiai pastebimas tarp valstybių ir vyraujantis imperijos, paremtos dominavimu ir priklausomybe, forma“².

Nagrinėjant išsamiau, imperializmo priežastys yra keleriopos. Tai jau minėti ekonominiai motyvai (industrinės revoliucijos paskatintas nepasotinamas žaliavų ir naujų rinkų poreikis), nacionalizmo sklaida (europos tautų siekis pademonstruoti likusiam pasauliui savo galią ir prestižą), galios pusiausvyros siekimas (siekis įgyti tiek pat galios ir kolonijų, kiek ir kaimynai). Vladimiras Iljičius Leninas imperializmą laikė aukščiausia kapitalizmo stadija. O „Merriam-Webster“ internetiniame žodyne imperializmas įvardijamas kaip „politika, praktika arba propagavimas plečiant tautos galią ir dominavimą, ypač tiesiogiu teritorijos įgijimu arba netiesioginės kitų zonų politinės ar ekonominės kontrolės siekimu“³. Kitais žodžiais tariant, imperializmas suvokiamas kaip valdžios, autoriteto ir įtakos įvedimas bei sklaida militaristiniais, jėgos panaudojimo metodais. Tačiau šiame darbe nuo tokio tiesiogine jėga skleidžiamo imperializmo suvokimo bus atsiribota ir pereinama prie kultūrinio imperializmo sąvokos aiškinimo, kuri susijusi su kultūros, jos kalbos ar kitų valstybę reprezentuojančių atributų aukštinimu, jos išskirtinumo demonstravimu ir dirbtiniu

¹ UNESCO. A short history of UNESCO's culture and development agenda. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 12 d.] Prieiga per internetą: <www.unesco.org/culture/development/>

² Dictionary of Human Geography. 2000. Sudarytojas Johnston, R. J. 4th edition, Wiley-Blackwell. P. 375. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://books.google.ca/books?id=0-GxowMfwlKc&pg=PT1&lpg=PT1&dq=dictionary+of+human+geography&source=bl&ots=4CyN9B1rhd&sig=E3KtX4B8fvNDgKV-YzJr0RhVqKI&hl=en&ei=yc7cSq6HD5DWsgO5jqWxCQ&sa=X&oi=book>>

³ Merriam-Webster Online. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.merriam-webster.com/dictionary/imperialism>>.

primetimu kitos tautos atžvilgiu. Kultūrinis imperializmas – tai įtakos kultūrai forma, atskiriama nuo kitų, militaristinių ar ekonominių įtakos formų ir vykstanti visad, kuomet viena kultūra sąveikauja su kitos kultūros atstovais, nesvarbu – formalios politikos, diplomatinių tarnybų veiklos kontekste ar pavienių individų bei jų grupių komunikacijoje. Taigi kultūrinis imperializmas nuo kitų imperializmo formų skiriasi tuo, jog jo sklaidai nereikia karinės ar ekonominio pobūdžio intervencijos, siekiant paveikti valstybes per jos kultūrą. Vis dėlto vyrauja faktas, jog savo kultūrą kitai primetanti ir tokiu būdu dominavimo siekianti valstybė dažnai pasižymi stipria ekonomine, politine ir karine galia, o valstybė, kuriai daroma įtaka, paprastai yra mažesnė ir silpniau išsivysčiusi.

„Kultūros“ ir „imperializmo“ terminų junginys, žvelgiant iš kritinės perspektyvos, neturi tikslaus apibrėžimo to fenomeno, kuriam yra taikomas. Herbert I. Schiller terminą siūlė vartoti apibūdinant ir aiškinant būdą, kuriuo didelės tarptautinės išsivysčiusių šalių korporacijos, įskaitant mediją, dominuoja mažiau išsivysčiusių gretose. Kitas autorius, Thomas L. McPhail, išskyrė „elektroninio kolonializmo“ terminą ir jį apibūdino kaip „priklausomybės pagrindu susidariusį ryšį, paremtą techninės komunikacijos įrangos bei užsienio gamybos programinės įrangos importu, kartu su inžinierių ir technikų migracija, kuri netiesiogiai įgalina svetimas užsienio normas, vertybes ir lūkesčius, kurie įvairiu mastu gali pakeisti vidinę šalies kultūrą ir socializacijos procesus (McPhail, 1987). Sui-Nam Lee, „komunikacinį imperializmą“ įvardino kaip procesą, kurio metu techninių medijų priemonių ir turinio, lygiai kaip ir bet kurios kitos komunikacijos formos šalyje, nuosavybė bei kontrolė yra vienareikšmiškai pavergta kitos šalies, įskaitant žalingas pasekmes vertybėms, normoms ir kultūrai (Lee, 1988). Panašų, labiau negatyvų apibrėžimą siūlo ir Romualdas Grigas, savo darbe kultūrinį imperializmą apibūdinęs kaip „galingųjų tautų bei valstybių rafinuotą kultūrinę ekspansiją“ ir teigęs, jog „skverbimasis įvairiausių, taip pat ir aiškiai neigiamų, destruktivių įtakų, nusilpusio etnokultūrinio imuniteto sąlygomis tampa <...> vakarietiško tipo pilietinės visuomenės formavimosi sąlyga“⁴.

Dar kiti autoriai – John Downing, Ali Mohammadi, ir Annabelle Sreberny-Mohammadi – teigė, jog kultūrinis imperializmas pažymi proceso, žengiančio toliau nei ekonomikos eksploatacija ar karo jėgos panaudojimas, aspektus. Kolonijinių laikų istorijoje daugelio trečiųjų pasaulio šalių medijų ir mokslo sistemos buvo suformuotos kaip Didžiosios Britanijos, Prancūzijos ar JAV reprodukcijos, ir tokiu būdu perteikė jų vertybes. Tolesnę sklaidą lydėjo tokie atributai kaip vakarietiško tipo architektūra, mados, reklama. Subtiliai ir tarsi užuominomis, tačiau su didele jėga buvo skleidžiama žinia apie vakarietiškos kultūros pranašumą trečiojo pasaulio šalių atžvilgiu (Downing, Mohammadi, Sreberny-Mohammadi, 1995). Istorijos eigoje netrūksta pavyzdžių,

⁴ GRIGAS, R. 2002. Pilietiškas ir tautiškas kintančios kultūros fone. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. sausio 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.xiamzius.lt/archyvas/priedai/horizontai/2002_5_5/p2_1.html>

kuomet įvairių politinių revoliucijų metu buvo primetami atitinkami ugdymo, mokslo metodai, privertę kitas tautas adaptuoti skleidžiamas laisvės ir demokratijos idėjas, netrūksta ir pavyzdžių apie primetamas kultūrinės normas, aprangos stilių ar kalbėjimo manieras. Pavyzdžiui, itin imperialistinė savo kilme bei idėjų sklaida buvo Prancūzijos revoliucija, siekusi iš esmės pakeisti savo pačios, o vėliau ir viso pasaulio santvarką. Tik šios revoliucijos dėka visa Europa, pavyzdžiui, perrėmė judėjimą dešine kelio puse.

Apibendrinant toliau yra pateikiamas sąrašas autorių, skirtingu laiku rašiusių kultūrinio imperializmo tema (1 lentelė).

1 Lentelė Kultūrinio imperializmo tema rašiusių autorių sąrašas

Metai	Autoriai
1976	Schiller
1977	Boyd-Barrett
1978	Beltran; Burton and Franco
1979	Galtung
1980	Lee
1981	Fejes; Sarti
1982	Desousa
1983	Hamelink
1984	Link
1986	Laing; Becker, Hedebro and Paldan
1987	Meyer; McPhail
1988	Ogan; Sui-Nam Lee; Meyer
1989	Schiller
1990	Liebes and Katz
1991	Straubhaar; Salwen; Schiller; Tomlinson
1992	Land
1993	Boyd-Barrett and Thusu; Oliveira; Said
1994	Ware & Dupagne; Mattleart
1995	Sui-Nam Lee; Mohammadi; Downing, Mohammadi and Sreberny-Mohammadi; Brown; Sabga
1996	Sinclair, Jacka and Cunningham
1997	Sengupta and Frith; Roach
1998	Meers
2000	Straubhaar

Šaltinis: WHITE, L. A. 2000. Reconsidering cultural imperialism theory. Prieiga per internetą: <http://www.tbsjournal.com/Archives/Spring01/white.html>.

Kultūrinio imperializmo literatūros apžvalga parodo, jog šis terminas buvo vartojamas įvairių akademinėjų sričių mokslininkų, siekiant paaiškinti fenomeną tarptautinių santykių, antropologijos, istorijos ar literatūros, o moderniaisiais laikais – ir komunikacijos kontekste. Todėl šiame darbe, siekiant susiaurinti kultūrinio imperializmo aprėpties lauką, jis bus analizuojamas kaip komunikacijos disciplinos dalis.

Taigi daugiarašinis ir daugiakultūrinis imperializmo aspektas turi įtakos ne tik mažoms, tačiau ir didžiausioms metropolijų kultūroms, taip skatindamas naujo rasės, lyties, klasių ir tautų diskurso atsiradimą. Naujos populiariosios kultūros istorijos kryptys bei naujas požiūris į kultūros studijas pataisė ir imperializmo tyrinėjimo lauką. Tradiciškai, imperijų istorija buvo suvokiama kaip įrašas apie kolonistų ir pirklių veiklos įtaką transformuojant išorinį pasaulį. Naujos pakraipos istorijos ir kultūros studijos iš dalies apvertė santykių eigą ir tyrė, kaip globalios imperijos valdymas transformavo tiek kolonizuotų tautų, tiek ir kolonizuojančio metropolio kultūrą bei bendruomenę.

Beje, pats žodis „imperija“ istorijos eigoje buvo apipintas dviprasmiškėmis – tiek teigiamomis, tiek neigiamomis reikšmėmis. Zenono Norkaus teigimu, „pasibaigusiame Šaltajame kare pavadinti kurią nors šalį „imperija“ reiškė ją pasmerkti, pareikšti nepritariamą jos politikai ar net pačiam egzistavimui. Taip darė JAV prezidentas Ronaldas Reaganas, pavadindamas Sovietų Sąjungą „blogio imperija“, o sovietiniai propagandistai – vainodami „amerikinį imperializmą“⁵. Tačiau iki pat Pirmojo pasaulinio karo imperijos statusu mėgavosi pačios didžiausios ir galingiausios valstybės (Osmanų, Habsburgų, Rusijos imperijos, o taip pat senovės Romos imperija, dar seniau – Asirijos ar Akado valstybės Amerikoje iki Kolumbo atradimo), o būti jos imperatoriumi reiškė pagarbą ir galią. Pavyzdžiui, „garsus XIX a. Didžiosios Britanijos politinis veikėjas Benjaminas Disraeli (žinomas taip pat grafo Beaconsfieldo vardu) išdidžiai vadino Britų imperiją „laisvės, tiesos ir teisingumo imperija“ („an Empire of liberty, of truth, and of justice“) (Disraeli, 2007). Taigi istorijos eigoje imperijų, imperatorių ir jų vykdytų politikų bei iniciatyvų reikšmė ir suvokimas skiriasi, todėl vienareikšmiškai įvardinti imperializmą kaip tautų kalėjimą negalima.

Dar vieną įdomų imperialistinės santvarkos aspektą išryškina Ariel Cohen, teigdama, jog beveik visos didžiosios pasaulinės imperijos, kaip nebūtų keista, pasižymėjo uždarumu ir izoliuotumu, aplink save kaip užtvaramą statydamos „Didžiąsias kinų sienas“ (Cohen, 1996). Ribojama ir griauinama buvo netgi prekyba – Romos imperija prekybą už imperijos ribų vykdė labai atsargiai ir mažais mastais, o Egipto prieigos išvis buvo uždarytos, išskyrus turintiems specialius leidimus. Maskvos valstybė savo ruožtu griežtai kontroliavo atvykėlių srautus ir savo piliečių keliones už imperijos ribų. Ivano Rūsčiojo laikais pirkliams leista burtis tik imperijos pasienio miestuose, o tiems, kam buvo leista atvykti iki Maskvos, buvo apkrauti mokesčiais bei duoklėmis. Taigi iš tiesų didžiosios imperijos saugojo savo ekonominę nepriklausomybę ir ribojo visas aktyvaus bendradarbiavimo su kitomis valstybėmis veiklas. Ir vis dėlto imperijos viena iš kitos lengvai skolindavosi įvairias politinio dominavimo formas, lygiai kaip ir ginklus ar karo technikas.

⁵ NORKUS, Z. 2007. Apie antrąjį Kijevą, kurio taip ir nebuvo: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė lyginamosios istorinės imperijų sociologijos ir tarptautinių santykių teorijos retrospektyvoje. Politologija, 45. ISSN 1392-1681. P. 4. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Politologija/45/str1.pdf>>

Pati imperija, pasak Cohen, yra artefaktas, kurį galima kopijuoti, o imperialistinės idėjos yra be galo patrauklios valdžios siekiantiesiems (Cohen, 1996). Tačiau, pastatytos jėga, imperijos negali egzistuoti remiantis vien ja. Negali remtis netgi nuomonių skirtumų malšinimu, informacijos kontrole ar propaganda. Todėl daugelis imperijų ieškojo savo stiprybės statydamos monumentus, šventyklas ar plėtodamos susisiekimo keliais tinklą. Rusija, pavyzdžiui, statė milžiniškus monumentus, gigantiškų kanalų projektus (tipiškus Mesopotamijos ar Kinijos imperijoms) ir siekė laimėjimų mokslo ir technologijų srityse (palydovas „Sputnik“ pradėjo lenktynes dėl kosmoso užkariavimo). Be jokios abejonės, dažnai imperijos siekė savo įvaizdį palaikyti remdamos sportą ir kultūros plėtrą, o iš visų užkariautų ir imperijos sudėtin įtrauktų teritorijų gyventojų reikalavo imperijos istorijos suvokimo ir kalbos mokėjimo. Tokiu būdu tiek senovės Kinų, Persų, Inkų, tiek Otomanų ar Rusijos imperijos naudojo savo kalbą, religiją, kultūrinius artefaktus ar biurokratinės taisykles siekdami imperijų vienybės. Taigi visos pastangos plėtoti kelių sistemas, komunikacijos (pašto ar kurjerių) infrastruktūras buvo skirtos ne prekybos plėtotei, ne kokybiškesnio gyvenimo kūrimui, o valdymo ir dominavimo tikslais – tokiu būdu ir menas, literatūra ar netgi istorija buvo kontroliuojama, perrašoma ir pritaikoma galingos imperijos vaizdiniais kurti.

Viktorijos laikų liberalai, tokie kaip Johnas Stuart Mill ir Charles Dilke, o taip pat H. M. Hyndmanas iškėlė nerimą keliantį klausimą, esantį imperializmo ir kultūros intereso pagrindu. Ar gali demokratija, siaurąja prasme kaip įstatymų ir politikos institucijos, o plačiąja prasme kaip kultūra kasdieniame gyvenime, klestėti tautoje, valdančioje didžiausias žmonijos istorijos imperijas? Įtampa tarp demokratijos ir imperializmo turi platesnį ir tvirtesnį matmenį, kurį galima atrasti žvelgiant į santykį tarp imperializmo praeities ir šiandieninės mūsų post-kolonijinės dabarties.

Kultūrinis imperializmas šiandien įgyvendinamas naudojant platų priemonių kompleksą: pasitelkiami ir tie patys ekonominiai metodai, tačiau greta to vis labiau plėtojama diplomatija, skverbimuisi į gyvybiškas kitų tautų veiklos sritis pasitelkiamos masinės žiniasklaidos priemonės. Ekspansijos įrankiais tampa ne tik pažadai jaunoms valstybėms padėti plėtoti mokslą, kultūrą ir techniką. Kultūrinis imperializmas vis dažniau realizuojamas informacijos pagalba, kuomet neretai pagrindinį vaidmenį atlieka ir propaganda. Ypač dabar, kai nepaprastai išaugo socialinis masių aktyvumas, jų informuotumas ir išsiplėtė kontaktai tarp skirtingų kultūrų, galingų masinių informacijos priemonių dėka kultūrinio imperializmo sklaida tarptautinėje arenoje įgijo naują veidą.

Galima teigti, jog kultūrinis imperializmas šiais laikais nebeapima vien ekonominio pagrindo dominuoti, kuomet kapitalas ir pinigai buvo vienintelės priemonės pasiekti tikslų ir nugalėti tiesioginėje kovoje, bet yra susijęs su siekiu formuoti bendruomenių ir tautų įsitikinimus, jų nuomonę bei skatinti veikti. Todėl kultūrinio imperializmo sklaida tapo daugiau ideologinė. Kultūros poveikis pasauliui ir pasaulio poveikis kultūrai dabar sklinda nevyriausybinį

organizacijų, pavienių judėjimų (tarkim, feminisčių) būdu ir, pasitelkiant naujausias technologijas, pasiekia nuošaliausius pasaulio kampelius. Tokia kultūrinio imperializmo apraiškų terpe tampa televizija ir pastarąjį dešimtmetį ypač internetas. Ainės Ramonaitės ir jos kolegų teigimu, „būtent internetas turėtų simbolišką žinių visatą išplėsti iki globalių mastų. Naudodamasi juo konkreti visuomenė susikuria sąlygas dalyvauti globaliuose ir regioniniuose politiniuose, ekonominiuose bei kultūriniuose procesuose“ (Ramonaitė, Maliukevičius, Degutis, 2007).

Paskutiniaisiais, 2009 metų pabaigos, duomenimis, prieigą prie interneto turi ir juo naudojami 53 proc. Europos, 76,2 proc. Šiaurės Amerikos, 20,1 proc. Azijos, 8,7 proc. Afrikos, 28,8 proc. Viduriniųjų Rytų, 31,9 proc. Lotynų Amerikos ir Karibų bei 60,8 proc. Australijos ir Okeanijos gyventojų⁶. Nuo 2000 metų padarytas milžiniškas šuolis (pavyzdžiui, vien Europoje interneto vartojimas išaugo 305 proc.), todėl nenuostabu, jog internetas, suteikiantis teisę kiekvienam platinti, gauti bei dalintis informacija tampa vieta, kurioje formuojasi vienokios ar kitokios auditorijos vertybės, ir jų transformavimas bei pokrypis reikiama linkme aktualus ne vienai dominuoti siekiančiai valstybei. Ir turbūt dar akivaizdesnis yra faktas, jog ta valstybė visų pirma yra Amerika – jau seniai anglų kalba internete tapo vyraujančia, siejanti beveik 500 milijonų vartotojų, o daugiausia interneto svetainių valdo Amerikos rinka. Taigi amerikietiškos kultūros, jos kuriamų produktų ir paslaugų mastai sparčiai sklinda ir, be jokios abejonės, turi lemiamos įtakos visiems, klaidžiojantiems interneto erdvėje.

Taigi apibendrinant konstatuojama, kad nors kultūros ir imperializmo sąvokos pasižymi plačiomis apibrėžimų galimybėmis, šiame darbe kultūra bus traktuojama remiantis UNESCO pasiūlytu apibrėžimu, o imperializmas suvokiamas kaip praktika plečiant tautos galią ir dominavimą kitos valstybės atžvilgiu. Būtent tokių apibrėžimų rėmuose tolesnė darbo eiga įgauna prasmingiausią išraišką ir nurodo efektyviausią kelią ieškant kultūrinio imperializmo ir informacinio karo sąsajos. Taip pat dera atkreipti dėmesį, jog tiek kultūros, tiek ir imperializmo sąvokų kilmė siekia giliausius istorijos laikus, jos nėra šiuolaikiniai modernaus pasaulėvaizdžio kūriniai, nors kultūrinio imperializmo sklaida šiame amžiuje įgauna kitokią, technologijų sparta paženklinatą, pavidalą ir apie jį galima kalbėti neišsirtant iš informacinės visuomenės rėmų.

1.2. Istoriniai kultūrinio imperializmo pavyzdžiai

Kultūrų judėjimas susijęs su žmonių judėjimu – keliaudami per regionus ir kontinentus kartu su savimi žmonės skleidė savo kultūrą, todėl kultūros globalizacija siekia seniausius istorijos laikus. Didžiosios pasaulio religijos istorijos eigoje įrodė, kokiu būdu idėjos peržengia valstybių sienas ir

⁶ INTERNET USAGE STATISTICS. The Internet Big Picture: World Internet Users and Population Stats. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.internetworldstats.com/stats.htm>>.

transformuoja bendruomenes. Ne mažiau svarbus kultūros vertybių idėjinėje sklaidoje buvo senųjų imperijų, savo įtaką skleidusių tiesioginiais užkariavimais ir politine kontrole, vaidmuo. Tačiau šiandienos globalizacijos procesus tyrinėjantys mokslininkai pripažįsta, jog dabartinė globali kultūrinė komunikacija skiriasi savo intensyvumu bei greičiu (Held, McGrew, 2003). Visų pirma tai susiję su technologijų, komunikacijos ir transporto infrastruktūrų revoliucija ir antra, spartėjant komunikacijos procesams ir tirštėjant informacijos srautams tiek lokaliu, tiek globaliu lygmeniu, intensyvėja idėjų bei praktikų sklaida. Ir visų pirma, tai buvo paskatinta suaktyvėjusios prekybos ir verslo bendradarbiavimo poreikio. Nors skirtinguose pasaulio regionuose informacijos tankumas bei sparta skiriasi, žmonėms darosi vis sunkiau gyventi kultūriškai izoliuotose terpėse, nesusiduriant su pasaulinio masto pokyčiais.

Norint susieti kultūrinį imperializmą su konkrečių tautų ir valstybių pavyzdžiais, dažniausiai susiduriama su dviejų pakraipų – europietiškojo ir amerikietiškojo – imperializmo apraiškomis, ir neatsitiktinai. Paradoksalu, tačiau vienos didžiausių šiandieninių pasaulio ekonomikų, labiausiai išsivysčiusios savo finansine nepriklausomybe ir labiausiai savo kultūrą bei tradiciją puoselejančios šalys, tokios kaip jau minėtoji JAV, Prancūzija ar Didžioji Britanija, istorijos eigoje atsiskleidžia kaip savo interesus tenkinančios valstybės, sugebėjusios daryti įtaką silpnesnių tautų gyvenimams.

Šiame darbe plačiausiai nagrinėjamas ir daugiausiai pavyzdžių pateikiantis yra Amerikos imperializmas, nes, kaip jau buvo sakyta, ši valstybė disponuoja galingais ekonominiais resursais, yra pirmaujanti pagal pagaminamos ir skleidžiamos produkcijos kiekį, garsiausia savo prekės ženklais ir pasižymi įtakingiausia savo vertybių sklaida tolimiausiųose pasaulio kampeliuose. Amerikos įtaka šiandieniniame pasaulyje plinta kalbos (vien anglų kalbos vyravimas įgalina tokius nelygiavertiškus santykius), Holivudo filmų, greito maisto ir pelningiausių prekės ženklų, tokių kaip „Coca-Cola“, kontekste. Be abejo, pavyzdžių yra ir daugiau – nuo globaliu mastu pasiekiamos CNN televizijos iki „McDonaldo“ restoranų plėtros visose šalyse. Šių reiškinių įtaka buvo tyrinėjama daugelio mokslininkų praeityje ir tebėra analizuojama dabar, todėl šiame poskyryje pateikiami tik keli apibendrinti pavyzdžiai, norint atskleisti istorinę kultūrinio imperializmo reikšmę šiandieninio globalaus pasaulio rėmuose, pažymint, kad pasaulio galingųjų invazija gali turėti itin destruktivių pasekmių mažiau išsivysčiusioms šalims. Tačiau reikia pridurti, jog skeptikų nuomone, unikalios kultūros nėra galutinio nuosmukio akivaizdoje, nes tariami kultūrinio imperializmo skleidėjai kaip „Coca-Cola“ ar „Microsoft“ kompanijos iš tiesų dalyvauja versle ir siekia ekonominės naudos, o ne yra suinteresuoti naujų politinio identiteto ir teisėtumo centrų kūrimu. Todėl žiūrint iš ekonominės perspektyvos, kultūrinių projektų ir iniciatyvų sklaidai šioje terpėje vietos beveik nėra. Nuo senų senovės pasaulis – tai tarpusavyje konkuruojančių kultūrų visuma, investuojančių į savo pačių simbolinius resursus ir siekiančių išplėsti savo viešpatavimo sferas. Lygiai kaip valstybių teritorijos tikraja to žodžio prasme yra mažiau elastingos ir teritorinis

vientisumas vis dar išlieka vienu svarbiausių apibrėžčių tarptautinei tvarkai palaikyti, nei nori įteigti globalizacijos šalininkai, lygiai taip ir kultūros yra daug mažiau tamprios (Held, McGrew, 2003). Vis dėlto tenka pripažinti, jog suintensyvėjusi prekyba, liberalus požiūris į tautų tarptautinio bendradarbiavimo sąlygas transformuoja kultūrinės valstybių sienų ribas ir keičia nusistovėjusią identiteto hierarchiją tarp šalių.

Nagrinęjant istorinius Europos kultūrinio imperializmo bruožus, dėmesio centre atsiduria Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos vardas. Būtent šios dvi valstybės 19 a. pasižymėjo nepasotinamu kolonijų steigimo alkiumi, savo veiksmus motyvuodamos vakarietiškos kultūros skleidimu bei tariamos naudos vietiniams gyventojams suteikimu. Iš tiesų kolonijų kūrimas susijęs su pirmiausia ekonominiiais interesais, stengiantis kolonijas pajungti imperijos galybės įtvirtinimui. Ir nors dažniausiai naudos turėdavo ne tiek užkariautos šalys, kiek jose įsikūrę naujieji jos šeimininkai, „baltųjų prievolė“ („The White Man's Burden“ – tokia buvo anglų poeto Rudyard Kipling poema kaip atsakas Filipinus užgrobusiai Amerikai po karo su Ispanija) tapo visą kolonijų steigimą charakterizuojančiu reiškiniu. Ir, kaip pažymi Bronislaw K. Malinowski, ateities istorikai turės užfiksuoti, jog europiečiai praeityje kartais išnaikindavo visus salos gyventojus, kad jie nusavindavo laukinių rasių palikimą, įvedė ypatingai žiaurios formos vergiją ir, net jei vėliau jie ją panaikino, su iš tėvynės iškeldintais juodaodžiais elgėsi kaip su atstumtaisiais (Malinowski, 1961).

Ypatingą kultūrinio imperializmo įtaką galima išžvelgti britų kolonijų kūrimosi laikais. 17-19 a. Indijoje britų kolonijinė ekspansija vyko pasitelkiant karinius, ekonominius ir religinius metodus. Be abejo, pirminiu ir svarbiausiu metodu buvo pasitelkta karinė jėga. Tai buvo šiek tiek daugiau nei organizuotas banditizmas, Indijos aukso ir brangenybių grobimas. Ekonominis išnaudojimas vyko lygiagrečiai kariniam užkariavimui. Vėliau visi šie procesai buvo nusmukę iki tokio žemo lygio, jog britai išipainiojo net į narkotikų prekybos verslą, kuris galiausiai virto opijaus karais (1840-1842 m.). Tuo metu britai Indijos Bengalijos provincijoje užaugintą opijų kontrabandos keliu tiekė Kinijai, nes ši nesutiko bendradarbiauti ir mainyti savo prekes į britų siūlomą produkciją, o savo prekes siekė pardavinėti tik už sidabrą arba auksą. Britams baiminantis išvežti paskutinį sidabrą iš savo šalies rastas kitas kelias, atvėręs Kinijos rinką – opijus. Narkotikus už sidabrą Kinijoje parduodavo vietiniams ir taip apsirūpindavo reikiamomis prekėmis. 1839-aisiais opijaus įvežimas Kinijos imperatoriaus įsakymu buvo uždraustas, tačiau prekyba buvo tokia aktyvi, jog narkotikų liūne skęstančią valstybę išgelbėjo tik komunistai, 1950-aisiais įvedę griežtą „antiopijaus įstatymą“, kurio nesilaikymas grėsė mirtimi⁷. Tačiau kaip ten bebūtų, ekonominis britų užkariavimas siejosi su visiška gamtinių išteklių bei Indijos, Pietų Afrikos, Karibų jūros regiono ir kitų kolonijų ekonomikos kontrole. Tokiu būdu šalyje plito anglų kalba, švietimo ir mokslo sistema, daugelis

⁷ KULIKAUSKAS, G. 2009. Opijaus karai – kinija „ant adatos“. Verslo klasė, Nr. 2, P. 46. „Verslo žinių archyvas“.
[interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://archyvas.vz.lt/news.php?id=3065275>>.

vyravusių religijų (induizmas, džainizmas, budizmas, sikizmas ir kitos) buvo keičiamos krikščioniškąja praktika, įvesta britų teisė ir matavimo sistema.

Kartu su visomis anksčiau minėtomis britų imperijos Indijai užvaldyti taikytomis priemonėmis, tai yra – karine ekspansija, ekonominiais režimais ir beatodairišku religijos keitimu, atėjo ir likusi britų, ar kitaip – vakariečių, kultūra, idėjos, papročiai ir tradicinio indų gyvenimo būdo kaita. Indai, atsivertę į krikščionybę, buvo skatinami ne tik išsižadėti savo religijos, tačiau kartu atsisakyti kultūros, aprangos stiliaus ir pan. Taigi po išoriniu tiesioginio kolonializmo jėgų įvedimu slypėjo intelektualinio ir kultūrinio pobūdžio prievarta, kuri buvo mažiau viešinama, tačiau atnešusi nemažai žalos vietinių kultūros vertybių sklaidai. Britai savo kultūrinę ekspansiją perkėlė į švietimo ir mokslo sistemas, vietines keisdami vakarietiškomis ir tokiu būdu siekdami iš pamatų kolonizuoti kitataučių protus, nes, vis dėlto, Indijoje atsivertėlių į krikščionybę nebuvo taip jau daug.

Tačiau žvelgiant giliau, tenka pabrėžti, jog imperializmas – ne vien 15-20 a. reiškinys. Jau senovės graikai statė savo stiliaus namus, teatrus ir viešąsias pirtis tose žemėse, kurias buvo užkariavę, siekdami įtraukti ir inkorporuoti vietines tautas į savo kultūrą. Lygiai taip pat vėlesniais laikais (7 a.) arabų užkariauotose žemėse ėmė įsigalėti ir plisti tiek arabų kultūra, tiek ir jos kalba. Nuo pat Maroko iki Indonezijos daugelis vietinių kalbų, architektūros stilių, papročių ir netgi vardų buvo persipynę su musulmoniškais tradicijomis.

Tačiau nors tokio kolonializmo formos geografinė užkariavimų prasme išnyko po Antrojo pasaulinio karo, panašaus išnaudojimo pavyzdžių, besislepiančių po visa apimančios globalizacijos vardu, galime rasti daugelyje šiandieninių Azijos, Afrikos ar Lotynų Amerikos sričių. Vakarietiška civilizacija, nepaisant jos garsiai reiškiamų idėjų skatinti kultūrų įvairovę, tik propaguoja visą pasaulį apimančią monokultūrinę ekspansiją, skleisdama vienodas vertybes, institucijų veiklos principus ir kita. Visos šalys yra pajungiamos bendrai atviros rinkos, vartotojų kultūros ir kapitalizmo, kuriame viskas gali būti perkama ir parduodama, idėjai, kur kiekybė vertinama labiau nei kokybė. Apskritai vertybių vienodėjimas vyksta ir dėl subendrėjimo tiklų – tai vykde tiek senovės imperijos, tiek britai kolonizavimo metu, globalizacija daro dabar. Ir, kaip teigia V. Sundaram, šiandien Indijos žmonėms ir tiems, kurie turi išsilavinimą, globalizacija atrodo esanti švelnaus pobūdžio ir nešanti gėrį, tarsi nepastebimas vėjas, tyliai atpučiantis ir užpildantis psichologinę atmosferą, sukuriantis protinę nuotaiką, inicijuojantis intelektualinį požiūrį ir galiausiai nurimstantis kaip kultūrinis klimatas – visur esantis ir nuolat sklindantis (Sundaram, 2006). Ir turintis siekį užvaldyti visus Indijos visuomenės sektorius.

Taigi imperializmas nėra siejamas vien tik su JAV įtakos sklaida. Didžioji Britanija savo ruožtu istoriškai irgi traktuojama kaip viena iš tradicinių imperialistinių tautų, ir bent jau iki pirmojo pasaulinio karo jos atvejis yra daug išsamesnis bei įdomesnis tyrinėjimo atžvilgiu. Jau vien todėl,

kad pati sala yra susiskirsčiusi į keturias skirtingas tautas, viena kurių, Anglija, yra užimanti dominuojančią poziją ir panaudoja savo kultūrinio imperializmo jėgą kitų dviejų – Velso ir Škotijos – atžvilgiu. Anglija savo kultūrą keltų žmonėms primesdavo brutalia jėga, išstatydama savo kariuomenę minėtų tautų teritorijose ir versdama vietinius giminiuotis su anglais tam, kad tiesiogine to žodžio prasme „išrautų“ jų individualybės ir homogeniškumo esmę. Tokie papročiai kaip škotų kalniečių tradicija dėvėti kiltus viduramžių laikais buvo visiškai uždrausta ir sąryšyje su Velso kalba Londone buvo priimta oficiali eksterminacijos politika. Dabartiniiais laikais tokia agresyvia kultūrinio imperializmo praktika Didžioji Britanija jau nepasižymi, tačiau tai nereiškia, kad ji nerado kitų būdų skleisti ir primesti savo kultūrą silpnesnėms šalims. Jos imperializmo aidai vis dar sklinda. Taigi galima teigti, kad žengiant naujos globalios eros keliu, kinta kultūrinio imperializmo sklaidos formos, bet ne esmė.

Didžiosios Britanijos imperijos veikla, galima sakyti, liko nepastebėta ir aiškiai nesuvokta nei pačių jos gyventojų, nei užsienio šalių. Daugelis britų devynioliktojo amžiaus eigoje vargiai suvokė imperijos reikšmę ir tik maža dalis asmenų buvo atsidavę jos interesų vykdymui. Tokių kraštutinumų sąlygomis išsiskyrė nuomonės apie tai, kas apskritai turima galvoje kalbant apie „imperiją“. Ir net tiems žmonėms, kurie suvokė imperijos padarinius, šis suvokimas nedarė didelės įtakos. Taigi galbūt Didžioji Britanija savo esatimi gali būti laikoma imperialistine valstybe, tačiau jokia būdu ne grynai imperialistine visuomene.

Taigi apibendrinant galima teigti, jog imperializmas – seniausių istorijos laikų reiškiny, kurį apibrėžia bet koks komunikacijos tarp skirtingų tautų faktas, suvokiant joms tai, ar ne. Ir nors dažniausiai imperializmas yra paremtas ekonominiiais-militaristiniiais užkariavimo motyvais, kultūrinis imperializmas skiriasi nuo šio tiesiogine jėga peremto imperializmo, nes yra orientuotas į kultūrinių vertybių, tam tikrų simbolių ar elgesio modelių kitoms tautoms „primetimą“. Ir nors dažnu atveju atkakliausią kultūrinio imperializmo įtaką skleidžia ekonomiškai pajėgiausios ir stipriausios didžiosios valstybės (tokios kaip JAV), šiandieninio globalaus pasaulio kontekste kultūrinis imperializmas labiau siejamas su masinės žiniasklaidos būdu perteikiamomis vertybėmis ir simboliais.

2. NAUJOS KULTŪRINIO IMPERIALIZMO KRYPTYS MODERNIOJE VISUOMENĖJE

2.1. Kultūrinis imperializmas, globalizacija ir technologijų sklaida

2.1.1. Skirtingi globalizacijos veidai

Globalizacijos tema esančių leidinių apibendrinimas jau tampa sunkiai sveikam protui įveikiama užduotimi. Išvada tik viena: globalizacijos procesai tikrai visa apimantys, pastebimi bet kurioje žmogaus egzistencijos sferoje ir jų pasekmių vertinimas – daugiareikšmis. Tačiau šiame darbe siekis įvertinti globalizacijos įtaką kultūroms vis dėlto keliamas ir yra itin opus. Esmine gaire čia tampa klausimas, ar dėl globalizacijos proceso skatinamų kultūros mainų laimi abi pusės, kokios globalizacijos pasekmės unikaloms, mažoms savo dydžiu ir ekonomiškai silpnoms tautoms, kurių užkariavimu, kad ir netiesioginiu, labai domisi didžiosios pasaulių ekonomikos.

Globalizacijos kritikai, lygiai kaip ir jos šalininkai, gali būti skirstomi į skirtingas stovyklas, priklausomai nuo to, koks globalizacijos aspektas analizuojamas. Bene labiausiai ir plačiausiai diskutuojama technologijų plėtros (apimant gamtosaugos sritį), ekonomikos universalumo ir socialinio gyvenimo (įskaitant ir kultūrą) klausimais.

Ekonominio globalizacijos aspekto kritikai pastebi, jog šalims, siekiančioms aukštesnio išsivystymo lygio ir geresnių gyvenimo būdo standartų, nelieka kitos alternatyvos, o tik įsilieti į laisvąją rinką, kurioje kapitalizmo dėka neva sukuriamos tinkamesnės prielaidos didesniai ekonominiam augimui. Globalizaciją jie vadina grobuoniška (Falk, 1999) ar hegemoniška (Girvan, 2000; Held ir McGrew, 2004). Globalizaciją tokios pakraipos kritikai įvardija kaip vyraujančią ideologinių ginklų koncepcijos kryptį, slepiančią hegemonijos, neteisingumo ir kontrolės mechanizmą pasaulyje, kuriame vyrauja laisva, tačiau ne visad teisinga prekyba, pažangios modernios technologijos, galios ir gerovės skirtumai tarp tautų, nežabota agresija bei tarptautinių organizacijų veikla. O Naomi Klein pažymi, jog rinkų valdoma globalizacija nesiekia įvairovės, priešingai. Jos priešais yra nacionaliniai įpročiai, vietiniai prekių ženklai ir savitos regionų charakteristikos (Klein, 2000).

Tačiau daugelis tyrinėtojų sutinka su teigiamu globalizacijos įnašu tautų ekonomikų stiprėjimui ir vystymuisi bei argumentuotai aiškina, jog tarptautinė prekyba kaip tik leidžia šalims akcentuoti savo išskirtinumą, o ne jį sumažinti, nes specializacija tam tikrose ekonominėse veiklose dažnai būtent ir garantuoja konkurencinį pranašumą siekiant įvairių fondų paramos ar pan. (Trebilcock, s.a.) Daugelis tyrinėtojų taip pat atkreipia dėmesį, jog globalizacija ir jos lydima technologijų pažanga kuria palankią aplinką finansų sektoriaus plitimui. Dabartiniai ekonominiai procesai pasižymi globaliu, nepertraukiamu, vykstančiu čia-ir-dabar ryšiu, o didžiosios pasaulio

rinkos susiliejo į vientisą, integruotą masę. Tam ypatingą postūmį turėjo aštuntajame dešimtmetyje Margaret Thatcher ir JAV prezidento Ronald Reagan įvesta nauja rinkos liberalizacijos politika, sukūrusi sąlygas ekonominei globalizacijai, kurios jokia šalis dabar nebegali išvengti. Ir, kaip teigia Dwayne Winseck ir Robert Pike, kapitalizmo globalizacijos aspektas turėjo didesnę reikšmę globaliai komunikacijai nei imperializmas, nors globalizaciją ir imperializmą reiktų traktuoti kaip dvi tos pačios monetos puses (Winseck, Pike, 2007).

Technologijų išsivystymo ir sparčios jų sklaidos pasaulyje klausimu globalizaciją teigiamai vertina tokie autoriai kaip Jagdish Bhagwati, (2004), Rudi Donbrusch (2000). Jų teigimu, žmonija šiandien pažengė daug toliau į priekį, nei ji kada nors yra buvusi, ir inovacijų dėka mums garantuotas svajones pranokstantis turtingas bei geresnis gyvenimas. Be to, pažangi visų ekonomikos sektorių kompiuterizacija susijungė su skaitmeninėmis technologijomis, kurių dėka garsas, vaizdas bei tekstas perduodamas vienodu formatu ir šviesos greičiu, iš pagrindų keičiant darbo, mokslo, laisvalaikio standartus – žinios iš įvairiausių pasaulio regionų mus pasiekia bet kur ir bet kada, todėl individas jaučiasi nebe vietiniu, bet viso globalaus pasaulio gyventoju ir veikėju.

Kita vertus, ne visi mokslininkai išvelgia teigiamas technologijų plėtros puses ir dažnai akcentuoja, jog laisvosios prekybos ir technologijų sklaida gali būti įvardinta kaip skatinanti neigiamą įtaką daugelio šalių kultūrinei autonomijai. Ypač tokios neigiamos įtakos, o konkrečiau, kultūrinės vertybes bei normas išbalansuojančios informacijos, platinimu neretai kaltinamos didžiosios ekonomikos – JAV ir Didžioji Britanija. Pasak Phil Taylor, toks vakarietiškas dominavimas vietinėse kultūrose buvo ‘Coca-Colonializmo’ forma, sukurta plėtoti vakarietiškai galiai, stabdyti plėtrą, savanaudiškai išnaudoti jų turimus išteklius. Bendrai šnekant, ‘McDominuoti’. Kaltinimai vakarietiškam pasauliui dažnai sumaišydavo komercines tarptautinių korporacijų strategijas su vakarietiškų vyriausybių užsienio politika. Pavyzdžiui, Holivudas buvo suvoktas kaip tam tikra JAV vyriausybės strategija „parduodant“ amerikietišką gyvenimo būdą vietinėms užsienio kultūroms pakeičiant vietines vertybes. JAV televizijos kuriamų šou eksportas taip pat buvo dalis šio vadinamo ‘šamokslo’, kurio plėtra traktuota kaip vienakryptė ir neigiamo pobūdžio. Ir UNESCO, ėmusi spręsti šią problemą, tik dar labiau sugadino reikalus (Taylor, s.a). Be abejo, toks požiūris atspindi pačią kritiškiausią nuostatą globalizacijos atžvilgiu ir vargu ar yra sektinas, jau vien todėl, kad globalizacija – neišvengiamas ir todėl įvairiapusis procesas, kurį vertinti vienareikšmiškai būtų neobjektyvu.

Toliau bus pamėginta, remiantis E. Anders Eriksson teorija (1999), apžvelgti pagrindinius socialinius visuomenės pokyčius, įvykusius nuo industrinės revoliucijos pereinant į tinklaveikos revoliuciją. Visa tai aktualu ir su globalizacija tiesiogiai siejasi dėl to, jog globalizacijos paskatinta naujų technologijų plėtra yra tradicinis socialinių pokyčių proceso judintojas. Taigi šiomis

dienomis technologijos, institucijos, kultūra ir vertybės sąveikauja sudėtingesniais, nuspėjamu kryptių būdais, bendrai egzistuoja ir plečiasi ypatingu greičiu.

2 Lentelė. Trys pagrindinės socialinės transformacijos: esminės naujovės

	PIRMOJI INDUSTRINĖ REVOLIUCIJA	ANTROJI INDUSTRINĖ REVOLIUCIJA	TINKLAVEIKOS REVOLIUCIJA
Technologija	Garų variklis; Tekstilės pramonė; Geležinkelis; Telegrafas.	Elektra; Organinė-cheminė pramonė; Automobiliai; Lėktuvai; Telefonas; Radijas.	Puslaidininkiai; Kompiuteriai; Skaitmeniniai tinklai (internetas); Telematika; Bioinformatika; Simuliacijos ir sąveika per standartizuotas operacijas.
Institucijos	Akcinio kapitalo įmonės; Modernaus kapitalo rinka; Biurokratijos aparatas; Techninio profilio universitetai; Masinė spauda.	Įmonės su daugybe padalinių; Masiniai politiniai judėjimai; Kino pramonė; Transliacijos.	Virtualios organizacijos; Į procesą orientuotos organizacijos; Padidintos rizikos kapitalo rinka; e-komercija; į konkrečią problemą, dalyką ar klausimą orientuoti tinklai.
Kultūra, vertybės ir suvokimas	Urbanizacija; Liberali, disciplinuota darbo jėga; Vienoda nacionalinė kultūra.	Globali populiarioji kultūra.	Globalios nišos kultūros.

Ypatingo dėmesio šioje lentelės apžvalgoje reikalauja industrinių revoliucijų ir tinklaveikos revoliucijos instituciniai skirtumai. Pirmuoju atveju, inovacijos buvo sutelktos techninio profilio universitetų rankose, kurie akademinio būdu ruošė technikus ir inžinierius, diegdami jiems praktines industrines žinias. Tuo tarpu tinklaveikos revoliucijos metu besivystantis progresas nurodo į tai, jog darbo jėga paruošiama daugelio skirtingų įmonių lygmenyje, ir darbo jėgos išskirtinumas ar jos talentas sparčiai sklinda labiau kontroliuojamu būdu. Kaip pažymi Manuel Castells, „sąveikaujant gamybos logikai, kintančiam technologiniam pagrindui bei socialinei aplinkai, kultūros bei institucijos tebeformuoja organizacinius naujosios ekonomikos reikalavimus“⁸. Be abejo, pagrįstai kyla diskusija apie tai, kokie yra šios naujosios tinklaveikos

⁸ Castells, Manuel. *Tinklaveikos visuomenės raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2005, I tomas. ISBN 9986-850-52-5. P. 96.

revoliucijos bruožai ir kokią įtaką ji turi kultūrai. Neabejotinai šių procesų vyksmą paskatino pačios tinklaveikos kūrimosi prielaidos. Pasak Castells, šių dienų pasaulyje mes stebime lūžį, kuomet esminiu organizacijų ar institucijų ekonomikos vienetu tampa ne pavienis subjektas (pavyzdžiui, verslininkas), ar atskira grupė (bendrovė, valstybė), o tinklas, kurio branduolį sudaro daugybė atskirų individų bei grupių, kurių veiklos prigimtis tampa ypač dinamiška ir kintanti, priklausomai nuo vyraujančių pokyčių rinkose ir globalioje aplinkoje. Taigi galima teigti, jog komunikacija ir dalijimasis žiniomis lemia kultūrų formavimąsi ir jų vertybinių įsitikinimų sklaidą. Socialiniai interesai, vyriausybės politikos gairės bei verslo strategijos nuo šiol vystomos realiosios virtualybės, paremtos tinklaveika, rėmuose.

Šiame darbe mums aktualiausias socialinis globalizacijos apraiškų kontekstas, apimantis pokyčius kultūriniame, vertybiniame šalių identitete. Anksčiau aprašytų sričių pokyčiai griauja nusistovėjusią tradicinę galios ir politinio atstovavimo pusiausvyrą bendruomenėse, kuomet galia buvo paremta hierarchijos principu ir vyko vertikaliai. Tai yra, saitai tarp valstybių, kiekvienai būnant atsakingai už savo teritoriją, stiprėjo – apimant įvairias gynybos sutartis ar ekonominio bendradarbiavimo susitarimus. Tokiu būdu ryškėjo bendruomenių tarpusavio priklausomybė, sukurianti nepralaidžias, hermetiškas nacionalines, politines erdves. Tačiau dabar, besivystant pasauliniam tinklui (tam įtakos, be abejo, turėjo ir World Wide Web atsiradimas), galia tapo horizontali. Globalizacija yra technologijų progreso, rinkos liberalizacijos ir dereguliacijos pasekmė, todėl nuo šiol korporacijos, pavyzdžiui, gali vykdyti pasirinktą ekonominę veiklą pasirinktame geografiniame rajone dėl grynai ekonominių sumetimų ir mažai dėmesio kreipti į politines aplinkybes. Tokiu būdu šiuolaikinės korporacijos tampa lanksčios ir savo atskirus funkcinis elementus, pavyzdžiui, atliekamus tyrimus, finansavimo operacijas, produkto paskirstymo linijas išdėsto ten, kur tam sukurtos geriausios sąlygos. Dažnai, naudojantis tinklų pagalba ir strateginėmis sąjungomis šie pasidalijimai pasklinda po visą žemyną ar net pasaulį, daugelį tautų pajungdami vienam tikslui.

Kita vertus, Kofi Annan yra pastebėjęs, jog ginčytis dėl globalizacijos yra tas pats, kas ginčytis dėl gravitacijos dėsnio. Tik tai nereiškia, jog turime susitaikyti su dėsnio, kuris leidžia išlikti tik patiems sunkiausiems. Anaiptol – turime globalizaciją paversti varikliu, padedančiu žmonėms išlipti iš negandų ir skurdo, o ne jėga, kuri laiko juos dugne (Annan, 2000). David Rothkopf teigimu, „globalizacija skatina integraciją ir ne tik kultūrinių barjerų, bet ir daugelio negatyvių kultūros aspektų pašalinimą (Rothkopf, 1997). Taigi darytina išvada, jog globalizacija pasitarnauja pažinimo, technologijų ir kultūrų sklaidai, skurdo mažinimui pasaulyje ir, jos šalininkų nuomone, šis procesas yra gyvybiškai svarbus stabilesnio pasaulio ir geresnio gyvenimo žmonėms kūrimo žingsnis.

Tiesa, vyrauja ir griaunančias globalizacijos rankas socialiniame kontekste išvelgiančiųjų pozicija, teigianti, jog dabartinė visuomenė prarado savo atramos taškus ir yra priversta ieškoti naujų prasmų bei elgesio modelių, kadangi iš esmės viskas (turimos omenyje ekonominės, politinės ir socialinės tautų pozicijos) ėmė transformuotis vienu ir tuo pačiu metu. Tie pamatai, ant kurių anksčiau buvo statoma demokratija – progresas bei socialinė sanglauda – dabar iš esmės keičiami komunikacijos ir rinkos sąvokomis, kurios iškraipo žaidimo taisykles. Panaudojus atitinkamas komunikacijos priemones, pasirinkus tinkamas auditorijas bei atsižvelgiant į visuotinę rinkos prieinamumą, kritikų nuomone, galima norima informacija užlieti visas žmonių kasdienio gyvenimo sritis ir jas valdyti. Atvira ir globali rinka tapo pagrindiniu socialinės sanglaudos ardymo veiksmu, nes tautas ekonominiu principu ėmė skirstyti į mokias ir nemokias, o beribė ir nežabota komunikacija yra ne didžiosios taikos tarp kultūrų nešėja, o veikiau kaip tam tikra susvetimėjimo forma, nes informacijos prieinamumas ir perteklius įkalina. Tai – dar viena radikali ir kraštutinė globalizacijos priešininkų pozicija, kurios įtikinamumą būtent ir menkina jos kategoriškumas.

Taigi globalizaciją smerkiančių pozicijų yra ne daugiau nei tų, kurie negaili jai pagiriamųjų žodžių ir globalizaciją įvardija teigiamais epitetais, pavyzdžiui, kaip valstybių primetamų apribojimų eliminaciją ir taikos skleidėją (T. Palmer, 2002). Michael Miller pabrėžia, jog laisvosios rinkos labiau nei bet kuri kita sistema iš skurdo pakėlė daugybę žmonių ir padėjo sukurti klestėjimą ir taiką (Miller, 2009). Ir nors daugelis dabartinės pasaulio santvarkos valstybių jaučia nuolatinį euro-amerikietišku politinių, ekonominių, intelektualinių ir kultūrinių apraiškų primetimą per tokias modernias šiuolaikines technologijas kaip internetas, satelitinė televizija bei tarptautinių organizacijų (Pasaulio banko, Pasaulio Prekybos Organizacijos) veiklą, šie didžiuliai iššūkiai nepanaikina atskirų tautų galimybių pakreipti geopolitinę ekonomiką regionams naudinga linkme.

Todėl daugelis autorių globalizaciją linkę traktuoti kaip abipusį procesą, kurio vis greitėjantys tempai nuolatos keičia pasaulį – tiek gerąją, tiek blogąją prasme (T. L. Friedman, 2008; A. Giddens, 2002). Autorių teigimu, nesuklystume pasakę, jog „globalizacija, tokia, kokią šiandien ją stebime, yra daugeliu atvejų ne tik kažkas naujo, bet ir revoliucingo. [...] Globalizacija apima politiką, technologijas ir kultūrą, lygiai kaip ir ekonomiką (Giddens, 2002).

Kaip gana teisingai akcentuoja Branko Milanovic, istoriškai dominuojančios jėgos yra linkusios palaikyti ir stiprinti globalizaciją kaip priemonę didinant jos įtakos tempą, plėtojant prekybą ir siekiant ekonominio pranašumo, o taip pat pritraukiant naujus gyventojus ir galimai įrodant savo taikdariusius privalumus. Tokią situaciją stebėjome romėnų, britų, o dabar amerikiečių globalizacijos procese. Tačiau turtingieji vakarai turėtų susimąstyti (Milanovic, 2006). Pirmoji priežastis yra ekonominė: globalizacija skatina darbo praradimo grėsmę dėl pigios darbo jėgos iš trečiųjų pasaulio šalių. O antroji – kultūrinė: dėl nesustabdomų migracijos procesų (kurie, paradoksalu, tačiau yra aštrėjančių skirtumų tarp išsivysčiusių ir neišsivysčiusių šalių priežastimi),

kyla pagrįsta baimė ir grėsmė prarasti kultūrinį ir etninį savitumą. Pavyzdžių nereikia ieškoti toli: tą puikiai įrodo kultūrinio imperializmo apraiška, leidusi skirtingų įsitikinimų, vertybių sistemų ir tradicijų bendruomenėms rasti, pažinti ir užvaldyti viena kitą jau viduramžių laikais. Pavyzdžiui, Karibų tautoms globalizacija nėra naujas šiandieninio pasaulio reiškinys, nes globalizacijos pradžia gali būti laikomas Kolumbo išsilaipinimas ir naujų vertybių bei tradicijų sklidimas tokiu būdu.

Taigi apibendrinant galima teigti, jog visa apimančios globalizacijos rankos apjuosia tiek politinę, tiek ekonominę, tiek ir socialinę visuomenės santvarką, vykstančius procesus bei reiškinius paversdama prieinamais bet kur ir bet kada, vykstančiais vertikalią galią principu ir nepaisant laiko bei erdvės matų. Galima sutikti, jog daugeliu atvejų tokie neišvengiami procesai yra vertintini teigiamai, nes skatina tautų bendradarbiavimą, atveria kelius naujoms alternatyvoms ir leidžia pasijusti „globalaus kaimo“ gyventoju. Tačiau situacija nėra vienpusė – keliami klausimai apie tautų įvairovės mažėjimą ar didėjančią socialinę atskirtį verčia suvokti ir neigiamas globalizacijos pasekmes. Ypač tuomet, kai imami judinti tautų identiteto pamatai.

2.1.2. Informacija kaip galia: materialus ir nematerialus matmuo

Informacijos kaip galios supratimas šiame darbe svarbus tuo, jog naujausiais laikais, pasikeitus galios koncepcijai, valstybės imasi kitų priemonių skleisti savo ideologiją, kitų priemonių pozicijos įtvirtinimui ir savo įvaizdžio formavimui. Todėl būtina suvokti šiuos procesus, nes kaip tik jie gali tarnauti imperialistinių valstybių kėslų sklaidai.

Apie pačią galią koncepciją yra parašyta daugybė tomų, tačiau kiekybė neapibrėžia kokybės – galios sąvokos reikšmė vis dar skendi įvairiausio turinio kontekstuose. Šiame darbe galios charakterizacija bus paremta Kenneth Boulding triasmenės galios prigimties analize, kurią jis klasifikuoja atitinkamai į destruktivią, produktyvią ir integruotą dimensijas (Boulding, 1989). Taigi trys nagrinėjami požiūriai apibūdina galią kaip materialią, organizacinę (ar sistemine) ir galų gale nematerialią savo prigimtimi. Ši charakteristika taikoma bet kuriai analizuojamai sričiai: politikai, ekonomikai ar karinei – visoms, kurios remiasi materialiu, organizaciniu ir nematerialiu idėjiniu pagrindu. Taigi gali būti taikoma ir ieškant kultūrinio imperializmo bei informacinio karo sąsajos.

Visų pirma galia – tai ištekliai. Pagrindinis galios apibrėžimas galią traktuoja kaip išteklių valdymą ir galimybes, kurios panaudojamos priverčiant ar kitaip kontroliuojant bei darant įtaką tautoms ar kitiems veikėjams. Tai – apčiuopiami ir realūs materialiniai ištekliai ir pajėgumai, pavyzdžiui, nafta ar ginkluotė (informacinio karo kontekste, pavyzdžiui, 2003 metų JAV vykdytos operacijos „Irako laisvė“ metu kaip radijo dažnių siųstuvai buvo panaudoti oro pajėgų lėktuvais Commando Solo, siekiant manipuluoti irakiečių sąmone), pramonės pajėgumai ar darbo jėga.

Tačiau jie taip pat gali būti mažiau materialūs finansinio turto valdymo atžvilgiu. Daugeliu atvejų tai yra natūralus, netgi instinktyvus požiūris į galią ir iš visų trijų galbūt tradiciškiausias, nes labiausiai remiasi geopolitine analize. Kaip pastebėjo Inis L. Claude, „valstybės galia susideda iš esminių karinių pajėgumų – elementų, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai susiję su gebėjimu priversti, žudyti ir naikinti“ (Claude, 1962). Analizuojant formalesniais akademiniais terminais, šis požiūris atsiremia į „bendrų pajėgumų indeksą“, išreiškiamą per karinius, pramonės ir demografinius faktorius, sugrupuotus pagal ginkluotųjų pajėgų ir karinių biudžetų dydį, plieno gamybą ir kuro suvartojimą visų gyventojų, ypač miesto mastu.

Antrasis galios apibrėžimas – galia kaip organizacija – galią vaizduoja per tai, kaip ji kinta: kaip asmuo, tauta, kitas dalyvis ar sistema yra organizuotas naudojant išteklius ir pajėgumus savo žinioje. Šis požiūris pabrėžia, kad galia yra socialinės projektavimo ir eksploatavimo sistemos funkcija arba atspindys, neatsižvelgiant į jos išteklių bazę. Taigi net ir tautos, neturinčios daug fizinių išteklių, pavyzdžiui, Japonija, gali tapti labai galingomis. Šio požiūrio šaknys yra klasikinio pobūdžio, tačiau jo šalininkai yra daugiausia šiuolaikinių pažiūrų atstovai.

Pirmieji administracinio elgesio tyrimai 1950 m. akcentavo tai, kad galia priklauso nuo organizacijos (kai kurie iš šių tyrimų atskleidė kaip organizacijos modelis susijęs su komunikacijos kanalų ir informacijos srautų struktūromis). Šiuolaikiniai teoretikai taip pat ne kartą pastebėjo, kad galia neegzistuoja be santykių: galia yra santykis tarp žmonių, ne savybė ar valdymas. Išteklių yra svarbūs šiam požiūriui, tačiau tik kaip priklausantys nuo tapatybės, reputacijos, vietos ir kitiems sistemos ar veikėjo atributams, turintiems (arba neturintiems) šių išteklių.

Trečiasis požiūris į galią pasistūmėja daug toliau nei galios kaip išteklių koncepcija. Šis požiūris žvelgia į galią kaip į priklausomą nuo gilių psichologinių, kultūrinių ir idėjinių struktūrų; ši trečioji apibrėžtis įvardija galios galią kaip iš esmės metafizišką. Galia tampa panaši į pranešimą, įtvirtintą ore, ji daugiau nebesuvokiama kaip žaliava, pakeliama nuo žemės. Tačiau ji nėra visiškai atitraukiama nuo ankstesnių dviejų aptartų požiūrių. Ir vis dėlto tenka pripažinti, jog šiandieniniame pasaulyje galios įtvirtinimą materialiu būdu keičia nematerialiosios galios pavidalai. Istoriskai gana akivaizdu ir per daugelį amžių jau tapo tradicija, jog nacionalizmas ir ideologija suvokiami kaip tiesioginiai galios šaltiniai. Vis dėlto maksimalus galios įtvirtinimas materialiu būdu, pavyzdžiui, oro bombardavimo kampanijos Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje ar Vietname, dažnai neturėdavo laukiamų pasekmių ir nepalauždavo ryžtingų žmonių valios. Taigi tiesioginės ekspansijos būdai nebeužtikrina nacionalinių pajėgumų efektyvumo. Dabartinė epocha, pasak Joseph S. Nye, pasižymi sumažėjusios galios realumu ir „švelniosios galios“ (angl. soft power) iškilimu (Nye, 1990).

Būtent švelniosios galios koncepsiją šiuo atveju reikia išnagrinėti giliau, nes ji keičia nusistovėjusį industrinį „duonos ir lazdos“ modelį tarptautinėje arenoje ir perkelia mus į kitą

dimensiją, kurioje galia pasiekama nebe žvanginant ginklais, skelbiant ultimatumus ir tiesiogiai užkariaujant kitus, bet įtikinėjant ir psichologiškai veikiant oponentus. Tai yra gebėjimas pasitelkti kitus į pagalbą ir sukurti iliuziją, jog jie patys nori tai daryti. Švelnioji galia ypatingai svarbi dar ir tuo, jog yra glaudžiai susijusi su bendros kultūros, jos vertybių, nuomonių bei idėjų buvimu bei jų sklaida, nes šiame komunikacijos technikos pažangos, milžiniškų informacijos srautų bei informacijos amžiaus epochoje galia tampa paremta kultūros sklaida bei informaciniais ištekliais⁹. Pavyzdžiui, Amerikos švelniosios galios diskursas apima valstybės komunikacijos agentūrų ir korporacinių žiniasklaidos industrijų racionalizavimą ir jų naudojimo pagrįstumą siekiant iš naujo pakelti ir praplėsti JAV globalią hegemoniją kultūrinių vertybių eksporto procese. Daugeliui autorių abejotini tokie universalūs ir neva morale paremti Amerikos „švelniosios galios“ procesų ir jų rezultatų racionalizavimo kriterijai.

David Rothkopf rašė, jog „JAV centiniu informacijos amžiaus užsienio politikos tikslu turi būti pergalė pasaulio informacijos sraute, valdant radijo bangas, lygiai kaip Didžioji Britanija kadaise valdė jūras“ (Rothkopf, 1997). O 1996-aisiais Joseph S. Nye ir Williams A. Owens teigė, kad lygiai kaip branduolinis dominavimas buvo senosios eros valdžios sąjungos pagrindas, informacinis dominavimas taps pagrindu informacijos amžiuje (Nye, Owens, 1996). Taigi darytina išvada, jog informacija tampa netiesioginio poveikio kūrimo įrankiu, kai jos sklaida pasitelkiama įvairiems valstybės tikslams pasiekti: teigiamam įvaizdžio kūrimui ir valstybės kaip patikimos informacijos skleidėjos įvaizdžio formavimui, viešosios nuomonės formavimui reikiama linkme, pasirengimui atremti priešingas, nepalankias nuomones ir informacijos srautus, kontaktų užmezgimui ir tarpininkų pasitelkimui. Taigi darytina išvada, jog nematerialios galios traktuotė plinta į informacijos amžių ir tampa vienu pagrindiniu šią epochą charakterizuojančių veiksnių.

Išvardinti trys požiūriai į galią yra susieti su trimis požiūriais į informaciją, ir visa tai atsispindi galimų kombinacijų matricoje, pavaizduotoje 1 paveiksle.

⁹ MALIUKEVIČIUS, Nerijus. Ekspansijos iš Rytų apraiškos Lietuvos informacinėje erdvėje. In *Politologija* [interaktyvus]. 2006, Nr. 42 [žiūrėta 2010 m. balandžio 16 d.], p. 65. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Politologija/42/NERIJUS_MALIUKVICIUS.pdf>. ISSN 1392–1681.

		Jėgos suvokimas		
		Ištekliai	Organizacija	Nematerialus matmuo
Informacijos suvokimas	Fizininis matmuo			Atėnės požiūris
	Priemonė		Jėgos bei informacijos Sintezės taškas	
	Pranešimas	Marso požiūris		

1 pav. Jėgos ir informacijos sąveikos matrica

Verta trumpai aptarti paveiksle vaizduojamų laukų reikšmę, turint omenyje, kad kuo tamsesnė lauko spalva, tuo laukas informacijos ir galios (jėgos) atžvilgiu yra stipresnis. Informacijos panaudojimas fiziniame matmenyje suvokiamas kaip jėga, pasireiškianti per tiesioginių išteklių panaudojimą. Tai yra informacijos kaip galios materialusis lygmuo, kuriame slypi visi valstybės ištekliai, pavyzdžiui, finansinė padėtis, naftos ar kiti resursai ir panašiai. Tai – vienas iš tradicinių galios pasireiškimo būdų, kai informacija apie atskiros valstybės išteklius tampa galios išraiška. Tradiciniam galios suvokimui priskiriama ir jėgos kaip išteklių, o informacijos – kaip priemonės sąveika. Ištekliai – tai valstybės karinė galia, jos turima karo technikos bazė, o informacija naudojama tik kaip priemonė šiems pajėgumams akcentuoti.

Šiame darbe svarbiausi trys laukai. Pirmasis, kuriame galia ir informacija, kaip jau sakyta, suprantama tradiciniu būdu – kuomet galia pasireiškia materialiais pajėgumais, o informacija yra kaip pagalbinis priedas – yra susijęs su Marso, romėnų karo dievo, vaizdiniu. Taip pat išskiriamas Atėnės, graikų karo deivės laukas, kuriame galia ir informacija yra suvokiama post-moderniu, informaciniam amžiui būdingu aspektu. Informacija čia tampa fizine ir nematerialia galios išraiška, kuriai galima priskirti ir toliau darbe aptariamą informacinio karo sampratą. Viduryje susijungia socio-sisteminiai požiūriai apie informaciją ir galią. Šiame taške atsiduria daugelis dabartinių pasaulio tyrinėtojų, mokslininkų bei pavienių individų, bandančių tapatinti informaciją ir galią.

Karinės pajėgos, kurių doktrinos organizuojamos naudojant Atėnės vaizdinį, turėtų sugebėti įveikti vieną lauką sisteminėje linijoje, o ji savo ruožtu turėtų galimybę nugalėti vieną iš Marso vaizdinių. Tai, kaip jau minėta, apytiksliai nurodyta spalvomis – kuo tamsesnis laukas, tuo jis galingesnis. Šis vaizdas panašus į Martin van Creveld požiūrį apie karo istoriją, kurioje jis analizuoja karo evoliuciją iš pradžių buvus paremtą materialiomis priemonėmis ir medžiagomis,

vėliau – karo sistemomis ir strategijomis, o galiausiai – informacijos pagrindu kuriamomis technologijomis, tokiomis kaip kompiuteris.

Apibendrinant galima teigti, jog galia, kaip ir informacija, yra priemonė: galios svarba (pvz., jos prasmė) yra lemiamą išraiškos priemonių, gamybos sistemų ir perdavimo. Šiame skyriuje informacija bei galia buvo tiriama trimis skirtingais aspektais ir surastas tiesioginis informacijos bei galios ryšys, nurodantis į tai, jog galia šiandien įgyja daug subtilesnį, informacijos valdymo, pavidalą, nei brutualios jėgos panaudojimo procesas, buvęs toks įprastas ankstesniais laikais. Dabar įvairių tikslų siekiui pasitelkiamos manipuliacijos informacija, švelniosios galios metodai ir faktas, jog tas, kas valdo informaciją, valdo pasaulį.

2.1.3. Žiniasklaida – nauja globalios rinkos žaidėja

Verta aptarti dar kelis informacijos kaip galios sąlygotus aspektus, itin didelę reikšmę turinčius nagrinėjamos temos atžvilgiu. Visų pirma, tai pasikeitęs žiniasklaidos vaidmuo tarptautinėje arenoje. Dar viena vertikalios galios apraiška yra ta, jog globalios politikos žaidėjais tapo ne vien valstybių ekonomikos, politinė sfera, bet ir žiniasklaida, dar labiau įtvirtinanti vertikalios galios principus. Ainės Ramonaitės, Nerijaus Maliukevičiaus ir Mindaugo Degučio teigimu, šiuolaikiniame pasaulyje santykiai tarp valstybių ar kultūrų plėtojasi globalioje informacinėje erdvėje, kurią galima apibrėžti kaip tarpusavyje sąveikaujančių arba konfliktuojančių valstybių ar regionų informacinių erdvių visumą. Ir šias erdves tarpusavyje sieja informaciniai, telekomunikaciniai bei žiniasklaidos ryšiai (Ramonaitė, Maliukevičius, Degutis, 2007). Taigi galima teigti, jog naujoji pasaulio tvarka dabar ilsisi ant trijų pamatų: globalizacijos (kaip kapitalizmo triumfo ir laisvosios rinkos sistemos pagrindas), informacijos revoliucijos (satelitinės televizijos, interneto ir mobiliųjų telefonų atsiradimas) ir medija imperializmo.

Apie žiniasklaidos, kuri geba informacijos srautus perduoti tiesiai iš įvykio vietos ir žaibo greičiu, įtaką siekiant suformuoti atitinkamą auditorijos požiūrį esama nemažai mokslinio pobūdžio literatūros. Kaip akcentuoja Mantas Martišius ir Vilija Navickaitė, „susikūrė globali informacinė erdvė, kurios negali riboti jokios valstybės sienos. Šiandien vienas iš svarbiausių valdžios prioritetų yra vyrauti informacinėje erdvėje”¹⁰. Taigi šiandieniniame globaliame pasaulyje, kuriame net žurnalistai neturi laiko apdoroti visos jiems prieinamos informacijos, tiesioginės televizijos transliacijos bei interneto terpė tampa vienu galingu, naujų srautus sisteminančiu centru.

¹⁰ MARTIŠIUS, M. ir NAVICKAITĖ, V. 2009. Rusijos ir Gruzijos 2008 metų karinio konflikto pateikimas Lietuvos ir Italijos periodinėje spaudoje informacinio karo aspektu. Informacijos mokslai, 51. P. 86. ISSN 1392-0561. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <www.leidykla.eu/fileadmin/Informacijos_mokslai/51/83-101.pdf>

Nenuostabu, kad ši puiki savybė išnaudojama ne tik visuomenės informavimo ir švietimo labui, tačiau ir atitinkamos formos manipuliacijoms.

Žiniasklaidą galima įvardinti kaip organizuotas technologines priemones ir institucijas, kurios realizuoja masinę komunikaciją. Žiniasklaida mus pasiekia įvairiomis formomis: spausdintine (knygos, žurnalai, dienraščiai, lankstinukai), radijo bangomis (televizija, radijas), internetu. Svarbiausias žiniasklaidos bruožas – tai sugebėjimas informaciją pateikti didelei auditorijai ir per labai trumpą laiką. Šių dienų žiniasklaida sugeba pranešti apie svarbų įvykį per keletą minučių (karas, stichinė nelaimė ir t.t.), užtikrindama žmonių informatyvumą bei greitą tikslios informacijos perdavimą. Todėl nenuostabu, kad įvairiems valstybiniais ar nevyriausybiniais subjektams, pavieniams asmenims ar privataus kapitalo institucijoms kyla pagrįstas noras valdyti žiniasklaidos priemonėmis sklindančią informaciją. Pasitelkdamos žiniasklaidą valstybės dažnai bando manipuliuoti pasaulio bendruomenės nuomone, siekdamos ją palenkti sau (Martišius, Navickaitė, 2009). Ir visa tai būdinga tiek taikos, tiek karinio konflikto metu.

Ypač pažeidžiama tampa valstybės informacinė erdvė, kurią Ramonaitė su kolegomis įvardija kaip komunikacinę, kalbinę ir kultūrinę terpę, „kurioje konkreti visuomenė ar jos grupės aktyviai renka arba pasyviai gauna informaciją apie save ir aplinkinius, valstybės ir pasaulio įvykius, mokosi, dirba arba pramogauja bei tarpusavyje ar su kitomis visuomenėmis keičiasi šia informacija, žiniomis bei masinės kultūros produktais“¹¹. Itin aktyvios Amerikos kultūrinio imperializmo sklaidos pradžia gali būti laikomas laikotarpis prieš 50 metų, kartu su tarptautinės „Laisvo komunikacijos srauto“ (Free Flow of Communication) politikos atsiradimu, kuris įgalina JAV media/kultūrinius korporacijų gigantus užkloti savo produktais ir paslaugomis (Lefevre, 1997). Ši politika buvo aktyviai palaikoma JAV ir jos vyriausybinių priemonių, tokių kaip pagalba užsieniui, subsidijos, ekonominis spaudimas ir pan. *The New York Times* yra pažymėjęs, jog tokios politikos rezultatas – tai „pagaminta Amerikoje“, kultūrinių bei informacinių produktų anglų kalba dominavimas kinuose, TV ekranuose, muzikos industrijoje, laisvalaikio centruose bei verslo komunikacijoje (Lasser, 1997).

Pastaraisiais 50 metų, kompiuterinių technologijų, naujų komunikacijos priemonių ir, pabrėžtinai, interneto dėka, informacija tapo svarbiausiu verslu. Taip atsirado ir Baltųjų Rūmų Globalios elektroninės komercijos (Global Electronic Commerce) sistema. Tai, pasak *Le Monde diplomatique*, yra užbėgantis už akių įvykis, numatytas skaitmeninio amžiaus sisteminiui, atsižvelgiant į labiausiai jo formuotojams, tai yra JAV, naudingas taisykles (Lefevre, 1997). Taigi tokia sistema simbolizuoja naujos komunikacijos doktrinos po Antrojo pasaulinio karo išplitimą,

¹¹ RAMONAITĖ, A.; MALIUKEVIČIUS, N. ir DEGUTIS, M. 2007. Tarp Rytų ir Vakarų: Lietuvos visuomenės geokultūrinės nuostatos. Versus Aureus. P. 45. ISBN 978-9955-34-024-9.

pridedant naują skaitmeninį elementą. Sistemos funkcionavimui būtina sąlyga yra ta, kad vyriausybės turėtų skatinti pramonės savireguliaciją, pasisavinant ir remiant privačių sektorių organizacijų mechanizmu, kurie palengvina internetinių operacijų sėkmę, kūrimą (Noam, 1997). Be to, keičiasi ir pilietinio aktyvumo, tautiškumo palaikymo formos. Interneto pagalba galia yra atibojama nuo centralizuotų institucijų ir yra perskirstoma, o žmonės, ypatingai pamėgę interneto socialinių tinklų erdvę, nes šie yra paremti neformaliais horizontaliais santykiais, pamažu ignoroja institucijas, veikiančias vertikalios hierarchijos principu, nes jų funkcionavimas atrodo pernelyg sudėtingas. Ir, kaip akcentuoja Matthew Fraser ir Soumitra Dutta, norint sulaukti pilietinio aktyvumo reikėtų remtis būtent socialiniais tinklais (Fraser, Dutta, 2010). O ir pats kapitalizmas, anot autorių, „nebėra prekių ir paslaugų gamyba. Kapitalizmas dabar yra ‚pokalbis‘, kuriam iniciatyvą gali rodyti patys vartotojai“ (Fraser, Dutta, 2010).

Sekant Schiller individualios interpretacijos mintis apie kultūrinį imperializmą masinės komunikacijos kontekste, galima sutikti, kad vakarų kultūra pateikia didžiąją dalį medijų (filmų, žinių, komiksų ir t.t.), nes turi tam pinigų. Visas likęs pasaulis išigyja šią produkciją, nes taip yra pigiau, nei kurti savo pačių. Taigi trečiojo pasaulio šalys stebi mediją, užpildytą vakarietiško pasaulio gyvenimo būdo, įsitikinimų ir mąstymo. Tuomet trečiojo pasaulio šalys ima norėti savo šalyse elgtis lygiai taip pat ir tokiu būdu naikina savąją kultūrą (Shiller, 1976). Žiniasklaida vaizduoja nelygius struktūrinius santykius, padalijančius pasaulio gyventojus ir didinančius atotrūkį tarp turtingų ir skurstančių šalių. Tokia globalia nelygybe pagrįsta tikrovė, anot Schiller, yra paremta vakarietiškos, pirmiausia amerikietiškos žiniasklaidos dominavimu, nes būtent ji pateikia Vakarų kapitalizmo dominavimą palaikančias idėjas bei įvaizdžius.

Manto Martišiaus nuomone, „informacinė realybė virtualizuoja žmonių sąmonę, o žmonės sąmoningai atsisako asmeninės patirties dėl pergyvenimo patirties, taip tapdami pavaldūs ir priklausomi nuo palydovinių TV transliacijų. Manipuliavimas visuomene tampa įmanomas sisteminiu lygmeniu“¹². Taigi technologiškai pažengusios ir galingos skirti daug pinigų informacijos perdavimo šaltinių tobulinimui šalys dominuoja ne tokių išsivysčiusių šalių atžvilgiu ir kelia joms didelę kultūrinę grėsmę.

Daugelio įsitikinimu, tokią kultūrinę hegemoniją propaguojančios šalys turėtų apriboti savo veiklą. Vienkrypčiai, būtent vakarietiškos produkcijos filmų, muzikos, švietimo, knygų leidybos srantai turi būti sustabdyti, nes kyla grėsmė prarasti kultūrinį tapatumą ir vientisumą. Būtent tuo tikslu 1945 m., 37 šalių (įskaitant JAV) iniciatyva buvo įkurta tarptautinė UNESCO organizacija. Ji atsakinga už švietimo, mokslo ir kultūrų įvairovės apsaugą bei skatinimą visame pasaulyje ir itin kritiška kultūrinio imperializmo atžvilgiu, teigdama, jog globalizacija, savo galinga rinkos principų

¹² MARTIŠIUS, M. Naujienas transliuojančios televizijos kaip informacinio karo įrankiai. *Informacijos Mokslai*. 2006 38. ISSN 1392-0561. P. 108. [interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <www.leidykla.eu/fileadmin/Informacijos.../38/104-113.pdf>.

plėtra ir ekonomiškai stiprių šalių kultūros akcentavimu kuria naujas nelygybės formas, tuo būdu skatindama ne kultūrinį pliuralizmą, o veikiau kultūrinius konfliktus (UNESCO). O 2005 m. priimtoje „Konvencijoje dėl kultūrų raiškos įvairovės apsaugos ir skatinimo“ yra pabrėžiama, jog „kultūrų įvairovė yra bendras žmonijos paveldas ir kad ją reikia branginti bei išsaugoti visų labui“¹³. Taigi ši organizacija teikia šalių vyriausybėms patarimus, kaip apsaugoti kultūrinę įvairovę ir užtikrinti žmonių laisvę skleisti savąją kultūrą.

Tačiau nepaisant kasmetinių susirinkimų ir patariamąjį pobūdžio informacijos, UNESCO neatrodo itin pajėgi sukurti tinkamą teisinę kultūrų įvairovės laisvę ginančią sistemą. Pasak Schiller, UNESCO tarnauja kaip forumas, kuriame 125 šalys išreiškia nepasitenkinimą įsigalėjusia tarptautine informacijos tvarka (Schiller, 1991). Dėl to UNESCO buvo ypatingu Vašingtono pykčio taikiniu. Tenka pabrėžti, kad JAV iš šios organizacijos veiklos pasitraukė 1984 metais ir, pasak Schiller, kartu su tokiais organizacijomis kaip PPO (Pasaulio Prekybos Organizacija), JT (Jungtinės Tautos) ar FAO (Food and Agriculture Organization), nuolat buvo JAV vyriausybės ir medių atakos taikiniai. Visos šios organizacijos kentėjo nuo finansinio JAV paramos apribojimo, nes siekė tikslų, kurie nesiderino su amerikietiškais interesais. O tokie milžiniški pinigų donacijos užšaldymai turėjo skaudžių pasekmių daugeliui sveikatos priežiūros, žemės ūkio ir švietimo programų plėtrai viso pasaulio mastu.

Tačiau vyrauja ir kiek skeptiškesnė nuomonė apie masinių komunikacijos priemonių, tai yra žiniasklaidos padarinius socialiniams ir kultūriniais reiškiniais, nors ir pripažįstama, jog telekomunikacijų galimybės šiandien kuria simbolinę aplinką, apimančią visą pasaulį ir kurią organizuoja tarptautinės žiniasklaidos korporacijos. Pavyzdžiu gali būti tokie visame pasaulyje paplitę Amerikos produkcijos filmai kaip „Titanikas“, „Jūros periodo parkas“ ar „Žvaigždžių karai“, pateikiantys tą patį simbolių rinkinį visiems žiūrovams, nesvarbu kaip nusiteikusiems ir kaip skirtingai reaguojantiems. Todėl Frank Webster manymu, vargu ar galima teigti, kad amerikietiškos televizijos ‘muilo operos’ perša žiūrovams juose vaizduojamus gyvenimo stilius, kad reklaminiai skelbimai sėkmingai įtikina, kad filmuose demonstruojami modeliai veikia žiūrovų troškimus arba kad iš Los Andželo ir Londono sklindanti roko muzika skatina pasaulio jaunimą vaikytis jos atlikėjų aprangos stilių arba valgyti tai, ką valgo tos muzikos atlikėjai (Webster, 2006). Anot jo, šių filmų idėjinis turinys vargu ar patvirtina Amerikos, kaip trokštamos visuomenės, įvaizdį ir skatina kitas valstybes sekti jos pėdomis. Taigi darytina išvada, jog komunikacijų globalizacija vaidina tik palaikantį vaidmenį, nors ir dažnai keliantį įtampą bei prieštaravimus pasaulinėje rinkos sistemoje. Vis dėlto pavienės valstybės ima suvokti, jog naujo tarptautinio kapitalizmo akivaizdoje, kuomet

¹³ UNESCO Konvencija dėl kultūrų raiškos įvairovės apsaugos ir skatinimo. Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijos vertimas. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-12-01]. Prieiga per internetą: <www.unesco.lt/.../kultura/microsoft%20word%20-%20unesco%20konvencija%20del%20kulturines%20raisko...>

pagrindinius materialinius išteklius valdo kapitalistiniai Vakarai, savo vientisumą išlaikyti yra be galo sunku.

Taigi globalizacija skatina procesą, kurį galima įvardinti kaip kultūrų hibridizaciją. Robert Holton teigimu, hibridizacija siejama su tarptautiniu kultūrinių elementų apsikeitimu ir inkorporacija iš daugelio skirtingų šaltinių ir atitinkamų kultūrinių įpročių (Holton, 2000). Tokios hibridizacijos pavyzdžių yra begalės ir jų tik daugėja: tailandietiško maisto restoranai Amerikoje, Cosplay (japoniškų animacinių filmų – anime – herojų imitavimas) renginiai Lietuvoje, kimono mada Europoje ir pan. Ši hibridizacija, pasak Nederveen Pieterse, savo buvimą įtvirtina per poliarizacijos ir homogenizacijos paradigmas ir turi prasmę tik sąveikoje su jomis (Pieterse, 2009). Hibridizacija panaikina įtampą tarp kultūros elementų grynumo ir jų sklaidos, skirtumą tarp lokalaus ir globalaus ta prasme, jog lokalus yra globaliame, o globalus – lokaliame. Pasak autoriaus, hibridizacija globalizaciją traktuoja kaip nepabaigiamą kultūrinių tarpusavio ryšio įtakų procesą. Galima teigti, jog didėjantis supratimas apie kultūrų skirtumus ir globalizaciją yra abipusiškai priklausomi procesai. Vienu ir tuo pačiu metu egzistuoja tiek kultūriniai skirtumai, tiek ir globalinės šių skirtumų pripažinimo paieškos, pasireiškiančios per lygiateisiškumą, lygias galimybes, vienodą pripažinimą.

Apskritai medijos skleidžiamos žinios pasaulio šalis veikia remiantis klasinės nelygybės principu. Webster teigimu, informacinė revoliucija užgimė klasinėje visuomenėje, yra paženklinta esamos nelygybės ir gali ją pagilinti (Webster, 2006). Naudos iš tokios informacinės revoliucijos, be abejo, gauna ekonomiškai stipriausios ir finansiškai galingiausios valstybės, o skurdesnės, kuriose susitelkusi didžioji dalis žemės rutulio gyventojų, tenkinasi likučiais: žiūri vis tuos pačius kartojamus filmus, yra priklausomos nuo to, kokią informaciją turtingosios šalys padarys prieinama, jų kultūros tradicijas ir mentalitetą skurdina transliuojami vakarietiški šou. Be to, sukuriama iliuziniai tarptautiškumo ryšiai: televizijos vaizdų dėka kuriamas apgaulingas artumo pojūtis ir pateikiamos įsivaizduojamos sąsajos tarp sėkmingų medijos vaizduojamų subjektų ir nuskurdusių kitos kultūros žiūrovų. Taigi tie, kurie nepajėgūs savo mokumo prasme pasiekti informacinių lobynų, klimpsta į informacijos šiukšlyną, kuriame visko daug, tačiau mažai vertingos informacijos jos kokybės prasme.

Antroji kultūrinio imperializmo strategija žiniasklaidos skleidžiamos informacijos kontekste yra visuomenės jautrumo mažinimas: tam, kad masinės vakarų pasaulio įvykdytos žudynės atrodytų priimtinos ir nebekeltų didelių emocijų. Tokiu būdu, pavyzdžiui, masinis Irako bombardavimas buvo pristatytas video žaidimų forma. Siekiant sumerkinti nusikaltimus prieš žmogiškumą, visuomenė yra desensibilizuojama ir atitraukiama nuo savo tradicinių įsitikinimų, kad žmogaus kančia yra kažkas blogo. Pabrėžiant naujos karo technikos modernumą, masinė medija šlovina egzistuojančias elitines galias: technologinį, arba kitaip – informacinį vakarietiško pasaulio karą.

Kultūrinis imperializmas šiandien pasireiškia per tokius naujienų reportažus, kuriuose masinio naikinimo ginklai yra pristatomi žmogiškų savybių apsuptyje, tuo tarpu trečiojo pasaulio aukos nušviečiamos kaip beveidžiai agresoriai ir teroristai.

Apibendrinant galima akcentuoti, jog nauja epocha, paženklinta globalizacijos vardu ir pasižyminti masinės medijos galių bei technologijos klestėjimu, atveria naujus kelius ne tik tautų bendrystei, bet ir naujoms užkariavimo, valdymo ir dominavimo vizijoms. Manipuliacijomis savo interesų vardan pasižymi šiandieninėse globaliose rinkose ekonomiškai stiprios ir technologiškai išsivysčiusios šalys, tokios kaip JAV, Didžioji Britanija ar Vokietija. Ir savo tikslams pasiekti jos ieško naujų, ne tokių akivaizdžių ir slapesnių metodų.

2.1.4. Viešoji diplomacija – strateginės komunikacijos įrankis

Globalios komunikacijos diskurso lauke ypatingą vietą užima viešoji sfera, nes per visą pasaulį užvaldžiusius komunikacinius veiksnius atsiskleidžia globaliosios perspektyvos pamatas, paremtas socialine visuomenės būtimi ir jos veiklos prielaidomis. Tokiu būdu yra transformuojama pati viešybės samprata, jos skvarbos ir valdymo pavidalai, besireiškiantys viešųjų ryšių plėtra ir kontekstų įvairove. Pasak Arūno Augustinaičio, „globalizacijos ir žinių visuomenės aplinkose keičiasi socialinė sandara ir veiklos archetipai, sykiu transformuojama ir pati viešoji sritis, [...] komunikacijos veiksniams vis labiau veikiant visuomeninio bendrabūvio ir žmogaus gyvenenos pavidalus“¹⁴. Taigi viešųjų ryšių samprata šiomis dienomis įgavo itin dinamiško proceso vaidmenį tokiose sferose kaip valstybės politinis, ekonominis, socialinis ar kultūrinis gyvenimas. Tačiau šiame darbe aktualiausia ta viešybės sfera, kuri apima kintančios socialinės tikrovės transformacijas socialinės sandaros, veiklos būdų, gyvenenos stilių ar vertybinių orientacijų aplinkoje.

Ankstesnėse darbo dalyse jau buvo kalbėta apie masinę žiniasklaidą ir jos plėtros gaires globalaus pasaulio akiratyje. Blieka pridurti, jog žiniasklaida – tai tarpininkaujanti erdvė, kurioje susipina politinės, ekonominės, socialinės ir kultūrinės reikšmės, joms „plečiantis interneto ir kompiuterinių tinklų erdvėje, stiprėjant globaliesiems idėjų karams, formuojantis pasauliniam informacijos karų skydai ir internetinio valdymo (internet governance) tinklui“¹⁵. Taigi vis grįžtama prie tos pačios minties, jog svarbiausi globalios visuomenės procesai vyksta per komunikacinę ir informacinę tikrovės įsisavinimą ir valdymą. Ir jei tie komunikaciniai santykiai bus organizuojami

¹⁴ AUGUSTINAITIS, A. 2006. Viešieji ryšiai ir viešybės valdymas žinių visuomenėje. ISSN 1392–0561. Informacijos Mokslai, 38. P. 15. [interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <www.leidykla.eu/fileadmin/Informacijos_mokslai/38/15-26.pdf>.

¹⁵ AUGUSTINAITIS, A. 2006. Viešieji ryšiai ir viešybės valdymas žinių visuomenėje. ISSN 1392–0561. Informacijos Mokslai, 38. P. 15. [interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <www.leidykla.eu/fileadmin/Informacijos_mokslai/38/15-26.pdf>.

neefektyviai, viešosios veiklos formoms ir metodams neatitinkant informacinės visuomenės transformacijų, kyla rizika susidurti su skaudžiais politiniais sukrėtimais ar net grėsmė nacionaliniam valstybės saugumui. Ir viena iš šios komunikacinių santykių sričių – viešoji politika, arba kitaip tariant – viešoji diplomatija.

Šiandienos pasaulyje viešosios diplomatijos ir diplomatijos informacinėje erdvėje vaidmuo išaugo ypatingai. Nacionalinių ekonomikų globalėjimas, žiniasklaidos formų evoliucija ir socialinių tinklų plėtra leidžia tarptautiniuose santykiuose dalyvauti vis daugiau žaidėjų – ir tokios tendencijos skatina naujų diplomatijos formų atsiradimą. Tai – viešoji diplomatija, kultūrinė diplomatija ir medija diplomatija. Viešoji diplomatija gali tarnauti kaip sėkmingas valstybės pozicijų pristatymo ir įtakos plėtos tarptautinėje arenoje įrankis, nes ji apima tiesioginę vyriausybių ir visuomenių komunikaciją. Kultūrinė diplomatija priklauso nuo palankaus kultūros vertinimo siekiant palengvinti diplomatinis ryšius, o medija diplomatija panaudoja naujus medija kanalus, siekdama atviros diplomatijos apraiškų. Ir, priešingai nei tradicinė diplomatija, apibūdinama kaip diskretiška, formali ir oficiali komunikacijos forma, viešoji diplomatija, kartu su kultūros ir medijų diplomatija, pasižymi atvirumu, mobilumu ir neformalumu. Tokiu būdu viešoji diplomatija tarptautinę komunikaciją išplečia tiek, jog ji tampa ne tik oficialių diplomatų, tačiau visos visuomenės, gebančios naudotis internetu ar turinčios prieigą prie bet kurios globalios medijos, sritimi.

Žiniasklaidai tapus globalios politikos žaidėjai, susikūrė globali informacinė erdvė, kurios negali riboti jokios valstybės sienos. Šiandien vienas iš svarbiausių valdžios prioritetų yra vyrauti informacinėje erdvėje ir atsitinka taip, jog valdžia ir valdantieji organai tampa viešojo diskurso formuotojais. Tokia padėtis paaiškinama labai paprastai: modernios visuomenės interesų grupėms konkuruojant ypatingai plačiu diapozonu ir įvairiais lygiais, viešųjų erdvių pavidalus įmanoma suvaldyti tik pasitelkiant komunikacines valdymo formas, ir būtent politikoje informacijos valdymo tendencijos yra bene labiausiai išreikštos.

Frank Webster įsitikinimu, archetipinėje viešojoje erdvėje didžiausią rūpestį kelia ‘patraukliai pateikiamos’ informacijos brovimasis, nes jei negalima pasitikėti tuo, kas perskaitoma ar išgirstama, nukenčia politinių debatų patikimumas (Webster, 2006). Arba – karo eiga. Tačiau apie viską nuo pradžių. Viešoji diplomatija ir jos būdu sklindantys komunikaciniai procesai, be jokios abejonės, stengiami formuoti taip, jog kuo geriau pavaizduotų nagrinėjamus svarbius klausimus, pavienių politikų pažiūras ar visos valstybės įvaizdį. Todėl dažnai viešosios diplomatijos „pokalbių kambariuose“ netrūksta propagandos, skirtos viešosios nuomonės valdymui.

Siekis valdyti informacinę erdvę būdingas tiek taikos, tiek karinio konflikto metu. Kadangi taikos metu globalioje informacinėje erdvėje taip pat vyksta informaciniai karai, informacija iš užsienio turėtų būti vertinama atsargiai, mat šiandien atsiranda vis daugiau galimybių meluoti, kištis į informaciją ir ja naudotis, todėl viešoji sritis, lygiai kaip ir viešoji diplomatija – silpsta. Tačiau kita

vertus, didėja galimybės žmonių dalyvavimui viešajame gyvenime, todėl jų susidomėjimas ir prieinamų informacijos šaltinių skaičius auga. Ir niekas taip nekausto tautų dėmesio kaip karas ar teroristiniai išpuoliai, todėl pasirengimas jų galimybei, arba kitaip, tinkamas viešosios nuomonės formavimas kilus konfliktui gali būti sviri priežastis sėkmingai ar nesėkmingai tokio konflikto baigčiai.

Karinio konflikto metu labai padidėja ne tik žmonių domėjimasis informacijos srautais, bet ir informacinio karo paveiktos informacijos kiekis. Kariniame konflikte tiesa dažnai yra daugiaprasmė, nevienareikšmė. Kokių atveju bus konkreti tiesa, dažnai priklauso nuo kariškių, atsakingų už darbą su žiniasklaida. Pastarųjų tikslas yra įtikinti masinės komunikacijos priemones, kad viena realybės versija yra tikresnė už kitą. O „komunikacija iš esmės tampa visuomenės pilietinio sugyvenimo ir sanglaudos forma, kuri suprantama kaip įvairovės vienovė ir vertybiniu (pasitikėjimo), ir ekonominiu (globaliojo konkurencingumo), ir kultūriniu (nacionalinio tapatumo) požiūriu“¹⁶.

Taigi atitinkamai viešosios diplomatijos ir viešųjų ryšių srityse pastebimi fundamentalūs pokyčiai, kuomet vyriausybės bei jų atstovai ima keisti bendravimo su publika normas. Trečiajame 20 a. dešimtmetyje, naujoji viešosios sferos specialistų karta drąsiai naudojo Edward L. Bernays (pvz. „Crystallizing Public Opinion“, 1923 m. arba „The Business of Propaganda“, 1928 m.) ar Walter Lippmann („Public Opinion“, 1922 m.) darbus ir, sujungę jų pažiūras su modernių technologijų galimybėmis, naudojo agresyviai informacijos kaip vertybės sklaidai (Hutchinson, 2006). Informacija tapo nebe kuriama, o kontrolės būdu platinamu elementu. Ankstesnė nesantaikos kurstytojams tinkamos ir naudingos informacijos atranka, vedanti į apgaulingos informacijos pateikimą, buvo pakeista dezinformacijos naudojimu, tai yra – sąmoninga klaidingos informacijos apyvarta arba kitaip – propaganda. Toks subtilus informacijos pateikimo „palankioje šviesoje“ pakeitimas į sąmoningą melą pakeitė vyriausybės, karinės sferos bei žiniasklaidos sąveikos prigimtį ir iš pat pradžių buvo nepastebima. Propaganda skleidžiant informaciją vakarų viešosios sferos ir vyriausybės bendravimo kontekste buvo traktuojama kaip iš principo negalima, nes tokiais modeliais, manyta, pasižymėdavo tik totalitarinių režimų santvarkos.

Pavyzdžiui, Lenino valdomoje Sovietų Sąjungoje nebuvo itin didelės skirties tarp diplomatinio ir karinio aspektų, todėl propaganda buvo valstybės funkcijų amatas. Arba JAV atvejis – ši valstybė informaciją ir kultūrą siekė naudoti diplomatijos tikslais. 1917 metais, prezidentas Woodrow Wilson įkūrė „Viešosios informacijos komitetą“ (Committee on Public Information, arba kitaip – CPI), kurios veiklos tikslas buvo ne propagandos skleidimas (kaip ją vadino vokiečiai), bet

¹⁶ AUGUSTINAITIS, A. 2006. Viešieji ryšiai ir viešybės valdymas žinių visuomenėje. ISSN 1392–0561. Informacijos Mokslai, 38. P. 24. [interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <www.leidykla.eu/fileadmin/Informacijos_mokslai/38/15-26.pdf>.

paprasčiausiai mokomosios ir informatyvosios informacijos pateikimas apie Amerikos dalyvavimą Pirmajame pasauliniame kare.

Bet faktai rodė ką kita: komitetas naudojo visas prieinamas priemones, tai yra – radiją, spaudą, lankstinukus, filmus ir telegrafą savo žinutėms skleisti, buvo organizuojamos kalbos viešuose sanbūriuose apie tai, kokie „žiaurūs monstrai“ yra vokiečiai ir kokia teigiama yra Amerika. Šio komiteto nariais buvo jau minėti Edward L. Bernays ir Walter Lippmann, propagandą traktavę kaip būtiną demokratinės visuomenės nuomonės formavimo metodą. Iš viso, Nansy Snow ir Greg Palast teigimu, buvo suorganizuotos 755,190 kalbos 5200 bendruomenių, kurias pasakė 75000 taip vadinamųjų „Keturių minučių vyrai“ („Four Minute Man“), nes manyta, jog būtent tiek laiko žmonės išlieka budrūs ir sugeba priimti visą informaciją nepraradę susidomėjimo (Snow, Palast, 2003). Tačiau kaip ten bebūtų, šio komiteto veikla yra laikoma viena pirmųjų organizuotos ir koncentruotos viešųjų ryšių kampanijos pagrindu.

Šiais laikais laimėti valstybės piliečių „širdis ir protus“ imamasi taip pat įvairiausiomis priemonėmis, tokiomis kaip televizijos laidos, pokalbiai radijuje, viešos kalbos, dalijami lankstinukai ir pan. Webster teigimu, gerai žinoma, kad retomis progomis, kai televizijos laida yra tiesioginė, politikai kiek galėdami užsiima propaganda. Svarbu ne atvirai ir sąžiningai diskutuoti, bet ‘gyvai’ duodamą interviu panaudoti, viešosios nuomonės valdymui (Webster, 2006). Visos šios praktikos yra dažnai susijusios su informacinių karų, vykdomų tiek taikos, tiek ir konflikto metu, koncepcija, todėl būtina šią sąvoką išnagrinėti plačiau.

2.2. Informacinis karas – naujas iššūkis tautų saugumui

Nors ankstesnėse darbo dalyse buvo nagrinėjama besikeičianti pasaulio tvarka ir naujojo imperializmo formos ekonominio, karinio, politinio ir kultūrinio valstybių gyvenimo kontekste, laikas pabandyti apjungti šias struktūras, politikas ir praktikas, o taip pat ir žiniasklaidos įtaką, jos produktus ir technologijas kartu. Kaip pagrindu bus remiamasi dvejomis, teoretikų ir praktikų dažnai priešinamomis, sferomis – galingiausių valstybių užsienio politikos ir saugumo padėtimi bei tų pačių galingųjų medija pramone. Kadangi ankstesnėse darbo dalyse buvo pagrįstai įrodytas Amerikos, kaip dominuojančios valstybės pasaulinių informacijos srautų valdymo atžvilgiu, statusas, šiame poskyryje taip pat bus remiamasi Amerikos pavyzdžiu ir jos užsienio politikos (Baltųjų Rūmų, Gynybos Departamento ir kitų įstaigų veiklos) bei medija pramonės (Holivudo, naujienų agentūrų ir pan.) galimais konvergencijos taškais. Imperialistinės kultūrinės pramonės įrankiais (tokiais kaip JAV viešoji diplomatija ar švelnioji galia, informacinis bei psichologinis

karas ar karo žiniasklaidos ryšiai) parodoma, jog JAV palengvina ir įteisina ekonominius savo medijų pramonės imperatyvus tiek nacionaliniame, tiek tarptautiniame kontekste.

Visų pirma dera apžvelgti karo sąvoką, kuri, pasauliui žengiant technologijų plėtros, komunikacijų ir ekonominio išsivystymo keliu, pakito. Kaip teigia Andy P. Johnes ir jo kolegos, karas visų pirma yra ekonominis veiklumas, beveik nepaisant prieš tai išreikštų politinių ambicijų ar kultūrinio žavesio, pritaikyto jau įvykus veiksmui, kova yra vykdoma siekiant ekonominių turtų kontrolės (Johnes, Kovacich, Luzwick, 2002). Tačiau dabar dviejų priešišku pusių konfliktas retai kada baigiasi tiesioginiu puolimu visomis pajėgomis, paliekant kraujo ir parako pėdsaką. Nors, Peter Black teigimu, varžybos tarp tautų tęsiasi ir jėgos panaudojimas siekiant politinių tikslų neišėjo iš mados. Dabar ir ateityje, atakos prieš išsivysčiusias šalis bus skirtos susilpninti ir išsekinti, o ne sunaikinti (Black, 1993). Todėl nenuostabu, kad karo taktika, kurios dėka tautos siekia šių tikslų, taip pat pakito. Ankstesniame poskyryje buvo aiškiai atskleista technologijų išsivystymo įtaka šiandieninio pasaulio reiškiniams, lygiai kaip ir parodyta moderniojo, informacija paremto, pasaulio projekcija. Tokiame dabartiniame pasaulyje karo metodai tapo subtilesni, slaptiesni ir sunkiau įvardijami – nes remiasi ne tiesioginėmis akistatomis, o informacinio karo, naudojant naujausius technologijos pasiekimus, atakomis.

„Informacinio karo“ terminas pirmą kartą buvo panaudotas JAV saugumo planuotojų, apibrėžiant asimetrinę grėsmę, kuri labiau efektyvi panaudojant ją prieš civilinę bendruomenę, o ne ginkluotąsias pajėgas. Visų pirma dėl to, kad karinės informacijos sistemos pasižymi su laiku vis modernesnėmis apsaugos priemonėmis prieš tokio informacinio karo grėsmę, tuo tarpu civilinė sfera yra daug mažiau apsaugota (Cyrylic, 1999). Naujos informacinio karo technologijos kelia rimtus iššūkius tradicinei šalių apsaugos koncepcijai, tarptautinei teisei ir transformuoja įsigalėjusius karo, kaip tiesioginio valstybių galios įrodymo, papročius. Reikia atkreipti dėmesį ir į tai, jog informacinio karo sąvoka – tai karo strategijos modelis, sukurtas tuo tikslu, kai informacijos platinimas gali skubiai padėti arba sutrukdyti pasiekti pageidaujama rezultatui.

Pagrindinis JAV informacinių operacijų tikslas yra informacijos mūšiuose su konkuruojančiomis valstybėmis ar grupėmis įgyti plataus spektro dominavimą ir informacijos pranašumą. JAV Gynybos departamentas (Department of Defense, arba kitaip – DoD) privalo „rinkti, apipavidalinti, perdirbti ir skleisti nenutrūkstamą informacijos srautą kartu išnaudojant ar sunaikinant varžovų galimybę daryti tą patį“¹⁷. Taigi informacijos karas gali apimti tokias sritis kaip finansinės (bankininkystės on-line tinklai) ir investavimo sistemos, transporto veikla (ypač masinio naudojimo pervežimai), netgi pramogų realizacijos rinka. Jis veikia tiesiogiai prieš tautos politinę valią ir sukelia diskomfortą.

¹⁷ Information Management (IM). Strategic Plan. Information Superiority. 1999. Version 2.0. Department of Defence. Chief Information Officer. [interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. sausio 7 d.]. Prieiga per internetą: <www.defense.gov/dodreform/briefs/itmstpln.doc>.

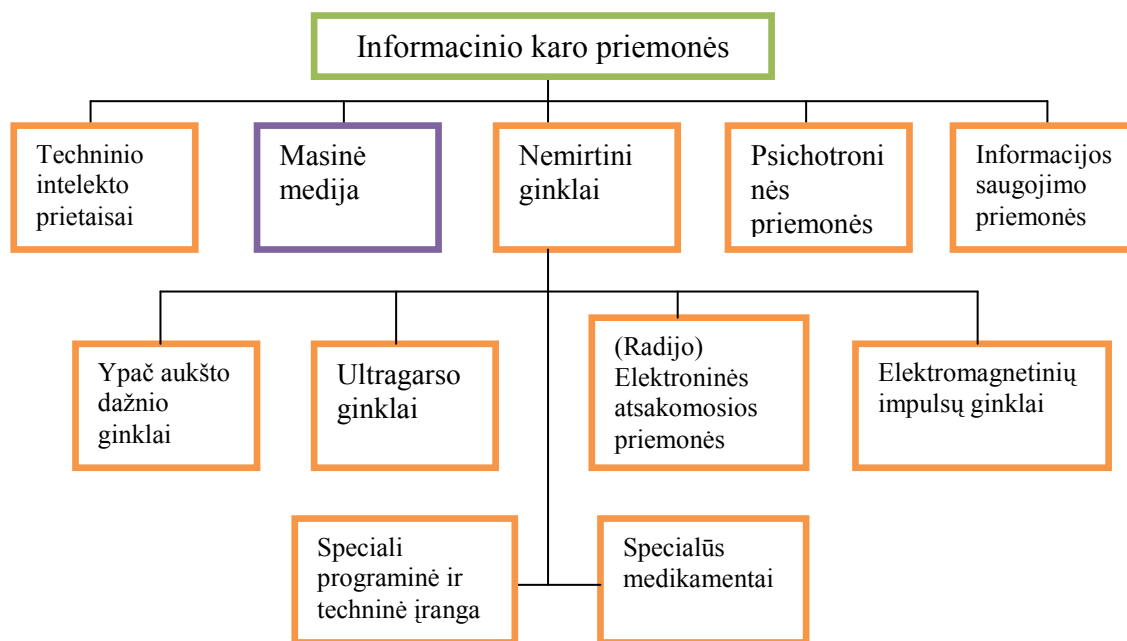
Taip pat informacinio karo atakos turi tendenciją padidinti sabotažo, terorizmo ir propagandos operacijų galią, sužlugdydamos laisvą tautos idėjų, vertybių ir apskritai bendruomenės gyvenimo sklaidą. Pavyzdžiui, 2003 m. JAV ėmėsi itin atkaklaus psichologinio ir informacinio karo prieš Iraką. Operacijoje, pavadintoje „Irako laisvė“, ši valstybė siekė įvairiais metodais – platindama skrajutes, per interneto serverius, radiją – priversti Sadamo Huseino pasekėjus jį išduoti. Ir kadangi tokio pobūdžio atakos dažnai nereikalauja didelių finansinių išteklių, daugeliu atvejų yra sunkiai susekamos, ginčytinos ir lengvai užmaskuojamos, kai kurios valstybės plėtoja milžiniškas informacinio karo pajėgumus. Ir nors tiesioginis tokių informacinių operacijų efektyvumas yra sunkiai nustatomas, informacinio karo naudojimas kartu su kitais būdais siekiant paveikti tautos vertybes, valią ir idėjas, gali tapti galingu įrankiu.

Patį informacinį karą galima suskirstyti pagal studijų kryptis: struktūrinė (informacinius karus nagrinėjanti daugiau teoriniame lygmenyje), strateginė (tyrinėja techninius informacinio karo aspektus), normatyvinė (analizuoja informacinių karų atitikimą tarptautinės teisės normoms), aliarmistinė (akcentuoja informacinių karų padarinius valstybės politiniam, socialiniam, ekonominiam stabilumui) ir kognityvioji kryptis. Šiame darbe bus laikomasi kognityvistinės studijų krypties, nes jie daugiau dėmesio skiria praktiniam informacinio karo panaudojimui ir informacinius karus apibrėžia bene išsamiausiai, pasiūlydami tokį apibrėžimą: „informacinis karas yra mūšis už lauko ribų, siekiant suformuoti tam tikrą politinį konflikto kontekstą“. Šis požiūris aktualiausias dar ir todėl, kad kognityvistai itin pabrėžia žiniasklaidos svarbą vykdant informacinį karą, akcentuodami, jog kovojant su priešiška šalimi svarbu ne tik nesuteikti priešui gyvybiškai svarbios informacijos, bet ir demoralizuoti jo ginkluotąsias pajėgas ir jas palaikančią visuomenę.

Informacinio karo vienas iš sėkmės garantų yra jo slaptumas – daug efektyvesnis karas vyksta, jei priešininkas nieko apie jį nežino (nėra bandoma poveikio priemonėms pasipriešinti). Dabartinė JAV kariuomenė karo lauke yra nepaprastai galinga, o galbūt ir nepalaužiama dėl savo pranašumo informacijos valdymo bei tikslumo artimos kovos srityse. Tik visiškai kvailys bandytų susidoroti su šia visa griauinančia jėga tiesioginiame, simetriniame mūšyje. Pasak J. Cyrulik, silpna šalis, kuri pasirinktų mesti iššūkį JAV, bus priversta pasirinkti kitą kelią. Ir „jei karo ‘taisyklės‘ yra palankios stipresniajai pusei, silpnesnioji pusė yra motyvuota pakeisti taisykles, iš naujo apibrėžti kovos lauko sąvoką ir nustatyti, kurioje vietoje kova vyks“¹⁸. Tokią karo formą jau minėtas autorius įvardijo kaip asimetrinės atakos doktriną, kuri nebesusijusi su tiesioginiu priešininko teritorijos puolimu, o veikiau yra įgyvendinama terorizmo, informacinio karo dėka ar netgi grasinimais panaudoti masinio naikinimo ginklus, siekiant palaužti politinę oponentų valią.

¹⁸ CYRULIK, J. C. Asymmetric Warfare and the Threat to the American Homeland. In *Landpower Essay Series*, 1999. No. 99-8. P. 5

Visa tai reiškia, kad mažiau karo technologijose pažengusi šalis, neturinti jokių šansų laimėti tiesioginį mūšį, sutelks dėmesį į kitas strategijas. Toliau 2 paveiksle pavaizduotos informaciniame kare taikytinos priemonės:

2 pav. Informacinio karo priemonės

Šaltinis: THOMAS, T. L. Russian and Chinese Information Warfare: Theory and Practice. Prieiga per internetą: <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA467510&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf>

Šiame darbe, siekiant rasti informacinio karo ir kultūrinio imperializmo ryšį, dera akcentuoti masinės medijos, arba kitaip – masinės žiniasklaidos priemonių naudojimą įtakos skleidimui. Apskritai informacijos prieinamumo sąvoką apibrėžia žiniasklaidos vartojimas. Tai tarsi masinę auditoriją jungianti terpė, kurioje sklinda įvairaus turinio pranešimai, interpretuojami kaip psichologinio poveikio priemonės. Būtent todėl psichologinio informacinio karo aspektas tampa svarbiausiu šio darbo tyrinėjimo objektu. Tokio karo metu labiausiai prisiliečiama prie kultūrinio poveikio tautoms ir valstybėms, nes tiesioginiu būdu gali būti paveikta visuomenės nuomonė, kuri yra amorfiška bei niveliuojanti milijonų žmonių išpūdžius. O informaciniame kare visuomenės nuomonės paveikimas, kryptingas jos formavimas ir tokiu būdu įmanomas tikslus savo siekių perdavimas tampa vienu pagrindinių tikslų psichologinio karo tikslų.

Jau minėtas Libicki išskyrė tokias psichologinio karo sudedamąsias kategorijas (Libicki, 1995):

- 1) Operacijos, nukreiptos prieš šalies valią;
- 2) Operacijos, nukreiptos prieš aukštus priešiškos šalies pareigūnus;

- 3) Operacijos prieš karines pajėgas;
- 4) Kultūriniai konfliktai.

Šiame darbe, pabrėžiančiame tarpkultūrinės komunikacijos sritį, bus akcentuojama socialinė (kultūrinė) informacinio karo formavimosi galimybė. Kuo valstybė turtingesnė, tuo labiau ji akcentuoja informacinio karo techninę pusę. O valstybė, negalinti skirti daug lėšų techninei informacinio karo sričiai plėtoti, dėmesį kreipia į poveikį visuomenei ar konkrečias žmonių grupes. Informacinio karo suvokimui taip pat įtaką daro ir konkrečios valstybės geopolitinė padėtis bei politiniai tikslai. Tačiau nepaisant šių kiekvienai valstybei skirtingų ekonominių, geografinių ir politinių elementų, informacinio karo metu dominuoja siekis paveikti: informacija daugiau ar mažiau iškreipiama (nebeatitinka tiesos kriterijų), gali būti bandoma sukurti informacijos vakuumą, todėl informacinio karo metu labai svarbiu veiksniu tampa informacijos prieinamumas¹⁹.

Ir nors klausimas, ar kultūrų kova yra psichologinio karo forma – gana platus savo tyrinėjimo aprėptimi, vis dėlto, kaip buvo atskleista pirmoje darbo dalyje, daugelis nevakarietišku civilizacijų yra sutrikdytos vakariečių įsiveržimo ir dominavimo jų tenykštėje kultūroje masto. Tačiau, pasak Libicki, kultūrinis karas nėra naujų technologijų padiktuota pasekmė. Pagrindinis imperializmo ideologinio ir kultūrinio „nuodijimo“ tikslas yra sugedusios miestietiškos ideologijos ir kultūros, taip pat ir kapitalistinio gyvenimo būdo platinimas (Libicki, 1995). Tokia pati yra ir psichologinio informacinio karo misija: ji siekia atbukinti silpnesnių tautų nepriklausomybės suvokimą ir panaikinti jų kovingą anti-imperialistinę dvasią, sukuriant iliuzinį imperializmo vaizdinį ir destabilizuojant tokių valstybių bendruomenes, reiškiančias pretenzingas ambicijas dėl stipresniosios agresijos ar dominavimo.

Žvelgiant iš istorinės perspektyvos, imperialistinė valstybių jėga pirmiausia pasireiškėdavo reaktingu ideologiniu ir kultūriniu „nuodijimu“ bei psichologiniu karu prieš imantis neslepiamų agresijos ir dominavimo žygių prieš norimą pavergti šalį. Būtent todėl, dabartiniame pasaulyje pakitus karo sąvokai, psichologinio karo motyvai tapo viena iš priimtinausių formų siekiant politinių, ekonominių ir socialinių tikslų.

Taigi priežastis, kodėl reikia nagrinėti socialinių pokyčių procesus informacinio karo kontekste yra ta, jog visų pirma, konfliktai ir saugumas yra visuomenės funkcijos. Toliau pateiktoje lentelėje, remiantis E. Anders Ericsson teorija (1999), bus apibendrintos saugumo pasekmės trijų pagrindinių socialinių visuomenės pokyčių kontekste, išskiriant pagrindinius konflikto veikėjus ir priežastis, nurodant karo metodus ir silpnąsias vietas bei taikinius.

¹⁹ MARTIŠIUS, Mantas. Naujienas transliuojančios televizijos kaip informacinio karo įrankiai. In *Informacijos Mokslai* [interaktyvus], 2006, Nr. 38 [žiūrėta 2010 m. sausio 10 d.], p. 104. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Informacijos_mokslai/38/104-113.pdf>. ISSN 1392–0561.

3 Lentelė. Trys pagrindinės visuomenės transformacijos: saugumo pasekmės

	PIRMOJI INDUSTRIJINĖ REVOLIUCIJA	ANTROJI INDUSTRIJINĖ REVOLIUCIJA	TINKLAVEIKOS REVOLIUCIJA
Konflikto veikėjai ir priežastys	Nacionalistiniai visuomeniniai judėjimai; Kolonijų steigimas.	Totalitariniai politiniai judėjimai.	Tam tikrų nišų žaidėjai, su plačia darbotvarkės įvairove, įskaitant finansinę naudą. Konfliktiškos šalys, ekstremistų judėjimai.
Karo metodai	Šauktinių armijos steigimas; Masinė šaunamųjų ginklų gamyba; Geležinkelių sistema paremtos strategijos.	Mechanizuota jėga; Oro pajėgos; Radijo komunikacija; Radarai; Masinio naikinimo ginklai.	Aukšto lygio slaptos operacijos; Preciziška ginkluotė; Kibernetiniai ginklai.
Taikiniai/silpnosios vietos	Populiacijų centrai	Infrastruktūra	Žinios ir informacija

Kaip matoma, pagrindinis skirtumas tarp industrinės ir tinklaveikos visuomenės yra naujų konflikto veikėjų tipų atsiradimas. Industrinėje visuomenėje karinė jėga buvo paremta kareivių kiekiu, vadinasi tai priklausė nuo visuomenės dydžio, iš kurios būtų galimybė samdyti kareivius, o taip pat reikėjo tų, kurie būtų atsakingi už vis didėjančios karinės technikos bazės priežiūrą ir eksploataciją. Tuo tarpu tinklaveikos visuomenės kariniai pajėgumai yra sutelkti kelių veikėjų rankose ir juos yra gana lengva nuslėpti, nes, pavyzdžiui, tokių individų apmokymai vyksta pasitelkiant kompiuterines simuliacijas. Taigi modernūs ir techniškai pažengę kariniai aktyvai gali būti kuriami tinklais paremtose organizacijose, pasinaudojant viešai prieinamomis žiniomis, technologijomis ar paramos lėšomis. Iš tiesų kariniai pajėgumai tinklaveikos visuomenėje yra mažiau išsiskirianti sritis joje dalyvaujančių valstybės veikėjų atžvilgiu nei industrinėje visuomenėje, o esminiu faktoriumi vystant karinį pajėgumą tampa inovatyvus operacinių idėjų suvokimas.

Analizuojant vieną iš tokių šiandieninių karinių pajėgumų, informacinį karą, dera pabrėžti, jog jis visų pirma stengiasi skatinti ideologinę sumaištį ir politinę dezorientaciją keisdamas politikos arenose vykstančių kalbų bei veiksmų esmę. Daugelis individų tokiu būdu gali būti suklaidinti informacinio karo manipuliacijų. Tačiau reikia dar kartą pabrėžti, jog informacinis karas – tai visų pirma karinio požiūrio konstruktas, nors informacinių operacijų plėtra reiškė tai, kad veiksmai perkeliama ir į civilinės tikrovės sritį, neapsiribojant vien militaristiniu kontekstu. Tokiu

būdu, pasitelkiant šiuolaikinę žiniasklaidą bei karines technikas, skirtą tarp karo ir taikos darosi vis sunkiau apibrėžti.

2.3. Kultūrinio imperializmo ir informacinio karo sąsaja

Siekiant atsakyti į esminį šio darbo klausimą apie informacinio karo ir kultūrinio imperializmo ryšį, visai pravartu būtų išnagrinėti ne tik jų sąlyčio, bet ir skirtybės plotmes. Visų pirma, buvo atsižvelgta į pačių sąvokų vartojimo istorijoje parametrus. Buvo aptartos pagrindinės imperializmo formos – pradedant ekonominiu, baigiant šiam darbui aktualiausiu – kultūriniu imperializmu. Atkreiptas dėmesys į tai, jog imperializmo ištakos siekia seniausius istorijos laikus ir dažnai yra tiesiogiai siejamas su didžiųjų pasaulio imperijų vienvaldyste. Taip pat parodytas aiškus kultūrinio imperializmo unikalumas ta prasme, jog jis remiasi ne militaristinio ar ekonominio dominavimo siekiu (kaip įprasta kitoms imperializmo formoms), o veikiau pacifistinių priemonių pagalba kuriama kultūrinių vertybių sklaida, siekiant tautoms primesti savo propaguojamus simbolius ir reikšmes, dažniausiai skleidžiamus žiniasklaidos, pramonės ar kultūrinės sferos produktų eksporto pagalba. Todėl negalima atmesti fakto, jog nors pats kultūrinio imperializmo pasireiškimo laukas yra pagrįstas istoriškai ir sutinkamas bet kokiam seniausiame kultūrų susidūrimo kontekste, ši sąvoka taip pat aktuali šiandieninio, globalaus pasaulio rėmuose ir gali būti vartojama atsižvelgiant į masinės žiniasklaidos priemonių ar sėkmingiausių (dažniausiai – vakarietišku) prekės ženklų įtaką.

Tuo tarpu informacinis karas – modernus šių laikų konceptas, kurį sukūrė JAV Gynybos departamento specialistai, siekiui valdyti vis didėjančius informacinius srautus ir apsisaugoti nuo galimų informacinių atakų. Taigi šioje vietoje išryškėja pirmasis kultūrinio imperializmo ir informacinio karo skirtumas – pastarasis yra militaristinis (nuoroda į karą vyrauja pačioje sąvokoje) strateginės komunikacijos įrankis, nors ir naudojamas tiek karo, tiek ir taikos metu, o kultūrinis imperializmas neturi nieko bendro su militaristinėmis pretenzijomis, nors pati sąvoka ir yra gana kontroversiška savo prigimtimi. Tai yra, galima būtų eiti giliau ir nagrinėti „kultūros“ bei „imperializmo“ suderinamumo klausimą (imperializmas nurodo į jėgos panaudojimą), tačiau šio darbo tikslas yra ne pavienių žodžių leksinė analizė (nes viena vertus „kultūrinio imperializmo“ sąvoka mokslinėje literatūroje yra neabejotinai vartotina ir sutinkama), o dviejų reiškinių sąveikos galimybė.

Antra, informacinis karas savo prigimtimi yra siaura, konkreti ir tiksliai apibrėžiama sąvoka, kurios interpretacijoms nėra itin daug vietos. Todėl netikslinga būtų dirbtiniu būdu išplėsti informacinio karo konstrukta idant rastume bendrus sąlyčio su kultūriniu imperializmu taškus.

Tačiau galime pažvelgti į sritis, kurias kultūrinis imperializmas ir informacijos karas dalijasi, sutinkant su mintimi, jog bus atsiribojama nuo istorinės kultūrinio imperializmo traktuotės ir pereinama prie modernaus šiandieninio paveikslo. O kaip jau buvo minėta, dabartinis žmonių gyvenimas yra paženklintas technologijų pažangos ir itin aktyvių informacijos srautų etiketėmis. Todėl galima teigti, jog abi sąvokos įgauna prasmę tik nagrinėjant jas modernių technologijų, tokių kaip televizija, internetas ar satelitinės sistemos, rėmuose. Tiek kultūriniam imperializmui, tiek informaciniam karui būdingas naudojimas pažangiausiomis technologijomis siekiant atitinkamų tikslų. Kita svarbi detalė – jog abu nagrinėjami reiškiniai naudojami masine žiniasklaida kaip priemone, kuri, pasitelkdama jau išvardintas technologijas, skleidžia atskiros valstybės formuluojamas žinias globaliame pasaulyje, ar tai būtų viešosios diplomatijos strateguojamų politikų skleidžiama propaganda, ar tiesioginė informacinio karo ataka.

Trečiojo pasaulio atžvilgiu kultūrinis imperializmas gali būti apibūdinamas kaip sisteminis valdančiosios, dažniausiai vakariečių, klasės išbrovimas ir dominavimas į plačiosios visuomenės kultūrinį gyvenimą, siekiant pertvarkyti vertybių sistemą, nulemti elgesį, daryti įtaką institucijų veiklai ir transformuoti žmonių identitetą. Visi šie išvardinti elementai turi prisitaikyti prie imperialistinės tautos interesų. Tačiau kultūrinis imperializmas pasisavina ne tik tradicines – fizinės jėgos panaudojimo, kariuomenės įvedimo į teritoriją – valdžios formas, bet ir modernius – informacinio karo, psichologinio spaudimo, propagandos – metodus. Pastaraisiais dešimtmečiais bažnyčia, švietimo ir mokslo sistema bei viešieji autoritetingi asmenys suvaidino svarbią rolę diegiant vietiniams paklusnumo ir lojalumo idėjas dieviškųjų ar absoliučių principų vardu. Ir nors šie „tradiciniai“ kultūrinio imperializmo mechanizmai vis dar veikia, naujos ir modernios priemonės, išsisknijusios šiuolaikinėse institucijose, tampa vis svarbesniu imperinės dominacijos pagrindu.

Taigi apibendrintai galima teigti, jog kultūrinis imperializmas šiandieninių technologijų išsivystymo dėka sklinda naujomis formomis – per filmus, įtakingiausius prekės ženklus, socialinius tinklus ir pan. Tos pačios technologijos pasitarnauja ir informacinio karo sklaidai. Kaip teigia Mantas Martišius, „technologijos, leidžiančios siųsti signalus iš vienos šalies į kitas, neklausiant kitų valstybių sutikimo peržengti sienas, tampa informacinio karo įrankiu sprendžiant konfliktines tarptautinių santykių situacijas“²⁰. Tik vėl tenka pabrėžti tą skirtį, jog kultūrinio imperializmo atveju svarbiausia, naudojantis technologijomis, užvaldyti kultūrą veikiančią realybės modelį ir priversti veikti pagal kitą, primetamą pažiūrų sistemą. Tokiu būdu įmanoma pasiekti, kad radus atitinkamą skaičių pasekėjų, būtų pakeistos šalies tradicijos, nusistovėjusios vertybės ir galų

²⁰ MARTIŠIUS, M. 2006. Naujienas transliuojančios televizijos kaip informacinio karo įrankiai. *Informacijos Mokslai*, 38. ISSN 1392–0561. P. 104. [interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. sausio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Informacijos_mokslai/38/104-113.pdf>.

gale – reformuota visa kultūra. Kūrybingas ir pajėgus informacinių technologijų panaudojimas, tikslus auditorijos pasirinkimas gali padėti atitinkamai šaliai formuoti savo viešosios diplomatijos ir strateginės komunikacijos tikslus, slepiant juose savanaudiškų interesų pinksles. JAV reiks labai pasistengti, norint pasiekti savo tikslų, nes visuomet susiduriama su auditorijos dalimi, kuri bus abejinga bet kokiai siunčiamai žinia, su dalimi, kuri tikės viskuo, jei tai nebus pateikiama kaip JAV iniciatyva, ir su dalimi, kuri bus pasirengusi priimti peršamą nuomonę, vertybes ar tradicijas.

Tuo tarpu informacinis karas yra nukreiptas prieš konkrečią norimos paveikti visuomenės dalį, turint tikslą suardyti priešo vadovavimo grandinę, atimti jo norą imtis nepageidaujamų veiksmų bei tuo pačiu metu apsaugoti savą vadovavimo grandies vientisumą. Be to, informacinio karo efektyvumo rezultatai dažniausiai yra gana akivaizdūs ir gaunami greitai. Galutinis informacinio karo taikinys yra sprendimų priėmimo procesas. Tuo tarpu kultūrinio imperializmo atveju siekis dominuoti yra sunkiau įprasminamas laiko atžvilgiu, nes tam, kad diegiant ir primetant savos kultūros vertybes būtų matomas rezultatas, reikia nemažai pastangų ir laiko, be to, vargu ar įmanoma visiškai panaikinti tautos identiteto apraiškas ir vienos kultūros simbolius pakeisti kitais. Nebent juos dalinai transformuoti. Pavyzdžiui, formuojant palankesnę požiūrį į savo valstybę ir sulaukiant pritarimo tam tikrų veiksmų atžvilgiu.

Taigi informacinis karas, dėl siauros sąvokos vartojimo srities netampa subtilia kultūrinio imperializmo sklaidos forma. Kultūrinį imperializmą greičiau apibrėžtume pasitelkiant „švelniosios galios“ motyvą ar atsargiai formuojamą valstybių viešosios diplomatijos tradiciją, o informacinis karas lieka strateginiu karo srities įrankiu. Tačiau galima sutikti, kad tiek valstybių vykdomi ideologiniai karai, tiek informacinio karo atakos nuo šiol tampa pagrindiniu ir skaudžiausiai smogiančiu ginklu.

Toliau pabandyta aptarti pagrindines kultūrinio imperializmo ir informacinio karo sritis:

1. Kultūrinis imperializmas orientuotas labiau į masinės auditorijos paveikimą, tai yra, jos taikinys – platus vartotojų ratas. Tuo tarpu informacinis karas siejamas su tam tikrų visuomenės sluoksnių ar pažiūrų transformavimo siekiu.
2. Masinė medija, ypač televizija ir internetas, pasitarnauja kaip priemonė tiek kultūrinio imperializmo, tiek ir informacinio karo sklaidai.
3. Abiejų reiškinių sklaida yra globali savo tikslu ir homogenizuojanti savo įtaka: imperialistinių jėgų ir informacinio karo pretenzijos tarnauja mistifikuojant tam tikros valstybės simbolius, tikslus ir interesus.
4. Tam, kad būtų paralyžiuota kolektyvinė reakcija, informacinis karas siekia sunaikinti valstybinius identitetus arba „ištirpdyti“ juos savarankiškame socio-ekonominiame kontekste. Tam, kad nutrauktų bendruomenių solidarumą, kultūrinis imperializmas skatina modernybės kultą, remdamasis išoriniais simboliais. Socialiniai ryšiai yra

griaunami, o asmenybės – transformuojamos per medijos pagalba sklindančių pranešimų paliepiamus. Imperializmo rankos panaikina pilietinės visuomenės gebėjimą aiškiai reikšti mintis, skleisti vertybes ir idėjas, o informacinis karas skatina tikroves vengiančių individų formavimąsi.

Apibendrinant galima teigti, kad šiandieninio bei modernaus kultūrinio imperializmo sklaida, tiek ir informacinio karo koncepcija remiasi informacijos kaip galios valdymu ir didele dalimi pasireiškia per masines žiniasklaidos priemones. Kadangi tiek politiškai, tiek ekonomiškai dominuojantis vakarų pasaulis pasižymi informacijos kontrolės pranašumu, jų vykdomas informacinis karas ir kultūrinis imperializmas keičia tendencijas trečiųjų pasaulio valstybių kultūrinio ir socialinio gyvenimo sferoje. Tam didele dalimi pasitarnauja televizija bei internetas ir jų ne tik tiesiogiai, tačiau ir itin atkakliai „pumpuojama“ vakarietiško pasaulio vizija.

3. KULTŪRINIO IMPERIALIZMO IR INFORMACINIO KARO RYŠYS: TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodologija ir bazė

Tyrimo aktualumas. Kultūrinis imperializmas, informacinis karas, globalizacija, technologijų sklaida – šios temos apima daugelio tyrinėtojų mokslinių interesų sritis. Dėl gana dinamiškos visų išvardintų sąvokų prigimties, susidomėjimas jomis pastebimas kultūrologų, istorikų, politologų, sociologų, žurnalistų ir daugelio kitų visuomenėje vykstantiems procesams neabejingų mokslininkų tarpe. Įdomi ir aktuali tampa šiuolaikinio kultūrinio imperializmo ir informacinio karo sintezės galimybė, nes iš esmės abu reiškiniai dalijasi tam tikrais bendrais bruožais, pavyzdžiui, kaip vieną iš savo sklaidos metodų naudojant masines žiniasklaidos priemones.

Lietuvoje kultūrinio imperializmo, informacijos karo tema rašančių specialistų nėra itin daug. Paminėtini tokie autoriai kaip Nerijus Maliukevičius, Tomas Janeliūnas. Tačiau tai nereiškia, jog daugelis kitų, galbūt ne tokių artimų šiai temai tyrinėtojų neturi nuomonės globalizacijos, masinės medijos įtakos visuomenei, informacinio karo sklaidos temomis. Todėl šiame magistriniame darbe buvo nuspręsta pasirinkti kokybinio tyrimo metodą, konkrečiai – specialistų apklausą. Visų pirma todėl, jog siekiant mokslinio objektyvumo, nebuvo optimalu ištirti plataus atsitiktinių respondentų rato, nes šiomis temomis galėtų pasisakyti ne bet kas, o tik specialiai parinkta žmonių grupė, disponuojanti tam tikros srities žiniomis. Logiškai analizuodami atitinkamas problemas ekspertai geba apdoroti duomenis ir pateikti savo išvadas, kurias įmanoma lyginti tarpusavyje ir vėliau nustatyti jų nuomonių atitikimo laipsnį. Tokiu būdu tiriamo klausimo plotmėje prieinama mokslinio objektyvumo.

Tyrimo objektas. Kultūrinio imperializmo ir informacijos karo ryšys.

Tyrimo problema: ar galima rasti tiesioginių sąsajų tarp kultūrinio imperializmo ir informacinio karo jų naudojamų metodų, sąvokų apibrėžimo ir sklaidos rėmuose.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti penkių skirtingų sričių mokslininkų nuomonę bei poziciją kultūrinio imperializmo ir informacinio karo ryšio tema, akcentuojant globalizacijos, masinių medijų įtakos ir informacinio saugumo klausimus. Rasti bendrus vardiklius.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti kultūrinio imperializmo ir informacinio karo ryšio galimybę, apklausiant penkių skirtingų sričių mokslininkus;

2. Išsiaiškinti mokslininkų poziciją informacijos kaip galios pasireiškimo šiandieninėje visuomenėje klausimu, taip pat ištirti jų požiūrį į tautų identiteto ir kultūrinių vertybių apsaugą globaliu mastu.

Tyrimo metodologija: pusiau struktūrizuotas kokybinis ekspertų interviu metodas. Tokiuose tyrimuose, skirtingai nei socialiniuose kiekybiniuose tyrimuose, nesiekta pagrįsti, išmatuoti ar nustatyti priežastingumo ryšio, o siekta suprasti egzistuojančius procesus ir jų sąveiką.

Analizuojant ekspertų interviu remtasi turinio analizės metodu, kuomet tiriamųjų atsakymuose išskiriami esminiai aspektai ir vykdoma turinio duomenų interpretacija atliekant prasminių elementų identifikavimą. Ekspertų interviu garso įrašo transkripcija pateikiama 1 priede.

Tyrimo metu buvo siekiama sulaukti respondentų atsakymo šiais pagrindiniais klausimais:

1. Globalizacija – teigiamas ar neigiamas procesas kultūrų sandūros ir tarptautinių santykių sferoje;
2. Informacija kaip galia – dar vienas stipriųjų valstybių dominavimo būdas ar galimybė silpnosioms įvesti balansą?
3. Ar informacinio karo priemonėmis (pavyzdžiui, pasitelkiant masinę mediją) įmanoma paveikti svetimą kultūrą taip, jog iš pagrindų pasikeistų nusistovėjusios vertybinės normos, tautos identitetas? Jei taip, kaip to išvengti?
4. Kokiu būdu viešoji diplomatija gali tapti kultūrinio imperializmo skleidėja?

Tyrimo imtis. 2010-ųjų metų kovo 15 – balandžio 15 dienomis apklausti penki skirtingų sričių Lietuvos specialistai: žurnalistas (populiariosios kultūros skiltis), istorikė (docentė daktarė, mokslinių interesų sritis: sovietologija, lyties studijos, istoriografija), politologas (daktaras, mokslinių interesų sritis: valdžia ir viešoji nuomonė, politinių režimų kaita), sociologas (daktaras, sritis: Lietuvos sociologijos istorija, socialinių tyrimų metodologija) ir kultūrologas (mokslinių interesų sritis: populiarioji kultūra, lyčių studijos). Dėl asmeninių priežasčių respondentai nesutiko skelbti jų tapatybę identifikuojančių duomenų, išskyrus mokslinių interesų sritis ir mokslo laipsnį.

Respondentų atranka ir tyrimo vykdymas. Specialistai pasirinkti pagal jų mokslinių interesų kryptis, įvertinus artimumą nagrinėjamai temai, mokslinių straipsnių ar disertacijų panašia tema autorystę. Atrenkant ekspertus siekta, kad jie vadintų tam tikrą vaidmenį institucijoje (tarkim, dėstytojo) ir pasižymėtų pakankama laisve (tai yra, jo veiksmai nebūtų stipriai kontroliuojami). Iš viso elektroniniu paštu buvo susisiekiama su keliais tos pačios srities specialistais prašant skirti laiko susitikimui ar interviu telefonu. Keturi iš jų sutiko pasikalbėti telefonu, o vienas respondentas apklaustas susitikimo metu.

Sąveika tarp tyrimo organizatoriaus ir respondentų buvo tiesioginė ir individuali, tai yra – apklausa vykdyta ne grupėje, o asmeniškai bendraujant su kiekvienu ekspertu.

Tyrimo apribojimai: ekspertų interviu metodas akademinėje literatūroje aprašytas gana išsamiai, tačiau mokslinių tyrimų praktikoje vartotinas gana retai, nes ekspertai reiškia savo asmeninę nuomonę, susijusią su individualiomis vertybėmis, jausmų sritimi ar savita pasaulėžiūra, todėl tokie tyrimai dažnai susiduria su objektyvumo stoka. Tačiau siekiamas apklausos rezultatas kaip tik ir buvo ekspertų nuomonė, o ne rekomendacija ar sprendimas konkrečiu klausimu.

Taip pat vienas iš tyrimo apribojimų yra tas, jog sunku nustatyti ekspertų kompetenciją, todėl asmenys, iš pažiūros pajėgūs vertinti ir išreikšti nuomonę kultūrinio imperializmo ir informacinio karo tema, yra veikiami skirtingų vertybinių orientacijų ir patirties. Šiame darbe ekspertų parinkimo principai buvo grindžiami siekiu apklausti penkis skirtingų sričių akademikus ir interviu vykdytas su tais, kurie pirmieji atsiliepė į kvietimą. Taigi eksperto statusas asmeniui buvo suteiktas tyrimo vykdytojo pagal tyrimo sritį ir temą.

3.2. Tyrimo rezultatai

Pirmiausia respondentų buvo teirujamasi jų nuomonės apie vyraujančius globalizacijos procesus, siekta įvertinti jų teigiamas ar neigiamas pozicijas šiuo klausimu ir sužinoti, ar kultūrų sandūros bei tarptautinių santykių plotmėje globalizaciją galima vertinti kaip nors vienareikšmiškai.

Visi apklaustieji respondantai pabrėžė, jog globalizacija – daugiapakopis šių dienų reiškinys, todėl jos vertinimas vien blogai ar gerai neturi prasmės, nes yra susijęs su begale sferų, temų ir konceptų.

Sociologijos mokslų daktaras, atsakydamas į šį klausimą, pažymėjo, jog vienos pozicijos globalizacijos klausimu nėra ir negali būti, nes tai – sudėtingas ir painus reiškinys, turintis tiek šviesiąją, tiek ir tamsiąją savo puses. Globalizacijos įtaką kultūroms jis perteikė per pačios kultūros atvirumą ir jos išskirtinumą: „jautrioms“ kultūroms, kurios iš principo yra uždaros, gynybinės, globalizacija – pavojingi reiškiniai ir į tai bandoma reaguoti dirbtinai įvedant tam tikrus draudimus ir pan. Tačiau kita vertus, pasauliniu mastu tai turtina kultūras, mažina ksenofobiją, verčia pažvelgti naujai į nematytus reiškinis, ugdyti toleranciją. Žinoma, teigė sociologas, globalioje kultūrinėje konkurencijoje mažoms tautoms, specifinėms kultūroms ir kalboms tampa labai sudėtinga konkuruoti ir būti pastebėtomis. Todėl mažųjų tautų kultūrinis išskirtinumas patiria milžinišką spaudimą.

Lygiai taip pat apie dvipusę globalizacijos reiškinų prigimtį atsiliepia ir istorikė bei kulrūrologas, vienas kitam antrindami, jog visų pirma globalizacija – tai neišvengiamas procesas, todėl labiau teigiamas, nei neigiamas. Istorijos daktarė pažymi, jog globalizacija turi tiek teigiamų (skirtingų kultūrų suartėjimas, tarpusavio pažinimas, stereotipų įveikimas, pagarbos Kitam

didėjimas, įvairių meno stilių ir išraiškos priemonių sumaišymas, duodantis naują kokybę ir t.t.), tiek neigiamų pasekmių (kultūrinių patirčių standartizacija ir pačių kultūrų niveliacija, grėsmė mažesniųjų kultūrų autentiškai raiškai, jų tradicinių vertybių ir pasaulėžiūros suardymas, nepilnavertiškumo kompleksų stiprėjimas ir pan., to pasekoje įmanoma net jų akutūracija ar degradacija), todėl ją vienareikšmiškai vertinti būtų sunku.

Politikos specialistas akcentavo, jog tarptautiniame tautų bendravime globalizacija įneša atitinkamo nerimo, kai, pavyzdžiui, iš konteksto paimtas sakinyš skamba visai kitaip įdėjus tą patį sakinį į kitą kontekstą. Tuo tarpu dėl globalizacijos tarptautinių santykių srityje sociologijos daktaras pažymi, jog globalizacija didina tiesioginių konfliktų kaštus ir verčia ieškoti daugiau „minkštojo“ poveikio instrumentų. Visų pirma, teigia specialistas, ekonominė tarpusavio priklausomybė vis dažniau tampa svarbiausia santykius nulemiančia aplinkybe.

Žurnalisto teigimu, globalizacijos vienareikšmiškai vertinti taip pat neįmanoma. Globalizacija, anot jo, viena prasme yra apimanti ūkinius interesus, didelių kompanijų dominavimą, prekių cirkuliaciją ir tai sudaro vientisą, globalią rinką. Kita prasme globalizacija gimdo masinę kultūrą, kultūrų maišymąsi ir tai, neabejotinai, yra iššūkis tautinėms kultūroms, kurių indetitas niveliuojasi. Vadinamosios amerikietiškos (vakarietiškos) arba kapitalistinės imperijos gali daryti įtaką viso pasaulio vertybėms ir skoniui – tokiu būdu nyksta individualizmas ir nacionalizmas, pastūmėjantis į McLuhano „globalųjį kaimą“, kuriame tampame vieno didelio Disneilendo gyventojais, kuriame griaudi informacinis triukšmas ir sunku beatskirti, kas yra iliuzija, o kas yra tikra. Bet, pasak spaudos atstovo, tai nebūtinai yra blogai. Globalizacija, kaip greitas apsikeitimo idėjomis procesas, yra sveikintinas ir naudingas. Taip pat sienų nykimas tarp valstybių – tai sudaro sąlygas nykti sienoms ir žmonių galvose, nors pastarasis procesas, respondento manymu, baisiai jau lėtas.

Vėliau, dialogo metu, specialistų buvo pasiteirauta apie jų informacijos kaip galios suvokimą, darant prielaidą, jog konkurencinis pranašumas šiais laikais grindžiamas kitais, informacijos amžiu atitinkančiais, principais. Sociologo nuomone, informaciniai resursai tampa strateginiais resursais. Ir jais efektyviau disponuoja didžiosios galios, turinčios daugiau kapitalo, technologinių, intelekto resursų. Pavyzdžiui, mažoms valstybėms neįmanoma konkuruoti globalių informacinių tinklų (TV, palydovinių, interneto) lygiu, nes tiesiog neužtenka resursų. Lygiai tokią pačią, gana pesimistišką, nuomonę išsakė ir istorikė. Jos teigimu, informacija kaip galia – tai dar vienas stipriųjų valstybių dominavimo būdas, o ne galimybė silpnosios įvesti šioje padangėje šiokią tokį balansą. Specialistės teigimu, nors visuomet egzistuoja galimybė atrasti naujus būdus priešintis, rasti alternatyvius saviraiškos ir bendravimo būdus, leidžiančius išvengti informacinio „smegenų plovimo“, tačiau tam reikalingas sąmoningumas, valia ir kantrybė dirbant su savimi ir savo bendruomene. Todėl informacijos valdymas iš esmės lieka didžiųjų, ekonomiškai pajėgių bei politiškai stiprių valstybių

privilegija. Taip pat buvo akcentuota nuomonė, jog iš tiesų didžiausią viltį teikia tai, jog žmogui visuomet būdinga ieškoti prasmės, nesitenkinti kitų brukamais lengvais atsakymais. Tokią išvadą specialistė daro remdamasi savo patirtimi bendraujant su studentais, kurių mastymas ir pilietinė pozicija, pasak jos, nuteikia optimistiškai.

Tai, kad mažosios valstybės ne itin aktyvios informacijos valdymo kovoje, pasak sociologo, yra natūralu: jos ir neturi tikslų dominuoti globalioje informacinėje erdvėje. Jos dažniausiai siekia tik naudotis sukurtomis informacinėmis technologijomis ir neatsilikti nuo viso pasaulio. Šiuo atveju informacinė galia dažniausiai yra proporcinga jau turimai „tradicinei“ galiai. Tiesa, specialistas įneša ir šiek tiek pozityvumo teigdamas, jog vis dėlto labiausiai išsilavinusios, technologiškai pažangios valstybės, net ir būdamos mažos, gali efektyviai išnaudoti savo intelektualinius gebėjimus ir būti svarbiomis tam tikrose nišose.

Žurnalistas savo ruožtu apie informaciją kaip galią ima kalbėti siedamas ją su įsivyravusiu klaidingu valstybės viešpatavimo modeliu. Pasak jo, dažnai žmonės, o kartais ir politikai, apibrėžia valdžią kaip atitinkamų gebėjimų ar išteklių turėjimą, kurie gali įtakoti nežinia ką – ir sprendimų priėmimą tarptautinėje arenoje, ir kitus rezultatus. Taip klaidingai kažkas, kas turi valdžią, išteklius ar tiesiog yra charizmatiška asmenybė, pavadinamas galingu. Dabar, anot žurnalisto, galingas yra tas, kuris valdo informaciją, nes tarptautinėje politikoje šalis nebėra pirmaujanti vien todėl, jog turi palyginti didelį skaičių gyventojų, apima nemažą teritoriją, kurioje pilna gamtos išteklių, pasižymi didele ekonomine jėga, milžiniškais kariniais daliniais ir socialiniu stabilumu. Aišku, šie veiksniai vaidina savo vaidmenį šiuolaikinės galios apibrėžime, bet yra susiję dar ir su tuo, kaip viena ar kita valstybė geba informaciją apie savo galią panaudoti, tarkim, atbaidyti priešus. Spaudos atstovas tiki, kad jei JAV būtų sėkmingai pasinaudojusi visa turima informacija, būtų galėjusi savo laiku išvengti net ir rugsėjo 11-tosios atakų. Tik po šio skaudaus išpuolio imta rimtai žiūrėti į informacijos prieinamumą ir tinkamą jos panaudojimo galimybę. Išteklių konvertavimas, anot specialisto, į realią valdžią tam, kad būtų pasiekti norimi rezultatai, reikalauja gerai apagalvotų strategijų ir meistriško vadovavimo.

Vėliau dialogo metu specialistams buvo iškeltas masinių medijų įtakos klausimas. Jos, kaip viena iš informacinio karo priemonių, geba paveikti kultūrą taip, jog iš pagrindų pasikeistų nusistovėjusios vertybinės normos, tautos identitetas. Beveik visi tyrime dalyvavę specialistai sutinka, kad tai – ilgas, bet įmanomas procesas. Sociologijos daktaro nuomone, informacinis dominavimas – stiprus poveikio instrumentas. Tačiau užimti dominuojančią, monopolinę vietą kurios nors valstybės informaciniame lauke, jo teigimu, darosi vis sudėtingiau. Konkurencija informacinėje erdvėje – milžiniška. Paklaustas apie būdus, kuriais įmanoma apsisaugoti nuo tokių būdu sklindančio informacinio karo, sociologas pasakė, jog būtent konkurencijos palaikymas, informacinės erdvės laisvės užtikrinimas yra pati geriausia priemonė bet kuriai valstybei išvengti

tiesioginių informacinės ekspansijos pavojų. Kitas dalykas, pasak jo – tai informacinis karas kibernetinėmis priemonėmis. Čia galima technologinė priklausomybė ir atitinkamai – diversijų, informacinio blokavimo rizika.

Įdomus buvo žurnalisto pastebėjimas, jog šiuolaikinių technologijų amžiuje karai gali būti pralaimėti ar laimėti televizijos ekranuose lygiai taip pat kaip ir mūšio lauke. Pateiktas spaudos atstovo pavyzdys – filmas „Uodega vizgina šunį“, kur vykusiai parodoma, kaip informacija ir vaizdais galima valdyti „žmogelių“ sąmonę. Ir „amerikonai“, ir rusai naudoja žiniasklaidą kaip savo galios ir nuomonės primetimo įrankį, tad norint susigaudyti, kas yra kas, būtina ieškoti alternatyvų, mažųjų informacijos kanalų. Paklaustas apie galimybę mažosioms valstybėms įvesti balansą, žurnalistas pastebėjo, jog kadangi masiniai informavimo kanalai priklauso didiesiems (keletas mega korporacijų yra apėmusios didžiąją dalį pasaulio informacijos srauto), jis nelabai išvelgiantis balanso įvedimo galimybės.

Kultūros specialistas taip pat teigė, kad masinės medijos Lietuvoje jau pakeitė dalį nusistovėjusių normų ir šio proceso eigos užkirsti nebepavyks. Jo teigimu, belieka bandyti kovoti su to pasekmėmis, ieškoti gyvastingumo šaltinių tiek šiuolaikinės lietuvių kultūros kai kuriose formose, tiek ir bandyti aktualizuoti tradicinės kultūros kai kuriuos dėmenis. Bėda ta, pasak specialisto, kad su tradicine kultūra mūsų santykis yra pernelyg distancijuotas, mes nebelinkę rimtai žiūrėti į ją ir jos potencialą dabarčiai, o laikome tai vien tuščiavidurių ritualų sudėtine dalimi (ką parodė, pavyzdžiui, Tūkstantmečio renginiai). Mes juk labiau žinome, kas per šventė liepos šeštoji JAV, nes ją aktualizuoja visos televizijos, ekranai pilni specialiai tai dienai kuriamais filmais, kurie metų metus rodomi ir kartojami. Paklaustas apie galimas alternatyvas tokioms kultūrinėms invazijoms specialistas atsakė, jog alternatyvą matantis tik bendraminčių būrelių terpėje, sąmoningame savęs ugdyme ir aktyvioje komunikacijoje su savo artima aplinka, savo bendruomene. Ji gali remtis konfesiniu, profesiniu, pomėgių, subkultūriniu ar kitais pagrindais, teigė kultūrologas.

Istorijos specialistė buvo kiek kritiškesnė. Ji mano, jog iš pagrindų ir nekintamai pakeisti aiškiai nustovėjusias vertybines normas ir susiformavusį tautinį identitetą labai sunku arba net neįmanoma. Geriausias to pavyzdys, pasak jos, XX a. pokarinė Vidurio Europos tautų istorija, t.y., kai sovietinė valdžia per 50 metų nesugebėjo ištrinti europietiško identiteto dimensijos. Tiek lenkai, tiek vengrai, čekai ar net lietuviai kultūriškai suvokė save labiau kaip Vakarų, nei Rytų dalimi.

Paklausti apie viešosios diplomatijos kaip kultūrinio imperializmo skeleidėjos galimybę, specialistai buvo gana įvairios nuomonės. Kultūros specialistas teigė, jog XX a. antrojoje pusėje apstu pavyzdžių, kai didžiųjų valstybių diplomatija visais būdais siekė propaguoti savą pasaulėžiūrą. Pavyzdžiui, per amerikiečių ekonominę paramą Vakarų Europai buvo perkeliama ir dalis amerikietiškosios kultūros ir tradicijų. Lygiai tokių pačių tendencijų galime

ižvelgti sovietiniame bloke, kai SSRS teikė ne tik diplomatinę, ir ekonominę paramą, bet ir vykdė tam tikrą kultūrinę misiją, pavyzdžiui, Trečiojo pasaulio šalyse, kurios pasirinko socialistinį raidos kelią.

Politologas pateikia pavyzdį iš kitos perspektyvos, sakydamas, kad tradicinės vakarietiškos diplomatijos institucijos ir kultūriniai centrai bei taikos judėjimai Sovietų Sąjungoje buvo panaudojami kaip informacinio karo institucijos. Nors mūsų suvokime jos pagal prigimtį buvo skirtos kitokiems tikslams, o ne kaip manipuliavimo technika, kuri turi tam tikrus įrankius informacinio karo veiksmams atlikti per tam tikras institucijas, tam tikrus žmones ir panašiai. Taip pat specialistas brėžia skirtį tarp informacinio karo ir „švelniosios galios“ teigdamas, jog pastarosios atveju yra siekiama patrauklumu įtakoti viešąją nuomonę savo pusėn, o informacinio karo atveju būtent manipuliacijomis ar vadinamosios juodosios propagandos technologijomis siekiama tam tikrų viešosios nuomonės pokyčių. Viešoji diplomatija, anot politologo, yra labiau suderinama su ta švelniąja galia, nes būtent taip yra formuojama tautų, užsienio visuomenių viešoji nuomonė – būtent to patrauklumo linkme.

Sociologijos daktaras šiuo klausimu pažymi, jog viešosios diplomatijos funkcijos nebūtinai turi pavirsti į kultūrinį imperializmą. Viskas priklauso nuo pasirinktų tikslų ir priemonių. Be to, kaip ekspansyviai būtų taikomi viešosios diplomatijos instrumentai irgi gali lemti, ar tai pakryptų į imperializmą. Kita vertus, kultūrinis imperializmas – ilgalaikis projektas, o viešosios diplomatijos uždaviniai gali dažniausiai būti trumpalaikiai, susiję su konkrečiomis situacijomis, teigė jis. Politologas savo ruožtu kultūrinį imperializmą apibrėžia kaip pirmą žingsnį į informacinės srities užvaldymą. Kai amerikiečiai kalba apie dominavimą, tai visų pirma turi omenyje užvaldyti informacinę erdvę per savo kultūrinius produktus, o paskui imtis konkrečios strategijos, kurią nori taikyti toje erdvėje siekiant nuomonės pokyčių, tai yra – imasi informacinio karo.

Istorikės nuomone, kultūrinis imperializmas labiausiai sklinda per vartotojiškumo praktikas ir aktyvų individualizmo bei hedonizmo propagavimą. O viešoji diplomatija čia gali pasitarnauti tik kaip tam tikras galios „stogas“, tam tikras autoritetas, užtvirtinantis tokias nuostatas. Lygiai tokios pat nuomonės buvo ir spaudos atstovas, sakęs, jog pavyzdžių toli ieškoti nereikia: JAV ir Rusija, siekdama savo interesų, nuolat kišasi į kitų valstybių reikalus, o viešoji diplomatija, prisidengusi politinio ir kitokio korektiškumo kaukėmis, skelbia „kovos prieš terorizmą“ šūkius arba „gina“ mažumų teises. Pavyzdį pateikė ir istorijos specialistė: taip vadinamieji „žmogaus teisių“, *prochoise* ir panašiai aktyvistai nuolat apeliuoja į jų ideologiją palaikančias ES struktūras. Šiuo atveju viešasis diskursas, besiremiantis tradicinių, tautinių vertybių palaikymu, atmetamas kaip „nepažangus“, „atsilikęs nuo gyvenimo“, prieštaraujantis „europinėms vertybėms“ ir t.t. Tokiose manipuliacijose ir prisidengime aukštesnės galios centrais matau dideles grėsmes ir taip visiškai išbalansuotam mūsų pasaulėžiūrinės sistemos ir vertybių „laiveliui“.

Žurnalistas taip pat atkreipė dėmesį į tai, jog vien medijomis tautos identiteto sunaikinti neįmanoma, nes bet koku atveju išlieka tam tikri archetipai. Tačiau respondentas sutinka, jog tradicinėms vertybėms grėsmė yra, ypač kai nuo mažų dienų autoritetais tampa „makdonaldas“ ir „kokakola“. Respondento buvo pasiteirauta ir apie galimas kovos priemones. Šiuo klausimu jis atsakė trumpai: kovoti su informaciniu imperializmu galima didinant bendruomenių vaidmenį, skleidžiant alternatyvas, ekologinio, „pasidaryk pats“ gyvenimo idėjas, o geriausia, kiek su ironija pažymėjo spaustos atstovas, tai tiesiog žiūrėti mažiau televizoriaus.

3.3. Kultūrinio imperializmo ir informacinio karo ryšys: tyrimo išvados

Penkių tyrime dalyvavusių specialistų nuomonė informacinio karo ir kultūrinio imperializmo tema atskleidė keletą reikšmingų pastebėjimų. Visų pirma, visi respondentai mieliau ir plačiau nagrinėjo kultūrinio imperializmo, globalizacijos ar medijų įtakos klausimus, nei tiesiogiai bandė išvelgti ryšį tarp dviejų nagrinėjamų reiškinių. Tai galima paaiškinti gana siaura informacinio karo apibrėžtimi – daugelis žino, kas tai yra ir koku tikslu naudojama, tačiau pastebėtas specifinių žinių apie informacinio karo poveikio priemones trūkumas, nes tai – iš esmės karo strategijos doktrina, nors pati informacinio karo sąvoka šiuolaikinėje kultūroje labai išplitusi ir tampa itin populiaru.

Tačiau specialistai vieningai sutarė keliais esminiais klausimais. Ekspertų duomenys atskleidė įvairiapusę globalizacijos reikšmę – visi apklaustieji pabrėžė globalizacijos reiškinių dvipusiškumą, akcentuodami tiek gerąsias (turtina kultūras, mažina ksenofobiją, verčia pažvelgti naujai į nematytus reiškinius, ugdyti toleranciją, skatina kultūrų suartėjimą, tarpusavio pažinimą, stereotipų įveikimą, įvairių meno stilių ir išraiškos priemonių sumaišymą, duodantį naują kokybę ir pan.), tiek blogąsias puses (mažoms ir unikalioms kultūroms tampa labai sudėtinga konkuruoti ir būti pastebėtomis, kyla sunkumai autentiškai jų raiškai, suardymomos tradicinės vertybės ir pasaulėžiūra, stiprėjima nepilnavertiškumo kompleksai).

Taip pat visi apklaustieji sutiko dėl masinės žiniasklaidos, kaip įtakos skleidėjos ir nuomonių formuotojos, lemiamo vaidmens kultūrų identiteto ir tapatybės atžvilgiu. Specialistai teigė, kad pasitelkus masinės medijos priemones įmanoma, nors galbūt ne taip greit kaip norėtusi, paveikti atitinkamas auditorijas ir formuoti jų požiūrį, ypač kuriant teigiamą kurios nors valstybės įvaizdį.

Vienintelis politikos mokslų daktaras tiksliai išsakė mintį, jog nemato tiesioginio informacinio karo ir kultūrinio imperializmo ryšio, taip patvirtindamas šiame darbe atspindėtą poziciją dėl per didelio šių reiškinių apibrėžimo skirtumo. Viena vertus, informacinis karas yra šiuolaikinis karo strategijų objektas, nukreiptas paveikti kitos valstybės sprendimų priėmimo procesus ir orientuotas į tam tikras tikslines auditorijas, o kita vertus, informacinio karo sampratos

negalima išplėsti taip labai, jog į jį įtrauktume viešosios diplomatijos arba „švelniosios galios“ koncepcijas. Nes jos iš esmės prieštarauja pačiai karo prigimčiai. Nors ir tenka pripažinti, jog informacinis karas susijęs su viešosios nuomonės formavimu, kontaktų užmezgimu ir informacijos atakų atrėmimu ne tik karo, bet ir taikos metu.

Taip pat kitų specialistų buvo pastebėta, kad kultūrinis imperializmas – tai ilgalaikis procesas, tuo tarpu informacinis karas dažniausiai susijęs su trumpalaikiais, bet efektyviais ir pastebimais ketinimais suardyti priešo informacines atakas ir išsaugoti savo informacijos vientisumą bei patikimumą.

Taigi apibendrinant galima teigti, jog tiesioginis informacinio karo ryšys, keliant hipotezę apie informacinį karą kaip vieną iš praktinių šių laikų kultūrinio imperializmo įgyvendinimo bei sklaidos būdų, nebuvo rastas ir minėtoji hipotezė pasitvirtino tik iš dalies. Reikia pripažinti nebent tai, jog abu šie reiškiniai naudojami pačiomis moderniausiomis technologijomis ir žiniasklaida kaip priemone siekiant atitinkamų tikslų. Informacinis karas, nepaisant jo pretenzijų veiklai tiek karo, tiek taikos metu, išlieka karinės, siauros strateginės doktrinos įrankiu, o kultūrinis imperializmas apima dažnai sunkiai apibrėžiamas ir tik ilgo laikotarpio eigoje suvokiamas įtakas ekonomiškai silpnesnių, unikalių kultūrų vertybiniais idealams.

IŠVADOS

Magistriniame darbe „Kultūrinio imperializmo ir informacinio karo ryšys“ buvo siekiama atskleisti sąsajas tarp imperializmo, kultūros ir informacinio karo sąvokų, parodant jų aktualumą šiandieninio globalaus pasaulio perspektyvoje. Apibendrinant daromos tokios išvados:

1. Akademiniu požiūriu, siekiant rasti informacinio karo ir kultūrinio imperializmo ryšį, patenkama į dviprasmišką situaciją. Visų pirma todėl, jog skiriasi šių reiškinių vartosenos laukai. Informacinis karas – tai modernus, šio dešimtmečio konstruktas, nurodantis į pasikeitusią galios pusiausvyrą pasaulyje, kuri imama suvokti technologijų išsivystymo, informacijos srautų ir globalios žiniasklaidos fone. Tuo tarpu kultūrinis imperializmas – tai seniausiais istorijos laikais vyravusių procesų visuma, susijusi su galingųjų imperijų (Senovės Romos, Osmanų, Rusijos ir daugelio kitų) plėtra ir savos kultūros, vertybių ir tradicijų perdavimu užkariautoms šalims.
2. Antra, kultūrinio imperializmo sklaida skiriasi nuo kitų imperializmo formų, nes yra susijusi ne su karinio ar ekonominio dominavimo siekiu, o pastangomis silpnesniai šaliai primesti savo vertybes, pažiūrų sistemą ar kultūrinius artefaktus. Tačiau paradoksalu tai, jog dažniausiai kultūrinis imperializmas siejamas su ekonomiškai stipriausiomis pasaulio valstybėmis, kurios disponuoja dideliais kariniais, informaciniais ir ekonominiais resursais, kitaip tariant – turi finansinių lėšų ir žmogiškųjų išteklių persvarą – ir tokiu būdu gali formuoti žiniasklaidos turinį, kultūrinių produktų srautus ir primesti savo vertybes silpnesnėms šalims.
3. Informacinis karas – tai ganėtinais siauro pobūdžio strategija, jungianti militaristinius valstybės siekius paveikti priešininko nuomonę, suardyti jo vadovavimo grandinę ir atgrasyti nuo netinkamų veiksmų. Ne veltui pati informacinio karo koncepcija gimė kaip JAV Saugumo Departamento (DoD) atsakas į informacines atakas.
4. Informacinį karą ir kultūrinį imperializmą galima sieti tik nubrėžiant tam tiktas ribas. Pirma, kultūrinis imperializmas turi būti suvokiamas moderniąja šio žodžio prasme, kuomet valstybių ideologija skleidžiama pasinaudojant masinės žiniasklaidos priemonėmis ir reiškiamą jos kultūrinių produktų (televizijos serialų, filmų, muzikos ir pan.) propagavimu. Šiuolaikinis kultūrinis imperializmas – tai globalizacijos procesuose susiformavusi ir informacija paremta kultūrų komunikacija. Žiniasklaidos priemonės (televizija bei internetas) tampa svarbiausiu kultūrinio imperializmo sklaidos būdu, per kurias įgyvendinamos geopolitinės stipriausiųjų valstybių užmačios.

5. Atlikus tyrimą ir apklausus penkių sričių specialistus, darbo hipotezė nepasitvirtino, nes prieita nuomonės, jog kultūrinio imperializmo dirbtiniu būdu negalima išplėsti tiek, jog jame tilptų siaura, konkreti ir karo sričiai priklausanti informacinio karo doktrina. Be to, buvo pabrėžiama, jog kultūrinis imperializmas savo esme yra daug artimesnis „švelniosios galios“ teorijai nei informacinio karo doktrinai. Šių dviejų reiškinių sąsaja įmanoma tik tiek, jog ir informaciniam karui, ir kultūriniam imperializmui būdingas masinės žiniasklaidos pajungimas savo labui ir apeliuojama į informacijos kaip galios valdymą.
6. Trečiojo pasaulio valstybėms brukami vakarietiškos kultūros (dažniausiai – JAV) simboliai, vaizdiniai ir ideologijos yra pagrindinė kliūtis natūralios kultūrų įvairovės virsmui. Didžioji imperializmo pergalė dabartiniame pasaulyje nebesusijusi vien su materialiu išteklių valdymu, bet persikelia į kovą vidinės savimonės erdvėje, tiesiogiai pasireiškiančią masinės medijos priemonių pagalba, o netiesiogiai – per intelektualinės bei politinės klasės „užgrobimą“ ir jų nuomonės formavimą.

The relationship between cultural imperialism and information warfare (summary)

Imperialism is the tool for the most powerful changes of the world's economic and social life, it is a source reaching the oldest historical periods. Voluntarily or by coercion the people of different cultures and different regions were fed together, thus creating new communities, based not only on sharing knowledge, technology development or making people's worldview wider, but also promoting new social inequalities and raising new forms of conflicts. In this paper, cultural imperialism is described not only as a spread of new ideas, identity and values in the context of diffusion, when the cultural elements of one nation is superimposed in respect of other nations. The modern global world now can be perceived as an information power management, thus providing with new forms of obedience at the level of cultural imperialism.

On the other hand information warfare is a modern world construct, first introduced as the response of USA Department of Defence to a increased information flows and the need to control them. Information warfare was meant to protect the state's information space and to provide the security from information attacks. Information warfare is one of the practical implementation of cultural imperialism. It influences the appearance of the "high-voltage zones", in which the transient, but intense and powerful information warfare processes happen nevertheless affecting all environment. This is the way to achieve dominance in the information-dependent country. So the cultural expansion of powerful nations take different forms in the context of intercultural communication.

The object of this masters work is the relationship between cultural imperialism and information warfare. The aim of this paper is to find the possible relationship between cultural imperialism and information warfare and so one of the tasks to achieve that is by questioning several different scholars and trying to find the common opinion. The hypothesis of this master work is that information warfare is one of today's cultural imperialism means of disseminating the importance of communication. The tasks are raised as follows: to provide the definitions of culture and imperialism; to express their points of contact, seeing cultural imperialism as one of the constituent elements of intercultural communication; to examine the most obvious manifestations of cultural imperialism in the course of history; to disclose the impact of globalization and technological development on cultural imperialism and information warfare relationship. The methods of a systematic analysis of scientific literature, logical analysis and a questionnaire were used in this master paper. However the results of this master paper show that the direct relationship between cultural imperialism and information warfare cannot be found due to differences in their definition and usage in everyday life.

Bibliografinių nuorodų sąrašas

1. ADAS, Michael. *High Imperialism and the New History*. Essays on Global and Comparative History Series. American Historical Association, 1994. 34 p. ISBN 9780872290730.
2. ANDERSSON, Vibeke. Globalisation, identity formation and local conflicts. In *Informacijos Mokslai* [interaktyvus]. 2008, Nr. 45 [žiūrėta 2010 m. sausio 10 d.], p. 10-21. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Informacijos_mokslai/45/10-21_-_be_tel.pdf>. ISSN 1392-0561.
3. ARQUILLA, John; ir RONFELDT, David. Information, Power, And Grand Strategy: In Athena's Camp—Section 1. In *The Information Revolution and National Security: Dimensions and Directions* [interaktyvus]. Edited by Stuart J. D. Schwartzstein, Washington, D.C.: CSIS, 1996. [žiūrėta 2010 m. sausio 10 d.], p. 141-171. Prieiga per internetą: <www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR880/MR880.ch6.pdf>.
4. , 1995. 2nd ed. P. 482. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. sausio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://books.google.com/books?id=WIWxs0ZYFKcC&printsec=frontcover&dq=Questioning+the+media:+A+critical+introduction&hl=fr&cd=1#v=onepage&q=&f=false>>.
5. AUGUSTINAITIS, Arūnas. Viešieji ryšiai ir viešybės valdymas žinių visuomenėje. In *Informacijos Mokslai* [interaktyvus]. 2006, Nr. 38. p. 15-26. [žiūrėta 2010 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <www.leidykla.eu/fileadmin/Informacijos_mokslai/38/15-26.pdf> ISSN 1392–0561.
6. BLACK, Peter. Soft Kill: Fighting Infrastructure Wars in the 21st Century. In *Wired*, 1993. Vol. 1, no. 3, p. 49-50.
7. BOURDIEU, Pierre. Cultural Reproduction and Social Reproduction. In *Knowledge, Education and Cultural Change*, R. Brown (Ed.), London: Tavistock, 1973.
8. CASTELLS, Manuel. Tinklaveikos visuomenės raida. I tomas. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2005. ISBN 9986-850-52-5.
9. CYRULIK, Joseph C. Asymmetric Warfare and the Threat to the American Homeland. In *Landpower Essay Serries* [interaktyvus]. 1999. No. 99-8. [žiūrėta 2010 m. balandžio 10 d.], p. 1-17. Prieiga per internetą: <<http://www3.ausa.org/pdfdocs/lpe99-8.pdf>>.
10. CLAUDE, Inis L. Power and International Relations. New York: Random House, 1962. ISBN-10: 0394301331.
11. *Dictionary of Human Geography* [interaktyvus]. Sudarytojas Johnston, R. J., 4th ed., Wiley-Blackwell, 2000. P. 375 [žiūrėta 2009 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://books.google.ca/books?id=0GxowMfwlkcC&pg=PT1&lpg=PT1&dq=dictionary+of+>

- human+geography&source=bl&ots=4CyN9B1rhd&sig=E3KtX4B8fvNDgKV-YzJr0RhVqKI&hl=en&ei=yc7cSq6HD5DWsgO5jqWxCQ&sa=X&oi=book>.
12. DOWNING, John; MOHAMMADI, Ali; ir SREBERNY-MOHAMMADI, Annabelle. *Questioning the media: A critical introduction*. London: Sage Publications
 13. DRAYTON, Richard. *Nature's Government: Science, Imperial Britain and the 'Improvement' of the World*. New Haven: Yale University Press, 2000. P. 346.
 14. DUVALL, Raymond; ir VARADARAJAN, Latha. Traveling in Paradox: Edward Said and Critical International Relations. In *Millennium - Journal of International Studies* [interaktyvus]. 2007, No. 1, Vol. 36 [žiūrėta 2010 m. sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://mil.sagepub.com/cgi/content/abstract/36/1/83>>.
 15. ERIKSSON, E. Anders. Information Warfare: Hype or Reality? In *The Nonproliferation Review/Spring-Summer* [interaktyvus]. 1999 [žiūrėta 2010 m. sausio 3 d.], p. 57-64. Prieiga per internetą: <<http://cns.miis.edu/npr/pdfs/erikss63.pdf>>.
 16. FRIEDMAN, Thomas L. The Dell Theory of Conflict Prevention. In *The World is Flat. Emergin: A Reader*. Boston: Bedford, 2008. P. 49. ISBN 1-59397-668-2.
 17. GLOSSOP, Ronald. J. Three Faces of Power [interaktyvus]. 1st Unitarian Church of Alton, Illinois, 3 February, 2002 [žiūrėta 2010 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.firstuualton.org/Sermon_files/glossopfeb32002.htm>.
 18. GRIGAS, Romualdas. Pilietiškas ir tautiškas kintančios kultūros fone. In „XXI amžiaus“ priedas apie Lietuvą ir pasaulį [interaktyvus]. 2002, Nr. 5 (5) [žiūrėta 2010 m. sausio 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.xxiamzius.lt/archyvas/priedai/horizontai/2002_5_5/p2_1.html>.
 19. HALL, Catheryne; ir ROSE, Sonya O. *At Home with the Empire: Metropolitan Culture and the Imperial World* [interaktyvus]. Cambridge University Press, 2006. P. 347 [žiūrėta 2009 m. gruodžio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://books.google.lt/books?id=2oVCvtClzAEC&dq=At+Home+with+the+Empire:+Metropolitan+Culture+and+the+Imperial+World&printsec=frontcover&source=bl&ots=mUR9j333GP&sig>>
 20. HELD, David; ir MCGREW, Anthony G. *The Global Transformations Reader – An Introduction to the Globalization Debate* [interaktyvus]. Cambridge: Polity Press, 2003. [žiūrėta 2010 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://books.google.com/books?id=xYLdRrJSxW8C&pg=PA235&dq=common+culture+global+world&hl=lt&cd=3#v=onepage&q=common%20culture%20global%20world&f=false>>
 21. HIRSCHLAND, Matheu J. Information Warfare and the New Challenges to Waging Just War. In *APSA Annual Meeting* [interaktyvus]. San Francisco, 2001 [žiūrėta 2009 m.

- gruodžio 11 d.], p. 1-21. Prieiga per internetą: <<http://www.afcea.org.ar/publicaciones/050001Hirschland.pdf>>.
22. HUNDMAN, Eric. Information Warfare: Relevance to Nuclear Weapons Security [interaktyvus]. Center for Defense Information, 2008 [žiūrėta 2010 m. sausio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cdi.org/pdfs/InformationWarfare.pdf>>.
 23. HUTCHINSON, William. Information Warfare and Deception. In *Informing Science* [interaktyvus]. Volume 9, 2006, p. 213-223. [žiūrėta 2010 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://inform.nu/Articles/Vol9/v9p213-223Hutchinson64.pdf>>.
 24. Information Management (IM). Strategic Plan. In *Information Superiority* [interaktyvus]. Department of Defence. Chief Information Officer, 1999. Version 2.0. [žiūrėta 2010 m. sausio 7 d.]. Prieiga per internetą: <www.defense.gov/dodreform/briefs/itmstpln.doc>.
 25. JOHNES, P. Andy; KOVACICH, L.Gerald; ir LUZWICK, Pery G. *Global Information Warfare: How Business, Government, and others achieve Objectives and Attain Competitive Advantages*. Auerbach Publications, 2002. ISBN: 978-0-8493-1114-7
 26. KUEHL, Dan. Defining Information Power. [interaktyvus]. 1997. [žiūrėta 2010 m. sausio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ndu.edu/inss/strforum/SF115/forum115.html>>.
 27. LASSER, Joe. A global view of Internet's Rise. In *New York Times Magazine* [interaktyvus], 1997, June 7th [žiūrėta 2010 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <gsevenier.free.fr/culturalimperialism%20draft%202%5B1%5D.doc>.
 28. SIU-NAM LEE, Paul. Communication imperialism and dependency: A conceptual clarification. In *Gazette: The International Journal of Mass Communication Studies*, 1988. Vol. 41, No. 2, p. 69-83.
 29. LEFEVRE, Jean. Between relativism and cultural imperialism. In *Le Monde Diplomatique* [interaktyvus], 1997, September 20th [žiūrėta 2010 m. sausio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.desy.de/~jonivar/burgas92.html>>.
 30. LEVINE, Phillipa. *The British Empire: Sunrise to Sunset* [interaktyvus]. Harlow: Pearson Longman, 2007, P. 252 [žiūrėta 2010 m. sausio 8 d.] Abstract. Prieiga per internetą: <<http://www.h-net.org/reviews/showrev.php?id=13568>>. ISBN 978-0-582-47281-5.
 31. LIBICKI, Martin C. What is Information Warfare. In *Strategic Forum* [interkatyvus]. Nr. 28, May 1995. National Defence University [žiūrėta 2010 m. vasario 16 d.], p. 10. Prieiga per internetą: <http://www.dodccrp.org/files/Libicki_What_Is.pdf>
 32. MACKENZIE, John M. *Propaganda and Empire. The Manipulation of British Public Opinion*. Manchester University Press, 1984, 3d ed. P. 277.
 33. MAIERS, Mark W.; ir RAHN, Timothy L. Information Operations and Millenium Challenge. In *Military Transformation* [interaktyvus]. National Defence University, 2003

- [žiūrėta 2010 m. sausio 19 d.], P. 83-87. Prieiga per internetą: <<http://www.thefreelibrary.com/Information+operations+and+Millennium+Challenge-a0125914010>>
34. MALINOWSKI, Bronislaw. *The Dynamics of Culture Change: An Inquiry into Race Relations in Africa*. New Haven: Yale University Press, 1961. P. 171.
35. MALIUKEVIČIUS, Nerijus. Ekspansijos iš Rytų apraiškos Lietuvos informacinėje erdvėje. In *Politologija* [interaktyvus]. 2006, Nr. 42, p. 62-81 [žiūrėta 2010 m. balandžio 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Politologija/42/NERIJUS_MALIUKVICIUS.pdf>. ISSN 1392–1681
36. MARTIŠIUS, Mantas. Naujienas transliuojančios televizijos kaip informacinio karo įrankiai. In *Informacijos Mokslai* [interaktyvus]. 2006, Nr. 38, p. 104-113 [žiūrėta 2010 m. sausio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Informacijos_mokslai/38/104-113.pdf>. ISSN 1392–0561.
37. MARTIŠIUS, Mantas; ir NAVICKAITĖ, Vilija. Rusijos ir Gruzijos 2008 metų karinio konflikto pateikimas Lietuvos ir Italijos periodinėje spaudoje informacinio karo aspektu. In *Informacijos mokslai* [interaktyvus]. 2009, Nr. 51, p. 83-101 [žiūrėta 2010 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <www.leidykla.eu/fileadmin/Informacijos_mokslai/51/83-101.pdf>. ISSN 1392–0561.
38. MAŽEIKIS, Gintautas. *Propaganda* [interaktyvus]. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2006, metodinė priemonė [žiūrėta 2009 m. gruodžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.filosofija.su.lt/SU_files/mokomoji_knyga-mazeikis.pdf>.
39. MCLENDON, James Col W. *Information Warfare: Impacts and Concerns* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 11 d.]. 1995, September. Prieiga per internetą: <<http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/battle/chp7.html>>.
40. MCPHAIL, Thomas L. *Electronic Colonialism: The Future of International Broadcasting and Communication* [interaktyvus]. Newbury Park: Sage, 1987. 2nd edition. P. [žiūrėta 2010 m. sausio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cjc-online.ca/index.php/journal/article/view/342/248>>.
41. Merriam-Webster Online [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.merriam-webster.com/dictionary/imperialism>>.
42. MUTHU, Sankar. *Enlightenment against Empire* [interaktyvus]. Princeton University Press, 2003 [žiūrėta 2009 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://press.princeton.edu/chapters/s7669.html>>.
43. NETTLEFORD, Rex. *The Caribbean's Creative Diversity: The Defining Point of the Region's History* [interaktyvus]. University Of The West Indies, 2003, 21 March. [žiūrėta

- 2010 m. sausio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.caricom.org/jsp/speeches/30anniversary_lecture_2_nettleford.jsp>.
44. NYE, Joseph. *Bound to Lead: The Changing Nature Of American Power*. Basic Books, 1990. P. 307.
45. NYE, Joseph; ir OWENS, William. America's Information Edge. In *Foreign affairs* [interaktyvus]. 1996, March/April. [žiūrėta 2010 m. sausio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.foreignaffairs.com/articles/51840/joseph-s-nye-jr-and-william-a-owens/americas-information-edge>>.
46. NOAM, Eli. Why the Internet will be regulated. In *Educom Review* [interaktyvus]. 1997, vol. 32, no. 5, September/October. [žiūrėta 2010 m. sausio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://net.educause.edu/apps/er/review/reviewArticles/32512.html>>.
47. NORĖ, Zenonas. Apie antrąjį Kijevą, kurio taip ir nebuvo: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė lyginamosios istorinės imperijų sociologijos ir tarptautinių santykių teorijos retrospektyvoje. In *Politologija* [interaktyvus]. 2007, Nr. 45, [žiūrėta 2010 m. balandžio 13 d.], p. 3-78. Prieiga per internetą: <<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Politologija/45/str1.pdf>>. ISSN 1392-1681.
48. PALMER, Tom G. Globalisation is Grrreat! [interaktyvus]. CATO Institute, Washington, 2002, vol. 1, no. 2. [žiūrėta 2010 m. sausio 5 d.], p. 1-8. Prieiga per internetą: <<http://www.cato.org/pubs/letters/palmer-catoletters.pdf>>.
49. PERREAULT, Melanie. To Fear and to Love Us: Intercultural Violence in the English Atlantic. In *Journal of World History* [interaktyvus]. 2006, vol. 17, no. 1 [žiūrėta 2010 m. sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.historycooperative.org/cgi-bin/justtop.cgi?act=justtop&url=http://www.historycooperative.org/journals/jwh/17.1/perreault.html>>.
50. RAMONAITĖ, Ainė; MALIUKEVIČIUS, Nerijus ir DEGUTIS, Mindaugas. *Tarp Rytų ir Vakarų: Lietuvos visuomenės geokultūrinės nuostatos*. Versus Aureus, 2007. P. 208. ISBN 978-9955-34-024-9.
51. ROTHKOPF, David. In Praise of Cultural Imperialism? In *Foreign Policy* [interaktyvus]. 1997, Summer, no. 107 [žiūrėta 2010 m. sausio 10 d.], p. 38-53. Prieiga per internetą: <<http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/protected/rothkopf.html>>.
52. ROTHROCK, John. Information Warfare: Time for Some Constructive Skepticism? In *Athena's Camp: Preparing for Conflict in the Information Age* [interaktyvus]. Chapter nine. [žiūrėta 2010 m. sausio 5 d.], p. 217-229. Prieiga per internetą: <http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR880/MR880.ch9.pdf>.

53. SAID, Edward. Representing the Colonized: Anthropology's Interlocutors. In *Critical Inquiry*, 1989. P. 205–25.
54. SAID, Edward. *Culture and Imperialism*. New York, Knopf, 1992. P. 380.
55. SCHILLER, Herbert Not Yet the Post-Imperialist Era. In *Critical Studies in Mass Communication*. National Commission Associates, 1991, vol. 8.
56. SEMMEL, Bernard. *The Rise of Free Trade Imperialism: Classical Political Economy the Empire of Free Trade and Imperialism 1750-1850* [interaktyvus]. Cambridge, Cambridge University Press, 2004. P. 250 [žiūrėta 2010 m. vasario 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://books.google.com/books?id=WVT8J1YFRqgC&pg=PP1&dq=The+Rise+of+Free+Trade+Imperialism:+Classical+Political+Economy+the+Empire+of+Free+Trade+and+Imperialism+1750-1850&hl=lt&cd=1#v=onepage&q&f=false>>.
57. SNOW, Nancy; ir PALAST, Greg. *Information War American Propaganda, Free Speech and Opinion Control since 9-11* [interaktyvus]. Seven Stories Press, 2003. P. 173 [žiūrėta 2010 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://books.google.com/books?id=IcD3aKhU8fYC&printsec=frontcover&dq=Information+War+American+Propaganda,+Free+Speech+and+Opinion+Control+since+9-11&hl=lt&cd=1#v=onepage&q&f=false>>.
58. SUNDARAM, V. *Impact of Globalization on Indian Culture* [interaktyvus]. 2006, December 3 [žiūrėta 2010 m. sausio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.boloji.com/perspective/223.htm>>.
59. TYEHIMBA, Ras. *Globalisation is as Old as Colonialism* [interaktyvus]. 2006, May 30 [Žiūrėta 2009-12-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.trinidadandtobagonews.com/blog/?p=32>>.
60. TYLOR, Edward Burnett. *Primitive Culture*. New York: J.P. Putnam's Sons, 1871. P. 410.
61. UNESCO Konvencija dėl kultūrų raiškos įvairovės apsaugos ir skatinimo. Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijos vertimas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-12-01]. Prieiga per internetą: <www.unesco.lt/.../kultura/microsoft%20word%20-%20unesco%20konvencija%20del%20kulturines%20raisko...>.
62. UNESCO. A short history of UNESCO's culture and development agenda [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 12 d.] Prieiga per internetą: <www.unesco.org/culture/development/>.
63. VARISCO, Daniel Martin. Reading Against Culture in Edward Said's Culture and Imperialism. In *Culture, Theory & Critique* [interaktyvus]. 2004, vol. 45, no. 2 [žiūrėta 2010 m. sausio 7 d.], p. 93–112. Prieiga per internetą: <<http://www.tandf.co.uk/journals>>.

64. WHITE, Livingston A. Reconsidering cultural imperialism theory. In *TBS archives* [interaktyvus]. 2001, no. 6, Spring/Summer [žiūrėta 2010 m. sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tbsjournal.com/Archives/Spring01/white.html>>.
65. WHITEHEAD, Maj YuLin. Information as a Weapon. In *Airpower Journal* [interaktyvus]. 1997, March 22 [žiūrėta 2009 m. gruodžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.jya.com/afinfoeap.htm>>.
66. WILLIAMS, Kinga. Cultural diversity and how to survive it. In *Informacijos mokslai* [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2009 m. gruodžio 12 d.], p. 108-111. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Informacijos_mokslai/45/108-111.pdf>. ISSN 1392-0561.
67. WILSON, Clay. Information Operations, Electronic Warfare, and Cyberwar: Capabilities and Related Policy Issues. In *CRS Report for Congress* [interaktyvus]. Congressional Research Service, 2007, March 20 [žiūrėta 2009 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://fas.org/sgp/crs/natsec/RL31787.pdf>>.
68. WINSECK, Dwayne R.; ir PIKE, Robert M. *Communication and Empire: Media, Markets, and Globalization, 1860-1930* [interaktyvus]. Duke University Press, 2007. P. 429 [žiūrėta 2010 m. sausio 10 d.]. Book review. Prieiga per internetą: <http://www.historycooperative.org/journals/whc/5.2/br_hughes-warrington.html>.
69. WRAY, Stefan. Towards Bottom-Up Information Warfare Theory and Practice: Version 1.0 [interaktyvus]. 1998, August 5 [žiūrėta 2010 m. sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.nyu.edu/projects/wray/BottomUp.html>>.

Priedai

1 priedas. Ekspertinio interviu transkripcijos

Pokalbis su politikos mokslų daktaru.

- **Laba diena, mano darbo tema yra „Kultūrinio imperializmo ir informacinio karo ryšys“, norėčiau padėkoti už galimybę susitikti pokalbiui ir, negaišindamas jūsų laiko, iškart paklausiu, kokia jūsų nuomonė apie dabar tokį populiarų ir dažnai linksniuojamą globalizacijos procesą – tai labiau teigiamas ar neigiamas procesas kultūrų sandūros ir tarptautinių santykių sferoje?**
- Laba diena. Visų pirma norėčiau pradėti šiek tiek iš toliau ir pastebėti, kad informacinis karas – tai daugiau karo studijų, konflikto studijų darinys, daugiau karo strategų pagimdytas, žymiau siauresnis, strateginių studijų objektas. Daugiau strategija. Tradicinė manipuliavimo technika – propaganda. O informacinis karas – modernesnė, šiuolaikinė manipuliavimo priemonė. Daugiau strateginis objektas, kaip pasiekti, kad tavo oponentas pakeistų sprendimus. O kultūrinis imperializmas - kaip užvaldomos rinkos, kokiais principais remiantis, kaip medija plinta, kokiais pagrindais. Skirtumas tarp sąvokų. Aš tą dalyką, kultūrinį imperializmą, sau esu apibrėžęs, ta prasme disertacijoje ar straipsniuose, kaip pirmą žingsnį į informacinės srities užvaldymą. Visų pirma turi, amerikonai kalba apie dominavimą, užvaldyti informacinę erdvę per savo kultūrinius produktus, o paskui galima šnekėti apie strategiją. Kurią nori taikyti toje erdvėje siekiant nuomonės pokyčių. Manau siekdami suderinti tokias dvi sritis neišvengiamai išgirsite klausimą, ant kiek tai suderinami konceptai. „Soft power“ – kitokia strategija.
- Dabar jei apie globalizaciją, tai ji dar iš kitos sferos klausimas. Sukuria šiuo momentu daugiau problemų tarpkultūriniam bendravimui ir supratimui, yra konkretūs pavyzdžiai, kurie parodo kaip žinių visuomenė veikia komunikacijos procesą, danų karikatūrų atvejis ar popiežiaus ta šneka Vokietijoje, va tokie momentai, tradicinėje visuomenėje, ne globalioje visuomenėje, šitie dalykai būtų skirti vienai ar kitai auditorijai, arba danų auditorijai tie piešiniai arba teologams, kur popiežius šnekėjo – tai uždaros erdvės, tai globalizacija tą visą jų veikimą paverčia globaliu, interpretaciniu. Ką jie pasakė, atrodo lokaliai, tampa įvairių globalių interpretaciniu objektu ir iš to kyla dažnai nesusipratimų. Suprantate, kad žiniasklaida paima žinią ir įdeda į visai kitą kontekstą, kas būtent svarbu komunikacijos procese, ir ta žinia, tas „message“as“, jisai yra iš koduojamas kitoje visuomenėje visai kitaip, nei jis buvo uždokuotas tai konkrečiai auditorijai, kuriai ir buvo skirtas. Čia galima pagal

konkrečią komunikacijos grandinę žiūrėt, kaip, reiškia, atsiranda tie nesusišnekėjimai, kaip globalizacija paverčia pranešimus globaliais, bet kontekstai yra įvairiausi, yra religijos skirtingos, kultūros skirtingos.

- **Taip pat gali būti poveikio priemonė, siekiant tam tikrų tikslų, sukiršinti visuomenę ir panašiai?**
- Na čia tai jo, jei tokiais manipuliaciniais tikslais, tai specialiai įmetama konkreti žinia, žinant tos visuomenės kontekstą, į tą aplinką ir bandoma manipuluoti tada tame sukurtame chaose.
- **Tuomet, kaip jūs manote, kitas klausimas, informaciniame kare kokį vaidmenį vaidina viešoji diplomatija?**
- Tai, matote, čia labai sudėtingas klausimas, nes vėlgi nelabai aš matau derėjimo tų sąvokų, viešosios diplomatijos ir informacijos karo, čia tas pats jūs kaip sakėte švelnioji galia, sulyginant su informacijos karu, jos yra priešingos strategijos, visų pirma, vienu atveju yra kažkaip siekiama patrauklumu patraukti tą viešąją nuomonę savo pusėn, o informacinio karo atveju būtent siekiama manipuliacijom ar tom sakykim vadinamosios juodosios propagandos technologijom tam tikrų tokių viešosios nuomonės pokyčio, čia yra tokios dvi skirtingos strategijos. Viešoji diplomatija yra labiau suderinama su ta švelniąja galia, nes taip yra būtent formuojama tautų, užsienio visuomenių viešoji nuomonė, to patrauklumo linkme, tai čia vienas aspektas. Bet iš kitos pusės, tai tradiciškai, mano pastebėjimas, pavyzdžiui, jei žiūrėt, Sovietų Sąjunga, Rusija – tai tradiciškai tos vakarietiškos diplomatijos institucijos, tie kultūriniai centrai, ar kažkokie tokie taikos judėjimai Sovietų Sąjungoje, jie buvo panaudojami kaip informacinio karo institucijos nors pas mus pagal prigimtį jos buvo skirtos būtent tokiai kitai strategijai, bet čia jau buvo tokia, žinote, ta manipulytyvi technika, kuri turi tam tikrus įrankius informacinio karo veiksmams atlikti, per tam tikras institucijas, tam tikrus žmones ir panašiai. Tai čia yra du tokie skirtingi atsakymai į jūsų klausimą.
- **Tai jūs informacinio karo nematote kaip švelniosios galios metodo tarkim, brėžiate aiškią ribą.**
- Ne, aš nematau, aš skiriu. Nes matote, karas savyje implikuoja konfliktą.
- **Bet karo pozicija iš esmės pasikeitusi, pereina prie švelnesnių metodų ir daugeliu atveju apsieinama be tiesioginio įsibrovimo.**
- Tuomet mes nebegalime šnekėti apie informacinį karą, tada teisingai? Tada šnekame apie pasikeitusią strategiją. Nuo tokios agresyvios, informacinio karo strategijos, į kažkokią tokią patrauklumo, viešųjų ryšių, propagandos ar kažkokią kitą. Matot, čia labai svarbu sąvokos apibrėžimas. Nes jeigu jūs informacinį karą apibrėžiat taip plačiai, kad net

inkorporuojat švelniąją galią ir viešąją galią, ar kokias kitas strategijas, tai aš nesutikčiau, nes aš manau, kad informacinis karas yra žymiai siauresnis konceptas.

- **Ačiū jums už nuomonę ir pokalbį.**
- Nėra už ką, sėkmės darbe, jei norėsite pratęsti, dar galėsime pakalbėti.

Respondento parašas: _____

Pokalbis su žurnalistu.

- **Labą dieną, ačiū, kad sutikote pasimatyti.**
- Labas, visad smagu padėt studentams. Tai dar kartą nušviesk man temą ir papasakok, kokie klausimai kyla, kuo čia galiu pasitarnauti.
- **Ieškau ryšio tarp informacinio karo ir kultūrinio imperializmo, todėl įdomi įvairių pakraipų ekspertų nuomonė, nes kuo toliau, tuo sunkiau tas ryšys darosi apčiuopiamas, bent jau tokios mano asmeninės išvalgos.**
- Įdomi tema, tiesiogiai neteko susidurti, apie ką čia šneki, bet pasvarstyti visada įdomu...
- **Jūs, kaip spaudos atstovas, rašantis populiariosios kultūros temomis, galbūt galėsite kitu kampu pažvelgti į dabar vyraujančią situaciją, ypač iš masinės žiniasklaidos pusės.**
- Matai negaliu kalbėt ir atstovauti visos žiniasklaidos, bet savo nuomonę mielai pasakysiu. Tai koks būtų pirmas klausimas?
- **Globalizacija. Reiškinyms nenaujas mūsų padangėse, sąvoka jau ir nuvalkiota tampa. Tačiau jūsų nuomone – geras tai procesas, teigiamas visuomenei, tarptautiniams santykiams, ar vis dėlto toks labiau negatyvus.**
- Vienareikšmiškai to vertinti neįmanoma, kadangi yra ir teigiamų, ir neigiamų aspektų. Globalizacija, suprantanti, viena prasme, tai tie visi ūkiniai interesai, tų didelių kompanijų dominavimas, ta pati prekių cirkuliacija, vientisa rinka. Kita prasme, apie kurią čia šnekame, globalizacija gimdo masinę kultūrą, kultūrų maišymąsi ir tai, neabejotinai, yra iššūkis tautinėms kultūroms, kurių indetitetas niveliuojasi. Tai va. Dabar tos vadinamosios amerikietiškos, arba vakarietiškos, arba kapitalistinės imperijos gali daryt ir daro, aišku, įtaką viso pasaulio vertybėms ir skoniui. Ta prasme, nyksta individualizmas ir nacionalizmas, ir kiekvienas tampa „globalinio kaimo“ arba vieno didelio „disneilendo“ gyventoju, kuriame griaudi informacinis triukšmas ir sunku beatskirti, kas yra iliuzija ir kas tikra. Bet čia, matai, nebūtinai tai yra blogai. Globalizacija, aš taip manyčiau, kaip greitas apsikeitimo idėjomis procesas, tas ryšys yra sveikintinas ir naudingas. Taip pat sienu

nykimas tarp valstybių, tai juk sudaro sąlygas nykti sienoms ir žmonių galvose, nor pastarasis procesas baisesiai jau lėtas (šypsosi).

- **O ką manote apie informaciją kaip galią, juk dabar vyrauja požiūris, kad kas valdo informaciją, valdo pasaulį. Tai jūsų nuomone, informacija dabar gali būti panaudota stipriųjų valstybių, kai jos nori pabrėžti savo dominaciją ar manote, kad silpnesnės valstybės gali informacijos valdyme siekti balanso?**
- Mmm.. informacija dabar tikrai naudojama kaip ginklas, nepaneigiamai. Tik va įstrigo kažkur girdėta mintis, kad šiuolaikinių technologijų amžiuje karai gali būti pralaimėti ar laimėti televizijos ekranuose, lygiai taip pat kaip ir mūšio lauke. Tą pailustruoti galima įvairiai, nu tarkim, pavyzdžiui, filmas „Uodega vizgina šuni“, jei pats matei.. ne? Tai ten vykusiai parodoma, kaip informacija ir vaizdais galima valdyti žmogelių sąmonę. Ir amerikoniai, ir rusai naudoja žiniasklaidą kaip savo galios ir nuomonės primetimo įrankį, tai norint susigaudyti, kas yra kas, būtina ieškoti alternatyvų, mažųjų informacijos kanalų. Na, o kadangi susiklostė pasaulyje taip, kad masiniai informavimo kanalai priklauso didiesiems, ta prasme padėtis tokia, kad keletas mega korporacijų apkrėtusios didžiąją dalį pasaulio informacijos srauto, nelabai išvelgiu balanso įvedimo galimybes.
- **Taigi sutinkate, kad masinių medijos priemonių pagalba didžiosios valstybės gali įvesti savo tvarką, o tuo pačiu ir imtis, tarkim, keisti kitos valstybės vertybines sistemas, griauti identitetą.**
- Nu matai... čia labai drąsiai pasakyta. Nes aš manau, bent jau mano įsitikinimu, kiek matau savo darbo aplinkoje ir kiek teko susidurti, šnekėti su žmonėmis, lankytis užsienyje ir panašiai, tai sakyčiau, kad vis dėlto vien medijomis tautos identiteto šimtu procentu nesunaikinsi. Vis vien išliks tam tikri archetipai. Bet, aišku, tradicinėms vertybėms grėsmė yra, kai nuo mažų dienų autoritetais tampa macdonaldas ir.. kiti visi „skolinti“ atributai, kokakola ir panašiai. Čia jau taip vadinamasis medijų imperializmas, jei į tavo temą šnekant, arba informacinis imperializmas, sąvokos savyje panašios. Kaip kovoti? Kovoti su informaciniu imperializmu, sakyčiau, galima didinant bendruomenių vaidmenį, skleidžiant alternatyvas: dsbar labai išpopuliarėjo ekologinio, „pasidaryk pats“ gyvenimo idėjos, o geriausia, iš tiesų, tai tiesiog mažiau žiūrėti televizoriaus (šypsosi).
- **Tad ar sutiktumėte su teiginiu, kad ir viešoji diplomatija – kultūrinio imperializmo skleidėja? Kokiu būdu ji tai įgyvendina?**
- Na, kaip čia pasakius, matai, viešoji diplomatija – tai visgi politikos sritis, nors iš dalies gal ir būtų galima sutinkti su tuo, ką čia sakai, tik dar vertėtų šiek tiek išplėtoti. Matai, pavyzdžių toli ieškoti nereikia. Tiek JAV, tiek ir Rusija, siekdama savo interesų, nuolat kišasi į kitų valstybių reikalus, o viešoji diplomatija, prisidengusi politinio ir kitokio

korektiškumo kaukėmis, dažnai skalambija, arba tiesiog skelbia, tarkim, „kovos prieš terorizmą“ šūkius arba gina mažumų teises. Politikoje, matai, viskas gana sudėtinga, čia taip pat gal nebūtų vienareikšmiško atsakymo, vyrauja daug įvairių politinių kampanijų, viskas ten gražiai sudėliota, tekstai paruošti, o politikai, kaip žinia, nevengia ir propagandinių tezių, ypač tiesioginiame eteryje. Kiek tai, kita vertus, perduodama ar kitaip tariant, kiek pati kultūra, ta prasme, svetima, perima visas šitas politines naujienas, tuos viešosios diplomatijos surežisuotus kontekstus, jau kita kalba. Viskas daroma, kad būtų paveikta viešoji nuomonė, tačiau ar tokiu būdu sklinda kultūrinis imperializmas... įdomi, be abejo, tema. Visgi manau, kad masinės žiniasklaidos vaidmuo čia didesnis, ir daugiau kultūra paveikiama per kitos kultūros produktus, tai yra visų pirma verslą. Politikai savo ruožtu, aišku, diktuoja taisykles, tačiau ar jie orientuojasi į kultūrinius dalykus – abejoju.

- **Ką gi, ačiū jums už nuomonę, tuo ir baikime tada, dėkoju, kad skyrėte laiko, sėkmės.**
- Nėra už ką, visuomet prašom. Praneškit apie tyrimo eigą, tikrai įdomu.

Respondento parašas: _____

Pokalbis su socialinių mokslų daktaru.

- **Labą diena, šnekėjomės su jumis telefonu, ačiū, kad sutikote skirti laiko.**
- Sveiki, malonu, kad studentai aktyvūs, o ir jūsų tema ganėtinai įdomi akademiškai.
- **Dėkoju. Tad ir norėčiau paklausti, čia kaip tik renku įvairių sričių mokslininkų nuomonę apie kultūrinio imperializmo ir informacinio karo ryšį.**
- Mhm. Na, kaip turbūt žinot, jūs ne pirmas rašot ta tema, būta lietuvių autorių, leiskit prisiminti, a, tikrai, Nerijus Maliukevičius ir Tomas Janeliūnas ypatingai šia tema yra pasisakęs, ar esate susipažinęs su jų darbais?
- **Taip taip, esu. Man būtų įdomi jūsų, kaip sociologo, nuomonė.**
- Nelabai matau tų mokslų sąsajos, na bet galime pasišnekėti, gal ką nors įdomaus kartu atrasim.
- **Gal galėtumėte pradžia pasamprotauti globalizacijos tema. Kiek ji šiomis dienomis naudinga, ta prasme, ji labiau teigiamas ar neigiamas žvelgiant kultūrų sandūrų prasme, tarptautinio bendravimo arenoje ir panašiai.**
- Vien tik vienareikšmiškai globalizacijos vertinti negalima. „Jautrioms“ kultūroms, kurios iš principo yra uždaros, gynybinės – tai pavojingi reiškiniai ir į tai bandoma reaguoti dirbtinai įvedant tam tikrus draudimus ir pan. Kita vertus, pasauliniu mastu tai turtina kultūras, mažina ksenofobiją, verčia pažvelgti naujai į nematytus reiškinius, ugdyti toleranciją.

Žinoma, globalioje kultūrinėje konkurencijoje mažoms tautoms, specifinėms kultūroms, kalboms tampa labai sudėtinga konkuruoti ir būti pastebėtomis. Todėl mažųjų tautų kultūrinis išskirtinumas patiria milžinišką spaudimą. Tuo tarpu, jei kalbėsime apie tarptautinių santykių sferą, tai... manyčiau, jog globalizacija didina tiesioginių konfliktų kaštus ir verčia ieškoti daugiau „minkštojo“ poveikio instrumentų. Visų pirma, ekonominė tarpusavio priklausomybė vis dažniau tampa svarbiausia santykius nulemiančia aplinkybe.

- **Jūs čia užsiminėte apie tarpusavio priklausomybę. Sakykit, jūsų nuomone, informacija kaip galia – dar vienas stipriųjų valstybių dominavimo būdas ar galimybė silpnosioms įvesti balansą?**
- Geras klausimas. Mano nuomone, informaciniai resursai tampa strateginiais resursais. Ir jais efektyviau disponuoja didžiosios galios, turinčios daugiau kapitalo, technologinių, intelekto resursų. Na, tarkim, pavyzdžiui, mažoms valstybėms neįmanoma konkuruoti globalių informacinių tinklų (TV, palydovinių, interneto) lygiu, nes tiesiog neužtenka resursų. Kita vertus, manyčiau, jog mažosios valstybės ir neturi tikslų dominuoti globalioje informacinėje erdvėje. Jos dažniausiai siekia tik naudotis sukurtomis informacinėmis technologijomis ir neatsilikti nuo viso pasaulio. Šiuo atveju informacinė galia dažniausiai yra proporcinga jau turimai „tradicinei“ galiai. Tiesa, labiausiai išsilavinusios, technologiškai pažangios valstybės, net ir būdamos mažos, gali efektyviai išnaudoti savo intelektualinius gebėjimus ir būti svarbiomis tam tikrose nišose.
- **O tuomet, artėjant prie darbo temos, kaip manote, ar informacinio karo priemonėmis, na tarkim, pasitelkiant masinę mediją, tą žiniasklaidą, įmanoma paveikti svetimą kultūrą taip, jog iš pagrindų pasikeistų nusistovėjęsios vertybinės normos, tautos identitetas? Jei taip, kaip to išvengti?**
- Mmm... Tai, be abejo, ilgas procesas. Tačiau manau, kad tai įmanoma. Informacinis dominavimas – stiprus poveikio instrumentas. Tačiau užimti dominuojančią, monopolinę vietą kurios nors valstybės informaciniame lauke darosi vis sudėtingiau. Konkurencija informacinėje erdvėje – milžiniška. Būtent konkurencijos palaikymas, informacinės erdvės laisvės užtikrinimas – pati geriausia priemonė bet kuriai valstybei išvengti tiesioginių informacinės ekspansijos pavojų. Kitas dalykas, ką čia reiktų akcentuoti, yra tas... ta prasme informacinis karas kibernetinėmis priemonėmis. Tokiu atveju, manau, čia galima technologinė priklausomybė ir atitinkamai - diversijų, informacinio blokavimo rizika.
- **Kokiu būdu tuomet viešoji diplomatija gali tapti kultūrinio imperializmo skeleidėja?**
- Viešosios diplomatijos funkcijos nebūtinai turi pavirsti į kultūrinį imperializmą. Viskas priklauso nuo pasirinktų tikslų ir priemonių. Be to, kaip ekspansyviai būtų taikomi viešosios diplomatijos instrumentai, irgi gali lemti, ar tai pakryptų į imperializmą. Kita

vertus, kultūrinis imperializmas – ilgalaikis projektas, o viešosios diplomatijos uždaviniai gali dažniausiai būti trumpalaikiai, susiję su konkrečiomis situacijomis.

- **Ką gi, ačiū jums už sugaištą laiką ir pokalbį, geros kloties.**
- Ačiū jums, sėkmės darbo procese.

Respondento parašas: _____

Pokalbis su istorike.

- **Labą dieną, ilgai negaišindamas iškart užduosiu klausimą visų pirma apie globalizacijos padarinius šių laikų visuomenei, tarptautinei praktikai ir man įdomi jūsų nuomonė apie tai, ar vis dėlto tie vykstantys procesai – teigiami ar labiau neigiami?**
- Labą dieną, gerai, taupykime laiką, pavasariop netikėtai atsiranda labai daug darbų, matyt kartu su atbundenčia gamta jie išlenda. Taigi jūsų klausimas apie globalizaciją... tema, kiek pamenu, yra informacinio karo ir...ir kultūrinio imperializmo ryšys, taip taip. Tai... globalizacija, mano manymu, turi tiek teigiamų, tarkim skirtingų kultūrų suartėjimas, tarpusavio pažinimas, stereotipų įveikimas, ar... arba, na, pagarbos kitam didėjimas, įvairių meno stilių ir išraiškos priemonių sumaišymas, duodantis naują kokybę ir taip toliau, jei suprantate, apie ką aš. O turi ir tiek neigiamų pasekmių, be abejo, čia matyt negali būti vienos kategoriškos nuomonės, globalizacijos procesai apskritai labai įvairiapusiai. Tai tie neigiami aspektai, apie kuriuos pradėjau čia, būtų kultūrinių patirčių standartizacija ir pačių kultūrų niveliacija, grėsmė mažesniųjų kultūrų autentiškai raiškai, jų tradicinių vertybių ir, sakykim, pasaulėžiūros suardymas, taipogi nepilnavertiškumo kompleksų stipėjimas ir... ir... na, panašiai, suprantate. To pasekoje įmanoma net jų, kultūrų, akutūracija ar degradacija, be abejo, kas yra skaudžiausia...
- **Mhm... o kitas dominantis dalykas. Informacija kaip galia. Šiandienos tinklaveikos visuomenėje šis fenomenas jau tapo konkurencingumo nustatymo gaire. Taigi jūsų nuomone, ar informacija gali tapti silpnųjų valstybių balanso įvedimo alternatyva? Ar vis dėlto informacija disponuoja ir ją valdo didžiosios šalys, ir joks balansas neįmanomas?**
- Hmm... šiuo klausimu būčiau veikia pesimistė... Nors visuomet egzistuoja galimybė atrasti naujus budus priešintis, toms mažosioms, rasti alternatyvius saviraiškos ir bendravimo būdus, leidžiančius išvengti informacinio „smegenų plovimo“. Tačiau tam reikalingas sąmoningumas, valia ir kantrybė dirbant su savimi. Be abejo ir su savo bendruomene.

Manau, kad išties didžiausią viltį teikia tai, jog žmogui visuomet būdinga ieškoti prasmės, nesitenkinti kitų brukamais lengvais atsakymais. Taip galiu teigti remdamasi savo patirtimi bendraujant su studentais, kurių mastymas ir pilietinė pozicija nuteikia optimistiškai.

- **Tuomet kitas mano klausimas būtų jau kiek specifiškesnis, susijęs su informacija ir šiuo metu labai išpopuliarėjusia informacinio karo doktrina. Kaip manote, ar informacinio karo priemonėmis, tarkim, masinės žiniasklaidos pagalba, įmanoma iš esmės išbalansuoti tautos identitetą, pakirsti vertybinius pamatus?**
- Bijau, kad lietuvių kultūros atveju tai jau įvykęs faktas... Išvengti jau nebepavyks, belieka bandyti kovoti su to pasekmėmis, ieškoti gyveastingumo šaltinių. Turiu omeny tiek šiuolaikinės lietuvių kultūros kai kuriuose formose, tiek ir bandyti aktualizuoti tradicines kultūros kai kuriuos dėmenis. Bėda ta, kad su tradicine kultūra mūsų santykis yra pernelyg distancijuotas, mes nebelinkę rimtai žiūrėti į ją ir jos potencialą dabarčiai, o laikome tai vien tuščiaidurių ritualų sudėtine dalimi... Ką parodė, pavyzdžiui, vėlgi, Tūkstantmečio renginiai. Vėlgi alternatyvą matau tik bendraminčių būrelių terpėje, sąmoningame savęs ugdyme ir aktyvioje komunikacijoje su savo artima aplinka - savo bendruomene. Tarkim, ji galėtų ir ji gali remtis konfesiniu, profesiniu, pomėgių, subkultūriniu ar kitais pagrindais.
- **Ačiū labai jums už pokalbį.**
- Ką gi, nėra už ką, tikėkimės jūsų darbui tai į naudą.

Respondento parašas: _____

Pokalbis su kultūrologu.

- **Laba diena, ačiū, kad sutikote skirti laiko.**
- Sveiki. Jo turiu labai nedaug, tačiau pasistengsiu atsakyti į visus jums iškilusius klausimus. Savo temą man jūs minėjote, išties ieškote įdomios sintezės. Galbūt ekspertiniai interviu tokiam darbui kaip metodas nėra patys tinkamiausi, na bet pabandykime.
- **Pirmiausia norėčiau jūsų paklausti ir pradėti iš gan toil. Kaip manote, globalizacija – teigiamas ar neigiamas procesas kultūrų sandūros ir tarptautinių santykių sferoje?**
- Sakyčiau trumpai ir labai paprastai – globalizacija yra ne-iš-ven-gia-mas, todėl labiau teigiamas, nei neigiamas procesas. Todėl visos tautos, visos kultūros turi išmokti, kiek reikia apsisaugoti nuo žalojančių globalizacijos poveikių, o kiek reikia – priimti jos teikiamus privalumus, galimybę skelbti žinių apie save pasauliui ir tokiu būdu skatinti tautų draugystę, pažinimą. Juk iš esmės žmonės – smalsūs gyvūnai, tai ir globalizacija jau veikiau tarnauja jiems, o ne kenkia.

- **O šiandieninė informacijos kaip galios samprata, jūsų manymu, dar vienas stipriųjų valstybių dominavimo būdas ar galimybė silpnosioms įvesti balansą?**
- Manychiau, kad dažniausiai galimas pirmasis variantas tai yra stipriųjų valstybių dominavimo būdas, tačiau atskirais atvejais atranda galimybės ir mažosioms (silpnosioms) valstybėms pamėginti įvesti balansą. Čia matot, labai potiliški reikalai, balanso sąvoka – iš esmės niekad nepasireikš tokiaame pasaulyje, kuriame gyvename. Niekad nebus per visuriuką, ta prasme, ka dir vilkas sotus, ir avis sveika. kažkas visad turi daugiau, nori daugiau ir gali daugiau. Tenka su tuo susitaikyti.
- **Kitas klausimas būtų susijęs su informacinio karo samprata, ar, jūsų manymu, informacinio karo priemonėmis (pavyzdžiui, pasitelkiant masinę mediją) įmanoma paveikti svetimą kultūrą taip, jog iš pagrindų pasikeistų nusistovėjusios vertybinės normos, tautos identitetas? Ar įmanoma to išvengti?**
- Em.. sakyčiau, matot, kad iš pagrindų ir nekintamai pakeisti aiškiai nustovėjusias vertybines normas ir susiformavusį tautinį identitetą labai sunku arba net neįmanoma. Geriausias to pavyzdys, kaip žinia, XX a. pokarinė Vidurio Europos tautų istorija. t.y. kai sovietinė valdžia per 50 metų nesugebėjo ištrinti europietiško identiteto dimensijos. Tiek lenkai, tiek vengrai, čekai ar net lietuviai kultūriškai suvokė save labiau kaip Vakarų, nei Rytų dalimi.
- **Ir tuomet paskutinis man aktualus klausimas būtų, kokių būdu viešoji diplomatija gali tapti kultūrinio imperializmo skleidėja?**
- Na, nežinant Jūsų darbo konteksto, ne visai aišku kas turima mintyje rašant apie viešąją diplomatiją. XX a. antrojoje pusėje apstu pavyzdžių, kai didžiųjų valstybių diplomatija visais būdais siekė propaguoti savą pasaulėžiūrą. Pavyzdžiui, per amerikiečių ekonominę paramą Vakarų Europai buvo perkeliama ir dalis amerikietiškosios kultūros ir tradicijų. Lygiai tokių pačių tendencijų galime išvelgti sovietiniame bloke, kai SSRS teikė ne tik diplomatinę, ir ekonominę paramą bet ir vykdė tam tikrą kultūrinę misiją pvz. Trečiojo pasaulio šalyse kurios pasirinko socialistinį raidos kelią.
- **Ačiū jums už jūsų laiką.**
- Dar kartą atsiprašau, neturėjau jo labai daug, tačiau tikiuosi bent kiek padėjau. Sėkmės ieškant ryšio.

Respondento parašas: _____